

Ročník IX.

2/2002

Cena 20 Sk

BIBIANA

REVUE

O UMENÍ PRE DETI A MLÁDEŽ

J. Blažková / Olovká nepodliehajúce korózii ✧ Z. Stanislavová / Život
príliš krátky na lož ✧ M. Zelina / Psychoanalýza chudoby ✧ M. Ondráš
/ Po rebríku zažívať hviezdy ✧ D. Pastirčák / Ako sa chodí do rozprávky
✧ B. Brathová / Nič nové pod slnkom ✧ P. Karpinský / Potterofília
a potterofóbia ✧ J. Beňo / Komárno, Komárno, slovenské pomedzia

OBSAH

ZUZANA STANISLAVOVÁ

Od estetizovanej hry k estetickému poznávaniu
(Literatúra pre deti a mládež 2001) /1

OLOVKÁ

NEPODLIEHAJÚCE KORÓZII

Rozhovor Antona Baláža s Jaroslavou
Blažkovou /12

ZUZANA STANISLAVOVÁ

Život príliš krátky na lož...

(K jubileu

Zlaty Solivajsovej) /20

MIRON ZELINA

Psychoanalýza chudoby /22

MILOŠ ONDRÁŠ

Po rebríku zažívať hviezdy /28

DANIEL PASTIRČÁK

Ako sa chodí do rozprávky /34

BARBARA BRATHOVÁ

Niž nové pod slnkom

(Slovenská ilustrácia literatúry pre deti
a mládež v roku 2001) /40

JÁN BEŇO

„Komárno, Komárno, slovenské pomedzia“
(Dni detskej knihy 2002) /46

MARTA ŽILKOVÁ

Nádej a záruka

(Dramatická tvorba pre deti 2001) /50

LUBICA KEPŠTOVÁ

Hľad po dobrom slove

(K jubileu spisovateľky Jany Šrámkovej) /56

RECENZIE /58

P. Karpinský: *Sáva Popovič / O malom
tučnom dievčatku*; V. Marčok: *Ladislav
Grosman / Z pekla šťastie*; Z. Stanislavová:
Erik Jakub Groch / Tuláček a Klára;
O. Sliacky: *Ladislav Švihran: Pavol
Dobšínský*; V. Obert: *Ružena Smatanová /
Môj kamarát kocúrik*; E. Vitězová: *Edita
Žilková: Bol raz jeden strom*; J. Kačala:
Slovenské ľudové rozprávky, 2. zv.

PETER KARPINSKÝ

Potterofília a potterofóbia /68

LUBICA KEPŠTOVÁ

Bologna ako výzva /70

JÁN KAČALA

Tvorba Kláry Jarunkovej /72

Šéfredaktor ONDREJ SLIACKY

*Revue Bibiana, orgán Slovenskej sekcie IBBY, vydáva BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti.
Adresa redakcie: BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti. Panská 41, 815 39 Bratislava,
tel. 07/54 43 13 14.*

*Rozširuje a objednávkový prijíma distribučná firma ARES, s.r.o., Baňšelova 4, 821 04 Bratislava,
tel. 07/43 41 46 65*

Podávanie novinových zásielok povolené Riaditeľstvom pošty č. J-243/94-P zo dňa 21. 1. 1994.

MK SR 2139/99

*Číslo je ilustrované ukážkami z ilustračnej tvorby slovenských ilustrátorov 2001. 1. str. obálky – DUŠAN
KÁLLAY: Arthur Binard / A Hopping Band. 4. str. obálky – DANIEL HEVIER: Krajina Agord*

ISSN 1335-7263

Od estetizovanej hry k estetickému poznávaniu

Literatúra pre deti a mládež 2001

ZUZANA STANISLAVOVÁ

Pohľad na pôvodnú literárnu produkciu pre deti a mládež v roku 2001 bude najefektívnejšie otvoriť cez generačnú rekonštrukciu autorského potenciálu, ktorý sa v tejto oblasti v minulom roku tvorivo realizoval. Pritom si uvedomujeme, že o „generácii“ v tradičnom literárnohistorickom chápaní sa v súčasnosti ťažko dá hovoriť. Teda len veľmi voľne rozumejme pod predmetným pojmom zoskupenia autorov, ktorí sú približne porovnateľného veku a literárnych skúseností.

V roku 2001 pokračuje trend z minulého roka, trvá teda prílív nových mien do knižnej tvorby pre deti. Svoje prvé knižky pre deti vydali L. Hevesiová, P. Karpinský, D. Kážová, L. Kepštová, J. Kollár, B. Mydlíková, K. Vulganová. V poradí druhú knižku ponúkli niekoľkí minuloroční (G. Futová, B. Mikšíková, S. Popovič) alebo trochu dávnejší debutanti (T. Križka, R. Smatanová). Stálu prítomnosť potvrdilo viacero zástupcov strednej generácie (D. Hevier, J. Bodnárová, Š. Moravčík, Z. Zemaníková, M. Komorová, A. Marec, D. Hívešová-Šilanová) a aktivizovala sa generácia detského aspektu. Popri autoroch, ktorí boli v 90. rokoch permanentne alebo aspoň sporadicky činní (J. Pavlovič, V. Šikula, L. Švihran, J. Beňo, K. Dašková, J. Navrátil), sa po desaťročnej odmlke pripomenuli R. Dobiáš, P. Ševčovič, z najstaršej generačnej vrstvy M. Haštová.

Celkový pohľad na knižnú ponuku roka 2001 dotvárajú diela klasické i modernej detskej literatúry, ktoré sú buď novým výberom z tvorby známych autorov (básnické knižky T. Janovica Drevený tato a Rož-

právkové varechy vyšli v Mladých letách pod názvom Veselá knižka do prvej lavice, reprezentatívny výber z povestí J. C. Hronského, vydaný vo Vydavateľstve Matice slovenskej, dostal jednoduchý názov Slovenské povesti), alebo reedíciou známeho textu. Vo vydavateľstve Mladé letá boli takto nanovo vydané knihy M. Grznárovej Maťko a Kubko, J. C. Hronského Smelý Zajko v Afrike, M. Ďuričkovej Jasietka, L. Podjavorinskej Zajko Bojko, M. Rúfusa Modlitbičky, Pamätníček, J. Šrámkovej Biela stužka v твоjich vlasoch, H. Zelinovej Dovidenia, Zuzanka, vo vydavateľstve Regent próza P. Glocka Ja sa prázdnin nebojím, vo vydavateľstve IRIS próza P. Holku Prekážkar v džínsach, vo vydavateľstve Buvik kniha N. Tanskej S dievčiskom sa nehráme a výber z detského folklóru Ženilo sa motovidlo, vo vydavateľstve Perfekt edícia Zamarovského kníh: 1. vydanie eposu Aeneas, nové vydania kníh Vzkriesenie Olympie, Ich veličenstvá pyramídy. (Z uvádzaných reedícií sú cenné predovšetkým knižky J. Šrámkovej, P. Glocka a P. Holku, pretože svojou umeleckou hodnotou i tematikou aspoň čiastočne vyplňajú dlhodobú absenciu príbehov pre dospievajúcu mládež.) Každoročnú súčasť knižného trhu tvoria, samozrejme, výbery z ľudových rozprávok, predovšetkým z rozprávok P. Dobšinského.

Zásluhou vrstevnatej generačnej štruktúry autorov pôvodnej tvorby i zásluhou reedície stratégie niektorých vydavateľstiev sa v roku 2001 v porovnaní s predchádzajúcimi rokmi (keď takmer jednoznačne dominovala rozprávka) v istom zmysle začal

nanovo pluralizovať žánrový pôdorys detskej literatúry. Fantastika v rozličných žánrových podobách však aj tentoraz zostáva najviac využívaným, umelecky asi naďalej najefektívnejším prostriedkom štylizovania dobovo aktuálnej výpovede. Práve do jej okruhu patrí i próza, ktorú bez nadsadenia možno považovať za literárny počín roka 2001 – kniha **Daniela Heviera** *Krajina Agord* (HEVI). Hevierova publikácia nie je výnimočná aktuálnosťou témy (problém závislosti človeka na droge v jej akejkolvek podobe bol v minulých rokoch už aj v slovenskej detskej literatúre viackrát spracovaný), ale vysokou estetickou úrovňou literárnej i výtvarnej realizácie témy (autor si knihu sám ilustroval, rozsah ilustračnej i textovej časti prísne limitoval vždy priestorom jednej strany), ujasneným autorským zámerom a voľbou optimálnej a objavnej autorskej stratégie pri jeho realizácii. V tom zmysle je príznaková už kompozícia (iniciálové využitie veľkých písmen medzinárodnej abecedy na každej strane knihy je čitateľný signál prirodzenej usporiadanosti života, ktorú závislosť deštruuje). Surrealistický spôsob „vyplavovania“ obrazov z podvedomia a zmyslové skonkrétnenie ich grotesknej podstaty, princíp psychického automatizmu, asociácií, ale aj hry s formou či významom slova autor (bez stopy donucovania) podriadil svojmu strategickému zámeru: vytvoriť „hmatateľnú“, predmetnú predstavu o stave závislosti. Vymodeloval tak paralelný svet vybudovaný z vizuálne, ale aj auditívne, čuchovo a hmatovo skonkrétnených pocitov či predstáv sprevádzajúcich závislosť: tieto pocity sú (v súlade s pocitovosťou závislých i s autorovou toleranciou voči slobode osobného rozhodnutia) načrtnuté ako kvalitatívne ambivalentné – príjemné (voľnosť, ľahkosť, bezstarostnosť, zabudnutie, magickosť) i mučivé (depresia, úzkosť, beznádej, nepokoj, existenciálna osamelosť). Nebezpečnú príťažlivosť drogy Hevier evokatívne naznačuje v svojráznom „prológu“, ktorý tvorí báseň Psst! (prebraná z jeho zbierky Nonstop, 1981), a explicitne vypovedá v listoch psychológa deťom a rodičom, ktoré zasa tvoria epilóg knihy. Zdá sa, že v *Krajine Agord* do-

spel Hevier k jedinečnej syntéze brilantne realizovanej estetizovanej hry, cez akú sme ho vnímali najmä v 80. rokoch, s postupmi estetizácie poznania, ako ich čitateľ mohol sledovať v jeho tvorbe z deväťdesiatych rokov.

V oblasti fantazijnej, rozprávkovej prózy pre deti možno hovoriť ešte o dvoch pozoruhodných či zaujímavých výkonoch. Jedným z nich je v poradí druhá knižka **Sávu Popoviča** *O malom tučnom dievčatku* (A-HA public). Podobne ako v prvotine, aj v tejto próze Popovič počíta so širším kultúrnym povedomím príjemcu. Vzájomné protirečenie medzi generalizovaním situácie v motte („Tento príbeh sa môže stať každému z nás, závisí len od nás.“) a priestorovou konkrétnosťou vlastného príbehu (príbeh sa stal „na jednom ostrove na severe Európy“, a „musím potvrdiť, že tento zvláštny príbeh sa odohral práve tu“) je vlastne mystifikáciou. Skúsenejšieho čitateľa práve úvodná generalizácia a následný odkaz na severské lokality Európy dostatočne inštruuje k tomu, aby zmysel rozprávky vnímal aj ako zovšeobecnenie stváraného životného problému, ale zároveň aby pritom hľadal a využil i súvislosti s osobnosťou H. Ch. Andersena a s jeho dielom (niektorý čitateľ by možno našiel aj filiacie života Liv Ullmannovej), aby si teda konkretizoval významový náboj textu najmä na pozadí známeho sujetu rozprávky Škaredé káčatko. Popovič ho však dobovo aktualizoval: znakom škaredosti a spoločenskej neúspešnosti je tučnota, a tým sa zreteľne polemizuje s konzumným ideálom našej doby, absolutizujúcej kult krásneho tela a ignorujúcej skryté osobnostné hodnoty. Na druhej strane svetlo, ktoré sprevádza vnútornú premenu dievčatka smerom k vyrovnanosti s vlastným výzorom, možno vnímať ako znak osobnostnej charizmy. Popovičovo vnímanie dieťaťa ako partnera je založené na otvorenosti, na až šokujúco priamej iniciácii dieťaťa do riešenia problémov ľudskej osobnosti, a tak priamo a drsne pomenúva veci zo života dospelých (dievčatko „našlo svoju strhanú matku opitú fajčiť cigarety s dlhou špičkou.“). V takejto súvislosti siaha po hyperbole i po modelovos-

ti, aby sa proces identifikácie so sebou samým ako životný problém stal vypuklejším a dramatickejšim. Ako narátor pôsobí spontánne, v tom rámci dosť nonšalantne a entropicky. Pripomína typ hravého mystifikátora, tak trochu podobného rozprávačovi Vlada Bednára, ale so zrejším zameraním na konkrétny problém človeka v súčasnom „postmodernom“ svete. V tom zmysle zrejme vytvára sériu symbolických rozprávok: v prvotine Malý Leonardo (A-HA public 2000) ponúkol rozprávku o túžbe človeka po slobode a poznaní, pričom aluzívne využil intertextové súvislosti so životom a dielom Leonarda da Vinci. V rozprávke O malom tučnom dievčatku vytvoril (opäť s pomocou intertextových relácií) metaforu o tom, aké dôležité pre sociálnu interakciu jednotlivca je pozitívne prijať seba samého takého, aký som.

Druhou pozoruhodnou rozprávkovou knižkou z minulého roka je debut (čo sa týka tvorby pre deti) prešovského prozaika **Petra Karpinského** *Ako sme s Ťukťukom ťukťukovali* (Mladé letá). Štylisticky i literárne kultivované príbehy hovoria o nejednoduchšej prostote jestvovania, o potrebe komunikácie, tolerance a porozumenia medzi ľuďmi, aj o tom, aký je svet zaujímavý, ak sa naň vieme pozeráť. Fakt, že zmysel a krásu má len taký svet, v ktorom máme „spriaznenú“ dušu a kde v rovnováhe a vo vzájomnej tolerancii jestvuje bezstarostne nekomplikovaný, i rozvážny a zvažujúci rozmer, je zviditeľnený prostredníctvom vzťahu rozprávača a imaginárnej postavičky Ťukťuka (akéhosi bytového škriatka, v mnohom pripomínajúceho zvedavé, naívne a hravé dieťa). Rozprávania má príznač „dospelostne“ triezve, epicky pokojnej výpovede, ktorá prejavuje porozumenie k svojráznej logike a nekonvenčnému videniu detského sveta, ba až neskrývané potešenie, vďaka čomu sa ním nechávajú inšpirovať. Intelektualizovaná sujetová i jazyková hra na úrovni nonsensov, sylogizmov i paronymie je striedmo, funkčne využitým zdrojom vtipu a dôvtipu, ktorý primerane nadľahčuje a spriehľadňuje významovú orientáciu rozprávok na elementárne hodnoty ľudských vzťahov. Kľúč

k interpretácii prózy ako výpovede o osamelosti i družnosti, stereotypnosti a ozvláštnení v živote, o súvzťažnosti pevných pravidiel a spontánnosti ponúka dedikácia knihy synovcovi a „ťukťukom, bez ktorých by život bol málo pestrý“. Karpinského rozprávky signalizujú príchod talentovaného prozaika s vyvinutým zmyslom pre nepatectickú, krehko formulovanú sémantiku textu a poctivosť literárneho „kumštu“.

Vo všeobecnosti možno povedať, že viac alebo menej úspešné úsilie vytvárať v rozprávkovej tvorbe ponorný významový plán charakterizuje v roku 2001 skôr mladú než skúsenú generáciu. Takýto zámer je viditeľný aj v debutoch **Jozefa Kollára** (inak autora pre dospelých) a Dagmar Kázovej. Pri Kollárovej prvotine pre deti *Srdce čiernej labute* (SOFA) sa žiada povzdychnúť si spolu s P. Libom (s jeho dávnejším komentárom literárnych úprav folklórnej rozprávky) – „Pán Boh ňu ochraňuj, rozprávka“, hoci v Kollárovom prípade nejde o folklórny text. Autor sa v rámci autorskej rozprávky usiluje o vysoko estetizované príbehy, pričom niektoré mytologizujúcim prvkom pripomínajú rozprávky typu Teda Hughsa (Príbehy z počiatku sveta), iné poetizáciou civilných reálií andersenovskú rozprávku, ďalšie novoromanticky ladenú hesseovskú rozprávku. Pokus o symbolický plán však u autora zlyháva, najmä v sujetovej rovine. Expozícia konfliktu je spravidla nefunkčne obsídna (hoci sa nedá povedať, že rozvláčna, prózy sú štylizované vcelku kultivovane), konflikt dostáva málo naračného priestoru a kľúčové sujetové sekvencie sú akési „nedomotivované“. Navyše, tematický pohyb od mýtických a univerzálnych javov (vznik slnečnej sústavy) cez civilné až banálne reálie (lietadlá, vrtuľníky, Amerika), až po novodobé sociálne fenomény (továrnici, nezamestnanosť) umocňuje dojem eklektickosti týchto rozprávok: ich poetika nerešpektuje ani folklórny archetyp, ani nijaký jestvujúci model umelej rozprávky, ani neponúka novú, originálnu autorskú koncepciu žánru.

Andersenovsky naladila svoje príbehy, nazvané jednoducho *Rozprávky* (Trnava, Helda s.r.o.), **Dagmar Kázová**. V cykle ôs-

mich próz starostlivo a miestami naozaj dôvtipne vypracovala druhý významový plán. Prostredníctvom neho reaguje na dobovú morálku človeka ako jednotlivca, aj ako spoločenského a spolitizovaného tvora. Jej rozprávky sú vtipnými podobenstvami (v niektorých prípadoch priehľadne mieriaci do pomerov na Slovensku) o ľudskej hlúposti, chytráctve, bezohľadnosti, karielizme, hmotárstve, o podrazoch v osobnom, spoločenskom, politickom jestvovaní. Problematikou, ktorú pranierujú, aj spôsobom sujetovania sú to však rozprávky pre dospelých, nie pre deti.

Kniha ďalšej debutantky, **Kristíny Vulganovej**, *Astík a Obík. Rozprávky o dvoch psíkoch nezbedníkoch* (Agentúra K-Kristína Rybárová) pripomína tak trochu čapkovský (Dášenska) prístup k animálnemu svetu. Jednoduché príbehy hovoria o tom, ako dve šteniatka s naivitou príbuznou ľudským mláďatám postupne poznávajú svet v priestore mestského bytu a vidieckeho domu. Nekomplikované rozprávanie i stavba sujetu majú švih a z animálneho uhla videnia zasa pramenia mnohé vtipné momenty. Autorke sa darí udržať pozíciu sveta zvieratiek a sveta ich „pánikov“ v paralele, pričom sa pri stvárnení ich vzájomnej komunikácie poväčšine zaobišla bez lacných personifikačných klišé. Problematické sú niektoré nevкусné a nefunkčné (návšteva zapáchajúceho chlapa), resp. veľmi konvenčné epizódy (epizóda s oživenými hračkami). Vcelku je to však vydatý rozprávkový debut zábavného, ale rozhodne nie bezduchého typu.

Predstavitelia staršej generácie (J. Navrátil, J. Pavlovič) publikovali zabehnuté, konvenčné modely rozprávok. Knižnou podobou bábkovej hry **Jána Navrátila** (*Budzogán, zbojnícky kapitán*), vydané pod názvom Budzogán – dievčenský kapitán (Regent), dostali deti tradičnú, humorne ladenú parodickú rozprávku, v ktorej sa látka zbojníckych povestí a sujet ľudových rozprávok systematicky a vtipne obracia naruby. V tomto smere Navrátilova knižka predstavuje umelecky sponáhľivý štandard, hoci v jej poslednej tretine už čitateľ pociťuje miernu únavu z nadbytočného sujetového

nadstavovania príbehu. Ako zábavný typ prózy môže byť Navrátilova knižka celkom úspešná. V kontexte súčasnej detskej literatúry potvrdzuje stálu aktuálnosť humornej paródie, aj keď je to citeľne paródia v takpovediac „tradicionalizovanej“ podobe.

Nová kniha **Jozefa Pavloviča Zajkoviča** *Majko a Kajko* (IKAR) je ďalšou z radu významovo jednoplánových a lineárnych animovaných rozprávok založených na hravých kúskoch poľudštených zvieratiek a na mystifikovanom výklade javov zo zvieracieho sveta. Kniha je dokladom autorových rutinérskych dispozícií a v kontexte detskej literatúry zapadne do sféry remeselne zdatne realizovaného infantilizmu. Detského čitateľa so zmyslom pre imagináciu ťažko zaujme. K takémuto typu rozprávok majú blízko i príbehy vekovo a tvorivo mladšieho **Václava Šuplatu** v knižke *Prečo...* (Junior). Firmu Junior máme zafixovanú ako monopolného vydavateľa komerčnej literatúry pre deti, zdá sa však, že z času na čas sa aj tam voľačo vydará aspoň na úrovni umelecky autentickejšej zábavnosti. Toto konštatovanie však platí aj vo vzťahu k minuloročnej produktivite V. Šuplatu. Popri knihách *Farebná abeceda*, *Maco Viktor pozná svet, na všetko vie odpoveď*, *Kocúrik LEO si hľadá priateľov*, kde rozmnožil už beztak dosť početné triviálne veršované abecedáre, verše o zvieratkách, resp. komerčne animované rozprávkové útvary, vytvoril v knihe *Prečo...* príbehy, ktoré svojou mystifikačnou paródiou báje tak trochu pripomínajú Kiplingove *Rozprávky pramatky kengury*. V každom prípade vzniklo príjemné, nenáročne hravé, ale vynaliezavé výmyselné rozprávanie o tom, prečo sú vybrané zvieratká práve také, aké sú.

Konvenčné animované rozprávky čitateľ nájde i v poradí už v druhej knihe **Blaženy Mikšíkovej** *Belások a Belásenka* (Mladé letá). Ako sa zdá, Mikšíková sa rozhodla vytvárať triviálny seriál s nasledujúcou sujetovou schémou: malý motýlik poznáva svet, dospeje, stretne motýliu slečnu a spolu odletia pred blížiacou sa zimou ((*Belások*, 2000). Tým sa vytvára potenciálna možnosť na pokračovanie (stalo sa v knižke *Belások a Belásenka*), v ktorom motýle z predchá-

dzajúceho príbehu privedú na svet ďalšieho mladého motýlika (tentoraz Modráčika), ten poznáva svet a zažíva pritom v porovnaní s prvou knihou tematicky mierne inovované dobrodružstvá atď. Môže sa to celé opakovať dokola a donekonečna. Bezproblémový, idylický svet chrobáčikov ako maska ľudského sveta ponúka teda len dosť infantilnú zábavnosť, ba aj zopakovaný „čepčekovský“ model rozprávky, ktorý sa v prvom autorkinom opuse ešte dal akceptovať, pôsobí teraz akosi starosvetsky.

Rozprávky v knihe veršov a próz **Ludmily Hevesiovej Huráreň** (TIMY) majú zasa skôr didaktický charakter. V každom z piatich príbehov táto debutantka ponúka jednoduchý, vtipne zašifrovaný poznatok vecného alebo morálneho charakteru. Treba podotknúť, že deti v prvočitateľskom veku, teda medzi 5.–7. rokom, práve takéto príbehy prijímajú celkom rady, pretože nenáročný (nie však ponižujúco triviálny) sémantický kód dokážu rozlúštiť, esteticky zašifrovanú informáciu alebo výchovnú inštrukciu vedia vylúsknuť, a to v nich vyvoláva príjemný pocit úspešnosti. Tento pocit je veľmi dôležitý pri nácviku čítania a v tom zmysle možno Hevesiovej debut zaradiť k typu inteligentne napísanej „čítankovej“ literatúry, teda k takej tvorbe, v ktorej sa estetický princíp nevťiera, ale viditeľne spája s pragmatickými zámermi, čo sa autorky objavnejšie podarilo realizovať najmä v prozaických textoch.

V posledných rokoch je typ tvorby s príznakom utilitarizmu pomerne častý najmä u začínajúcich autoriek (pováčšine vskutku ide o ženy). Objavuje sa aj v žánrovej oblasti príbehov zo života detí, ktorá v roku 2001 v porovnaní s predchádzajúcimi rokmi zmohutnela. Práve v tomto žánrovom rámci možno zaznamenať návrat tradičnej poviedky pre prvočitateľov postavenej na sujetovom využití detskej zvedavosti a naviť. Poviedky takéhoto charakteru ponúkla vo svojom debute *Už budeme dobrí. Príbehy tety Bašky* (Príroda) **Baška Mydlíková**. V type mravoučného príbehu-exemplu síce pedagogicky taktne, ale príliš priamočiari upozorňuje dieťa na to, čo patrí k prednostiam a čo k nedostatkom v det-

LUBOSLAV PALO /
J. C. Hronský: Slovenské povesti

skom správaní. Aj ona modeluje nenáročný sujetový rébus, v rámci ktorého deti ľahko rozlíšia, či hrdina konal správne alebo nie. Takmer bezproblémový život detí sprevádza bezmedzná láskavosť a „božská“ trpezlivosť dospelých. Ešte výraznejší idylický, ba až infantilný charakter nadobúda detský život v próze **Ruženy Smatanovej Môj kamarát kocúrik** (Mladé letá). Po prvotine *Prvý bozk* (1996) je táto kniha sklamaním. Vyplňa síce medzeru v dlhodobejšie absen-

tujúcich príbehoch pre začínajúcich školákov, ale hrdinovmu poznávaniu predmetného sveta (lebo o to ide) chýba „tenzia z nepoznaného“, oná „mikovská“ kvalita textu, ktorá dodávala najlepším poviedkam tohto typu, ako ich poznáme v podaní Jarunkovej, Ďuričkovej či Gašparovej, vnútorný dramatizmus. A tak hoci vzťah chlapčeka a mačiatka v časopriestorovej schéme jedného kalendárneho roka tesne pred školopovinnosťou je stvárnený sympaticky a láskyplne, ako celok je kniha posunutá k triviálnej idyle: zásluhou samozrejmostí, ktoré chlapček „objavuje“ (na jednej strane je päťročné dieťa vyspelejšie, na druhej strane detské repliky sú miestami nedetsky kvetnaté), aj zásluhou ideálne tolerantných rodičov a príkladného charakteru hrdinu. Infantilizovaný text je vhodný naozaj nanajvýš na technický nácvik čítania (kniha vyšla v rade Prvé čítanie).

V oblasti príbehov o deťoch môžeme v produkcii minulého roka evidovať aj dve ďalšie tvarové modifikácie. Jednu podobu tvorí príbeh kontaminovaný rozprávkovou fantastikou (**Rudolf Dobiáš**: *Mojka, Jojka, komínová striga a baranček Albert*, Q 111), resp. prvkom paralelného sveta (Peter Ševčovič: *Adam a Šišibus*, Vydavateľstvo Matice slovenskej). V tomto smere sa zaktivovali predstavitelia staršej generácie a v súčasnom kontexte detskej literatúry v istom zmysle „resuscitovali“ jeden z tých modelov spoločenskej prózy, ktoré boli aktuálne pred dvoma desaťročiami. V Dobiášovej próze smeruje žánrová synkrétnosť poviedky s autorskou rozprávkou k rozprávkovému útvaru, pričom sa aktualizuje ekologický moment. Komínová striga a dymiaci komín sú čitateľným znakom smogu (i negatívnej energie), biely baranček je už menej čitateľným znakom čistého prostredia (fyzického i psychického) a dobrej nálady, úsmev je deklarovaným symbolom radosti zo života. Zmysel príbehu, teda ekologické kultivovanie prostredia i ľudskej duše, je však zakódovaný ťažkopádne, pre deti bude zrejme ťažko dešifrovateľný. V povedomí detských čitateľov zostane próza s najväčšou pravdepodobnosťou len príbehom o dvoch dievčatkách, ktoré na po-

tulke mestom v jeden daždivý deň postretávajú rozličné karikované postavy a svoju dobrú náladu prenesú aj na ne. Dobiášovej próze chýba čosi, čo by sa dalo nazvať „vertikálnou komponovanosťou“, teda systémovým prepojením významovej a výrazovej roviny textu. **Peter Ševčovič** v príbehu *Adam a Šišibus* prvok alternatívneho sveta využil v rámci spoločenskej prózy. Urobil z neho zábavný, ozvlášťujúci príznak a okrajovejšie aj médium výpovede o sociálnych a environmentálnych problémoch súčasnosti. Zámer využiť „odcudzený“ pohľad bytosti z iného sveta na kritiku domácich pomerov však tiež nerealizoval najšťastnejšie. Obsah výpovede (absurdné praktiky spoločenského a politického života na Slovensku) je totiž detskému svetu skúsenosťne vzdialený, preto sporadické narážky na túto tému bude detský čitateľ vnímať ako neústrojné a nezaujímavé (a zasa na vytvorenie nejakého druhého, hlbšieho významového plánu nestačia). Ševčovičova kniha zostáva teda predovšetkým úsmevným rozprávaním zo života detí s prvkami nadsádzky a karikovania sveta dospelých. Autenticke vyznieva predovšetkým vzťah medzi chlapcom a starým otcom i vzťah chlapca ku kanárikovi (teda prevtelenej bytosti odinakaľ s menom Šišibus), ktorý mu citovo kompenzuje dedovu dlhodobějšíu neprítomnosť.

Inú kategóriu príbehov zo života detí tvoria prózy, ktoré – akceptujúc osobitosti detského videnia sveta – reagujú na viaceré aktuálne problémy našej doby, vnímajúc ich ako faktickú, hoci boľavú súčasť života a zaznamenávajú ich bez „barličiek“ rozprávkovej štylizovanosti. V tejto línii zrelá prozaička **Jana Bodnárová** v novej poviedkovej knihe *Barborkino kino* (BAUM) tematizovala schopnosť objavovať okolitý svet cez zaostrenie na detail. Imaginárna kamera, vytvorená z prstov a dlaní oboch rúk, umožňuje hrdinke všimnúť si predtým nezbadané veci a javy, precítiť pomyselný ponor do pocitu človeka, ktorý stratil osobnostnú identitu, je manipulovaný, bezbranný voči násiliu, diskriminovaný a pod. Pohľad cez detail ponúka napínavé, veselé i groteskné obrázky zo života, ale umožňuje aj naznačiť závažné sociálne problémy

(bezdomovci, bezprizorné deti). Predovšetkým však poskytuje možnosť uvedomiť si relativitu ľudských činov, postojov a hodnôt. J. Bodnárová v sujetovo krehkom, s náznakom pracujúcom príbehu rekonštruuje detské dozrievanie, jeho priebeh v závislosti od toho, ako sa poznanie dotýka hlbavej a citlivej detskej duše. Je to kniha nevtieravej výchovy k emocionalite a empatii, rozprávačsky trpezlivo smerujúca k čitateľnej metafore o hodnotách života videných na pozadí ideálu harmónie krásy, dobra a pravdy. Schopnosťou funkčne spojiť estetické stvárnenie s komunikačne zreteľným vyjadrením problému je Bodnárová na rovnakej vlne s D. Hevierom.

Gabriela Futová po čitateľsky úspešnom debute *Naša mama je bosorka!* (Mladé letá 2000) v knihe *Hľadám lepšiu mamu* (Mladé letá) vystavala detský príbeh bez asistencie paralelného sveta. Opäť ponúkla rozprávačsky dynamický, dejovo príťažlivý a sémanticky naplnený príbeh, tentoraz o anabáze trucovitého a svojhlavého dievčatka, ktoré sa počas prázdnin rozhodne nájsť náhradnú matku, zhovievavejšiu k jeho priateľom. Postupne obehne s kufrom celú rodinu, všetkých pouráža, a napokon objaví nielen silu rodinného puta, ale aj nevyhnutnosť sebaovládania a tolerance vo vzťahu k iným. Pod povrchom tohto rozprávania sa aj tu skrýva významový plán o nezameniteľnosti blízkeho človeka, o pravých a falošných hodnotách života, aj o schopnosti priznať si a napraviť spôsobené chyby. Futová opäť dokázala spracovať tému všedného dňa vtipne, svižne, s vysokou dávkou porozumenia a taktu vo vzťahu k dieťaťu. Organicky zapracovala do textu aj určitú modelovosť situácií a (v podtexte identifikovateľný) jemný nostalgický plán z pocitu osamelosti. Svet dospelých modeluje z uhla hrdinkinho pohľadu, jej kontroverzného postoja, načrtáva ho úspornými obrysami, postavy dospelých však napriek tomu nevyznievajú ako lacná karikatúra. Sociálnu realitu dokázala teda Futová načrtnúť úsporne a pritom ju uchopiť v jej podstate, prirodzenej problémovosti, v dialektike veselého i smutného, vážneho i humorného. G. Futová svojou druhou kni-

hou potvrdila minuloročný predpoklad, že do prózy pre deti pribudla talentovaná autorka.

Zo staršej generácie prispel do kategórie sujetovo ozvláštnených príbehov o deťoch aj **Ján Beňo** prózou *Záhada vtáčej záhrady* (Mladé letá). Schému tradičného chlapčenského prázdninového príbehu aktualizoval environmentálnou problematikou, dramatizoval ju motívom detektívneho pátrania po záhade mŕtvych vtákov v okolí chalupy a preteplil prostým, úprimným vzťahom vnuka a starých rodičov. Vznikol tak príbeh spoľahlivých, hoci nijako nie výnimočných kvalít, z ktorého dýcha človečina a ktorý má aj potrebnú dávku napätia, vytvoreného bez prepätia či vyumelkovanej akčnosti. Prostredníctvom zrozumiteľného náznamu a bez mentorovania vypovedá aj o defektoch vo vzťahoch ľudí k prírode i k sebe navzájom.

V porovnaní s minulými rokmi teda počet i kvalita príbehov zo života detí narástli a ako sa ukazuje, rozšírilo sa aj ich poetologické a tematické rozpätie. Hodnotovo pozoruhodnú oblasť pôvodnej produkcie roka 2001 tvoria aj prózy s prírodnou tematikou. V tejto súvislosti má umelecky len celkom okrajový význam taká podoba témy, akú ponúka **Jozef Valentíny** v knihe *Deti medzi šelmami* (Bratislava, PARPRESS), teda látkovo zrejme autentické, ale slabšie zlietárené, empiricky ladené historicky o stretnutiach ľudí s dravcami žijúcimi na našom území (s medveďom, rysom, vlkom). Pôsobivú podobu dostala prírodná téma skôr v prózach **Kvety Daškovej** *Všetky moje zvieratá* (Q 111) a **Márie Haštovej** *Vtáčiky zo starej horárne* (Mladé letá). Základom obidvoch próz je tak trochu podobná stratégia: pripomenúť si čas vlastnej ľudskej minulosti cez chvíle, ktoré zostali nezabudnuteľné. Prírodný motív sa potom stal dominantným rozmerom textu preto, lebo takéto chvíle sa u obidvoch autoriek spájajú s bezprostredným kontaktom s kúskom prírody (so zvieratami, ktoré sa ocitli v ich rodinnom mikropriestore). Pre prózu M. Haštovej je rozhodujúca pocitová atmosféra, na ktorej silne participuje najmä spomienka na blízkych. V tomto priestore sú vecné infor-

VLADO KRÁL /
Kristína Vulganová: Astík a Obík

mácie o exotickom vtáctve vlastne len nezámernou a sprievodnou tematickou súčasťou spomínania. Pre osobnosť Daškovej je zasa neodmysliteľný poznávací aspekt, a tak v jej rozprávani o vzťahu človeka a zvierat (predovšetkým psa) je premyslene dávko-

vaná suma vecných informácií zámernou súčasťou textu. Autentickým, zažitým záujmom, imponujúcou mierou znalostí, toleranciou a nesentimentálnou obetavosťou človeka vo vzťahu k prírode pripomína Daškovej kniha Moricovu prózu Z poľovníckej kapsy. Jej narácia, rovnako však i narácia M. Haštovej, je neštylizovane úprimná – bez pózy, a aj preto veľmi presvedčivá. Istý sujetový stereotyp, ktorý u obidvoch autoriek možno vybadať, má tiež svoj efekt: upevňuje čitateľovo vedomie o tom, že úspechy i sklamanie, pocit spolupatričnosti a citovej väzby v kontakte s prírodou dokážu rovnako intenzívne obohatiť vnútorný svet človeka a kompenzovať dôsledky frustrujúcej spoločenskej či osobnej situácie. Dve autorky, predstaviteľky dnes najskusenejších generačných vrstiev, prišli teda v dobe hravej virtuálnosti s niečím, čo potvrdzuje stálosť tradičných hodnôt. Mária Haštová sa vrátila k svojim koreňom: k pôsobivej citovej atmosfére dávnej knihy Zo starej horárne. Kveta Dašková sa zasa osvedčila v tej línii literatúry faktu, ktorá podáva vecné poznanie autentizované silným osobným zážitkom.

Na rozdiel od pozoruhodnej úrovne príbehov o defoch zostala próza venovaná životu dospievajúcich naďalej chudobná. Z pôvodnej tvorby je tu vlastne iba veľmi štandardný príbeh o maturantoch od **Marianny Komorovej** *Jej veličenstvo dospelosť* (Agentúra K-Kristína Rybárová) a najvyššie ešte próza **Vincenta Šikulu** *Vincúrko* (ARKUS). Komorová sa v rámci príbehu všedného dňa usiluje načrtnúť či stvárniť kresťanské princípy rodiny. Jej záber problematiky je veľmi široký a v tom zmysle dosť povrchný. Starý problém autorčiných postáv, nedostatok epického času pre ich vývin, sa prejavil aj tu. Šikulov Vincúrko je návratom k odzbrojujúco čistým, v tom zmysle bezbranným postavám prostých rozprávačov a zabávačov, s úprimným a trochu karnevalovým vzťahom k svetu. Je to v istom zmysle aj fragmentárna rekapitulácia či rekonštrukcia osudu „inakého“ človeka v spoločenských peripetiách druhej polovice 20. storočia, ktorá je skôr čítaním pre dospelých.

Popri rozprávkovej fantastike, spoločenskej a prírodnej próze aj literatúra faktu má pomerne široké tvarové i hodnotové spektrum. V tomto žánrovom okruhu **Kveta Dašková** pokračuje v línii zážitkovo imaginovaného vecného rozprávania, tentoraz v pozoruhodnom projekte realizovanom v spoluautorstve s **Ľvou Gaálovou** a **Alfredom Komáromom** – v reprezentatívnej publikácii *Tri mestá*, s trojčlenným vysvetľujúcim podtitulom *So strašidielkom Pipom po Bratislave, Čo videl Arko v Budapešti, Viedenský vrabčiak Čivko* (Q 111). Spolu s fiktívnym neposedným sprievodcom prevedie čitateľa po vybraných pamätihodnostiach Bratislavy a zábavným spôsobom mu priblíži ich súčasnosť i históriu. V porovnaní s ostatnými dvoma časťami knihy práve Daškovej text pôsobí rozprávačsky najživšie a vo vzťahu k výberu a forme spracovania informácií pre špecifického adresáta azda najprimeranejšie. Ako celok prispieva kniha k lepšiemu vzájomnému poznaniu troch susediacich národov (z ktorých každý je z inej jazykovej a kultúrnej oblasti, hoci všetky sú stredoeurópske) prostredníctvom základných informácií o ich „srdciach“ (hlavných mestách).

Do kontextu subjektívizovanej a estetizovanej ladenej fakticity patrí tretí diel svojráznych „potuliek“ **Štefana Moravčíka** po priestore, nazvaný *Veselé potulky po svete* (Vydavateľstvo Matica slovenskej). (Len pre oživenie podotknime, že Moravčík prvýkrát takto putoval po Slovensku, potom po hlavnom meste Bratislave.) Opäť ide o svojráznu encyklopédiu koncipovanú ako antológia prevzatých, čiastočne aj vlastných textov rozličnej žánrovej príslušnosti (od hravých nonsensov cez anekdoty, legendy, povesti, rozprávky, fragmenty historických pamiatok a pod). Vzniká tak mozaikovo komponovaný vtipný zemepis, v rámci ktorého sa deti dozvedia veľa zaujímavého a nového, aj sa zároveň zabavia.

V protiklade k Moravčíkovej antológii, v ktorej si mladí čitatelia môžu ľubovoľne listovať a zabávať sa nasávať nové poznatky, niekoľko ďalších publikácií z roka 2001 si vyžaduje významnú mieru sústre-

denia a „študijné“ čítanie. Vecnú podobu má putovanie po stopách literárnych tvorcov na Slovensku vo vlastivednej publikácii **Jaroslava Rezníka** *Túry do literatúry. Po literárnych stopách Slovenska* (Slovart). Tento špeciálny literárny „atlas“ spisovateľov, usporiadaný podľa ich geografického rodiska, realizovaný profesionálne a prehľadne a vybavený bohatou fotodokumentáciou i elektronickým nosičom s autentickými nahrávkami hlasov vybraných osobností literárneho života, je prepracovanou a rozšírenou reedíciou autorovej staršej publikácie (*Po literárnych stopách na Slovensku*). Vecné, popri tom aj emocionálne poznanie ponúka i historiografická publikácia skúseného prozaika a autora literatúry faktu **Dušana Kováča** *Dvadsať storočí – storočie svetla, storočie temna* (Q111). V intenciách rozporuplného názvu vytvára autor na pozadí prehľadnej periodizácie predstavu o 20. storočí. Pri každej perióde vychádza z výpočtu najdôležitejších udalostí a orientuje sa na výkladové podanie ich etiológie, charakteru a dôsledkov. Celkový obraz obdobia dotvárajú autentické slovné i obrazové dokumenty, svedectvá, ale aj príbehy, ktorými exemplifikačne konkretizuje suché fakty. Prehľadne a účelne komponované poznatky sa v ďalšom zväzku z edície *Malé encyklopédie osobností pre deti*, teda v publikácii *Pavol Dobšinský* (ARKUS), pokúša predložiť aj **Ladislav Švihran**. Poznateľnosť tu utriedené v trojstupňovej hierarchii: najvšeobecnejšiu informáciu o chronológii života a osudov Dobšinského ponúkajú nadpisy kapitol, konkrétnejšiu správu o jednotlivých etapách jeho života podáva marginálna výpoveď a podrobnejší výklad poskytuje jednostranový stĺpec textu. Súčasťou stránky sú krátke výkladové heslá vybraných pojmov. Stĺpcový text o Dobšinského živote však pôsobí dosť „učebnicovo“, sucho a nezaujímavosť.

V súvislosti s vcelku pozoruhodnou úrovňou literatúry faktu v roku 2001 treba ešte hádam spomenúť knihu **Ivana Štúra** *Neviem, čo so sebou. Rozhovory o dospievaní* (Mladé letá). Je postavená na dialógu medzi pohľadom dospelých a pohľadom dospievajúcich na to, čo je pre zdravý, múdry

a zodpovedný život človeka najdôležitejšie. Aj v tomto prípade treba oceniť vysokú mieru človečieho porozumenia a taktu, s akou psychológ dokumentuje i komentuje jednotlivé, mnohokrát veľmi subtilné a tabuizované stránky života. Len okrajovo v tomto kontexte podotknime, že moment estetizácie dokáže urobiť príťažlivým aj publikáciu typu príručky, ako je to u **Daniela Heviera** v jeho špeciálne komponovanej zbierke diktátov *Heviho Diktátor* (HEVI). Popri hravej recesii poväčšine celkom dobre udržal aj systémový prístup k nácviku jednotlivých pravopisných javov. *Žiacka knižka Milana Lechana* (Žilina, Knižné centrum) je však už len štandardne hravou paródiou inštitucionálneho dokumentu.

S témou, ktorá sa vo sfére literatúry faktú tematicky najviac presadila, teda s pohľadmi do kultúry a histórie, súvisí aj povestový žáner. V minulom roku slovenská literatúra nezaznamenala jeho vysokú frekvenciu a ani hodnotou v podstate nejde o nič pozoruhodnejšieho. Okrem už spomenutého výberu z tvorby **Jozefa Cigera Hronského** *Slovenské povesti* (Vydavateľstvo Maticy slovenskej), ktorým sa po dlhom čase nanovo predstavuje autorova žánrovo i štylisticky originálne vypracovaná historická povesť, o profesionalite môže byť reč v tematicky i žánrovou formou veľmi rôznorodej knihe **Zuzany Zemaníkovej** *Ponitrianske povesti a povrávky* (Vydavateľstvo Maticy slovenskej). Historické, miestne i démonologické látky, povesti i povrávky, sú rozdelené do siedmich cyklov a približujú históriu, historiky a bájoslovie Nitry a príľahlých obcí. Dikcia textov aj ich žánrová forma nápadne pripomína povesti Š. Moravčíka z minulých rokov. Miestne i historické povesti, tentoraz s väzbou na región Kežmarku, sústreďuje cyklus próz **Antona Mareca** *Kežmarská čierna pani. Povesti o Kežmarku* (VIVIT). Autor znovu uplatnil osvedčený postup komponovania vecnej informácie s príbehom. Rozprávačsky uspokojivo odvedená práca trpí nedostatkom, ktorý je pre Mareca príznačný: absenciou odkazu na pramene, z ktorých svoje látky, neraz známe z iných spracovaní, čerpal.

V roku 2001 nastala po dlhom čase trochu zaujímavejšia situácia aj v poézii pre deti a mládež. Pravda, v básnickej tvorbe pre mládež je stále evidentná identita poézie a textov populárnej piesne, a tak ju aj v minulom roku reprezentuje práve knižné vydanie poptextov, tentoraz **Luboša Zemanu**, s názvom *Trištvrté na jeseň* (IKAR). Do štyroch cyklov sú texty usporiadané podľa toho, kto je interpretom (Elán, Robo Grigorov, Vašo Patejdl, Luboš Zeman). Predstavujú reprezentatívnu ukážku typickej tematiky i poetiky populárnej piesne a mládeži môžu konvenovať témou lásky, generačným protestným gestom, manifestovaním nekonformnosti s dospelosťou a s dobovým životným štýlom, náladou eufórií, sklamaní i túžob a pod. Kaleidoskop poptextov, lyrických básní, sentencií a bonmotov **Kamila Peteraja** *Breviár lásky* (IKAR 2001) zaiste môže kalkulovať s úspechom u dospievajúcich najmä vďaka príťažlivosti témy.

V básnickej tvorbe pre deti síce toho veľa nepribudlo, ale za pozornosť celkom určite stojí vydarený debut **Luby Kepštovej** *Komínový panáčik* (Mladé letá), doteraz publikačne činné časopisecky. V jej veršoch pre malých čitateľov je sympatické to, ako prirodzene a samozrejme využíva vysokú mieru porozumenia voči detskému svetu, estetické cítenie vo vzťahu k umeleckému textu a kultivovanosť vo vzťahu k technickej stránke poézie. Aj k jazyku sa správa zdržanlivo, nepredváža vyumelkované eskamotérské kúsky, skôr sa spolieha na pôsobivosť prirodzeného výrazového bohatstva slovenčiny, a tak hravé možnosti jazyka využíva striedom a funkčne. Na pozadí dlhoročnej nadvlády poézie uprednostňujúcej samoučelnú a už značne ošúchanú estetizovanú hru s jazykom (v roku 2001 zotrvačne funguje v básnickej zbierke **Štefana Moravčíka** *Náš pes má kuračiu hlavu*, Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, a zotrvačnickovo v ďalšej zo zbierok **Danuše Dragulovej-Faktorovej** *Há? Danky? Hádanky! Hádanky a veršované rozprávky o hádanke Danke, riekanke Anke a ich krajanke Janke* (DAXE) pôsobí Kepštovej kniha veršov

ako vítaný návrat ku komunikačným dimenziám slova.

Hravý príznačnosť svojrázne modifikovala **Daniela Šilanová-Hivešová** v básnickej skladbe – pásme *Zvončekový mužiček* (Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov). Skladba je postavená na zámernom využívaní auditívnych efektov, ktoré sa asociujú v súvislosti so zvonom a jeho zvukom. Tieto efekty sú personifikované v intenzívnom mikrosвете imaginárnych zvončekových ľudkov. Kohéznosť textu podporuje kompozícia rámcovania veršovaných pasáží prozaizovaným rozprávaním. Kniha D. Šilanovej-Hivešovej o zvončekovom svete a jeho láske k hudbe evidentne vyvoláva pocit pohody, vedie dieťa k tomu, aby dokázalo objavovať krásu a dobro v sebe i okolo seba, hoci miestami sa autorka neubrnila statickosti, stereotypnosti a azda i nadbytku slov. Zvončekového mužička však zaiste ocenia detské poetické divadlá a niektoré pasáže aj malí recitátori.

Osobitný blok poézie tvorí duchovne orientovaná básnická tvorba. Tu sa objavili dve publikácie **Ladislava Fričovského**, vydané vo vydavateľstve Transciscus: *Desatoro pre deti s básňami Ladislava Fričovského* a *Kredo pre deti s básňami Ladislava Fričovského*. Fričovský, nadväzujúc na podobne spracovaný *Detský Otčenáš* (2000), v priebehu dvoch rokov vytvoril voľný triptych veršovaného výkladu základných kresťanských textov s jasnou kristianizačnou a pastoračnou ambíciou. V tom zmysle nedosahujú jeho texty vyššiu literárnoumeleckú úroveň, zamýšľaný pragmatický účel však zaiste splnia. Na rozdiel od Fričovského poézie **Teodora Križku** v zbierke *Pošepkala vložka nehu do oblôčka. Zimné listy Lenke* (DON BOSCO) nepochybne chcela byť autentickou reflexívnou duchovnou lyrikou. Križkove verše však pôsobia křčovite, prešpekulovane, miestami aj mentorujúco. Jeho štylizované partnerstvo s lyrickým adresátom (Lenkou) nevynieva príliš prirodzene, a tak zbierka zostala zaujímavá najviac epištolárnou formou básní. Opäť sa teda ukázalo, že spirituálne ladená poézia, resp.

spirituálna literatúra pre deti a mládež ako celok, len ťažko dokáže prekonať dvojaké obmedzenie: buď evidentnú utilitarizmus, alebo rovnako evidentnú patetickú, štylizovanú pózu.

Sumarizujúci pohľad na detskú literatúru v roku 2001 ukazuje, že skúsenejší autori sa viac pridŕžajú línie spoľahlivej tradičnosti, uspokojujú sa s konvenciou (vlastnou alebo vytvorenou v literárnej tradícii posledných desaťročí) a s hodnotovo štandardnou úrovňou literárnych diel pre deti. Výnimkou je v tomto smere iba Daniel Hevier. Sporadicky však práve starší dokážu revitalizovať silu tradície realistického rozprávania (Dašková, Haštová). Čo sa týka mladých autorov (rozumej: mladí krátkou prítomnosťou v tvorbe pre deti), len menšia časť sa prejavuje „avantgardne“ (Popovič, Bodnárová, Futová) – teda aj väčšina z nich nadväzuje skôr na spoľahlivé tradície. V tom rámci časť nových autorov tvorivo pozoruhodne zužitkovala skúsenosť z „hravej“ estetiky (Karpinský, Kepštová), v niektorých prípadoch možno diela vnímať ako určitý prísľub do budúcnosti (Vulganová, Hevesiová). Pravdaže, aj naďalej pomerne početná vrstva autorov oživuje didaktické či zábavné podoby detskej literatúry v ich neproduktívnej, triviálnej realizácii. Napriek tomu sa zdá, že hodnotová rovina detskej pôvodnej tvorby, predovšetkým prózy, a jej žánrová štruktúrovanosť sa pomaly stabilizujú. Hoci skôr ojedinele ako plošne, predsa len možno zaznamenať prehĺbenie prieniku do aktuálnej problémovosti doby, v ktorej žijeme. Uskutočňuje sa to na úrovni esteticky nesamoučelných analytických prienikov do autentického životného pocitu jednotlivca – dieťaťa i dospelého. Ak zohľadníme skutočnosť, že pomerne stabilizovanou (s čitateľnými plusmi a mínusmi) sa stáva aj situácia vo vydavateľskom a distribučnom prostredí detských kníh a v jej spoločenskom statuse, potom sa dá predpokladať, že krízové deviate desaťročie 20. storočia je hádam zažehnané a že ho postupne vytesnia roky, ktoré budú priaznivejšie naklonené umeleckým hodnotám (aj keď také hodnoty zrejme nikdy nebudú mať početnú prevahu).

OLOVKÁ

nepodliehajúce korózii

ROZHOVOR S JAROSLAVOU BLAŽKOVOU

Jaroslava Blažková, napriek tomu, že po odchode do kanadského exilu v auguste 1968 na dvadsať rokov vyradili jej knihy z verejných knižníc, sa nevytratila so slovenského čitateľského povedomia. Jej novela *Nylonový mesiac*, poviedky z knihy *Jahniatko a grandí*, román pre dospievajúcu mládež *Môj skvelý brat Robinzon* a jej detské knihy *Tóno, ja a mravce*, *Ohňostroj pre deduška* či *Ostrov kapitána Hašašara* si získali také množstvo čitateľov, že napriek mlčaniu kritiky a „bielych miest“ v slovníkoch a dejinách slovenskej literatúry zostávali jej knihy najmä v pamäti generácie, ktorá sa stala čitateľmi na začiatku 60. rokov (a na Slovensku sa vtedy ešte čítalo veľa a aj veľa kvalitnej literatúry). Jaroslava Blažková ich oslovila a zaujala svojou nekonvenčnosťou, spontánnosťou, živým, moderným jazykom a najmä novým, ideológiu a didaktizmu zbaveným pohľadom na život. Podarilo sa jej to v pohľade na svet dospelých, ale rovnako aj na svet detí, v knihách, ktoré vznikali paralelne. Dominuje v nich humor, fantázia, živý detský jazyk, účinné spojenie poetického obrazu života detí s jeho poznávacím aspektom, pričom autorka veľmi funkčne pri fabulovaní príbehov využíva žánrové postupy detektívky a dobrodružnej literatúry. O tom, že tieto knihy môžu zaujať aj dnešné deti, svedčí fakt, že začali vychádzať na Slovensku v nových vydaniach. Vydavateľka Kveta Dašková vo svojom vydavateľstve Q 111 vydala román *Môj skvelý brat Robinzon* a v novej, príťažlivej grafickej úprave rozprávkové knihy *Ohňostroj pre deduška* a *Ako si mačky kúpili televízor*. A tak sa Jaroslava Blažková na Slovensku mohla znova stretnúť so svojimi detskými čitateľmi a odniesla si do Kanady povzbudzujúce zážitky. Náš nasledujúci rozhovor sa začal najskôr návratom do šesťdesiatych rokov, do času, keď tieto detské knižky vznikali.

■ Roku 1961 vyšiel *Nylonový mesiac* (a hneď z vás urobil slávnú prozaičku) a v tom istom roku ste debutovali aj ako autorka pre deti knihou *Tóno, ja a mravce*. O rok neskôr, v roku 1962, vám vyšli hneď dve ďalšie detské knihy – *Ostrov kapitána Hašašara* a *Ohňostroj pre deduška*. Napriek sviežemu jazyku, humoru, ktorý sa postupne udomácňoval v celej, nielen detskej literatúre, cítil najmä v *Ostrove kapitá-*

na Hašašara ešte istú záťaž didaktizmu a možno aj podvedomú potrebu vyhovieť požiadavke „vychovávať čitateľa“, ktorou bola poznačená literatúra pre deti v predchádzajúcom desaťročí. Na konci 50. rokov nebolo zrejme jednoduché vykročiť od modelu „timurovského hrdinu“ k detským postavám, ktoré sú bližšie skutočnému životu ako dovtedy pretrvávajúcimi literárnymi schémam. Ako si spomínate na obdo-

bie, keď vznikli vaše prvé detské knižky?

Lekári nás tu a tam strašia, že v ľudskom tele, hlboko utajené, čupia zárodky

detských chorôb. Sedia tam v nehybnosti dlhé roky a z ničoho nič, hoci po šesťdesiatke, vystrelia, zaktivizujú sa. Z lekárov si veľa starostí nerobím, no z literárnej

praxe viem, že v organizme, kdesi v hlbkách, sa tajomne ukrývajú energiou nabité atómy, témy, obrazy, ktoré v sebe môžeme dlho bez následkov nosiť, a odrazu hop! derú sa na povrch a želajú si byť vypovedané slovami. Nie je ich bezpočet, no sú to olovká nepodliehajúce korózii, akási základná autorská prapamäť. Pre mňa jedným z tých omínajúcich oloviek je Ostrov kapitána Hašašara. Napísať som ho napísala, no nie dobre. A stále sa mi ešte žiada zobrať ho do rúk a vyslobodiť ho z dobových pazvukov, samospasiteľnosti kolektívu a tak ďalej. Mala som vo svojom živote čudnú fascináciu chudobnými deťmi, mnohokrát som o nich písala pre dospelých. Pri Hašašarovi som si myslela, že robím niečo originálne, keď rozprávam príbeh osihoteného chlapca z biednej rodiny, ktorý má starších, ľahostajných rodičov, no najmä chladnú, ak nechceme rovno povedať, že zlú matku. Moje namýšľanie si prezrádza len nedostatočnú znalosť literatúry; nepoznala som vtedy Ivkovu bielu mať – neodpušiteľné! Tak či tak ma malý Dávid z Hašašara dodnes straší v snoch a dožaduje sa byť napísaný poriadne.

■ Neboli ste vtedy sama z autorov pre deti a mládež, ktorí prišli s novým pohľadom na svet detí a dospievania, čarovný svet prvého dotyku s neznámou realitou, ale aj svet veľmi zraniteľný, vystavený predtým neznámym (alebo možno dovtedy len zamlčávaným) nebezpečenstvám. Kritika túto novú tendenciu v slovenskej detskej literatúre nazvala „poetikou detského aspektu“ a zaradila do tohoto literárneho prúdu L. Feldeka, M. Válka, K. Jarunkovú, M. Ďuríčkovú, V. Šikulu a i. Čo vás, bez ohľadu na zaradenie kritikou, spájalo s týmito autormi? Ako ste vnímali knihy, ktoré im vtedy vychádzali. Panovala medzi vami niečo ako generačné pu-

to, pociťovali ste spriaznenosť, ktorá vám pomáhala prekonávať rôzne, zväčša politické tlaky? Na ktoré osobné priateľstvá z tých rokov si rada spomínate a ktoré, napriek vynútenej odlúčenosti, pretrvali?

Keď som písala svoje knižky pre deti, na striedačku s prózami pre dospelých, poskakovali okolo mňa dvaja veľmi živí chlapci, ktorí ma dennodenne bombardovali situáciami a výrokmí vnučujúcimi sa do pera. Okrem toho to boli roky, keď som pracovala ako blázon a nemala som zvyšnú energiu obzeráť sa príliš, ako pre deti píšu iní. Mala som vtedy tiež typicky mladú bezočivosť, že viem sama dosť dobre, ako sa to má robiť. Vzrušovala som sa Salingerom, Babelom, Kerouacom. Do nášho, politicky tak stiesneného, sveta tu a tam zazneli svieže tóny, hlasy spriaznených duší a tie som hltala. Veľmi som sa radovala z veršov Feldekových, Janovicových, z absurdných grotesiek Lasicu a Satinského, z dadaistických pesničiek pražského Semaforu. Všetci títo posmievačikovia, provokatéri, chlapci bez úcty, programoví antidogmatici, boli mojou inšpiráciou. Oni a ich ovzdušie rebélie. Priatelia sme stále a priateľmi zostaneme. Čo sa týka autoriek pre deti, obávam sa, že medzi nami bolo viac rivality než vzájomného oceňovania. Panovala žiarlivosť prskajúcich mačiek viac než sesterská vzájomnosť. Tak sa na to aspoň pámätám. Zaujímavé je, že voči dnešnej generácii mladých autoriek tento pocit nezaznamenávam ani za mačny mak. Považujem ich, tak ako študentky, ktoré tu stretávam na univerzite, za dcéry a ako s dcérami sa s nimi veľmi vrúčne stotožňujem.

■ Vaším prvým tvorivým vrcholom v detskej literatúre bol Ohňostroj pre deduška. Na pohľad jednoduchý príbeh malého Andreja, ktorý hľadá pre svoj-

ho deduška darček k narodeninám, prináša „ohňostroj“ nápadov, aké vie vymyslieť len detská fantázia, nezafažená konvenciami a falšou sveta dospelých. Kniha bola preložená do mnohých jazykov a hneď rok po vyjdení ju zapísali na Čestnú listinu IBBY. A čo bolo pre vás v rokoch emigrácie ešte dôležitejšie, v roku 1972 ju prestížne francúzske nakladateľstvo Nathan zaradilo do svojho stáleho čitateľského fondu a mnohokrát odvtedy vydalo. Vznik tejto knižky bol plodom šťastnej tvorivej chvíle, ako sa to občas stane každému autorovi, alebo skôr výsledkom dlhšieho premýšľania a príbeh sa rodil postupne? A prečo sa tak páčil „gurmánskym“ francúzskym detským čitateľom?

Ohňostroj pre deduška som napísala jedným dychom, bez programových zámerov a autorských tvorivých krčôv. Napísala som si ho pre radosť, ako dar svojmu skvelému oteckovi, ktorý bol ešte skvelejšim deduškom. Bola to knižka so šťastlivým osudom. Vyšla hneď v mnohých jazykoch, Nemci si ju preložili dokonca dvakrát, do „východonemčiny“ v Lipsku, do „západonemčiny“ v Stuttgarte, aby zachovali zákony železnej opony. Aj na Slovensku vyšla do roku 1968 v troch rôzne ilustrovaných vydaniach. Vo Francúzsku sa u Nathana dostala do zlatého fondu a vychádza nepretržite, vždy v nových dotlačkách, už 28 rokov, takže je to dnes viac kniha francúzska než slovenská. Teší ma to, hoci by som si ju želala mať doma na Slovensku, medzi deťmi, o ktorých a pre ktoré som ju písala. Čo sa na nej práve Francúzom tak páči, môžem len hádať: azda jej hravosť, azda vynikajúci preklad Jeana Charlesa Guillaena, azda vzťah vnúčika ku starému otcovi. Osudy kníh, tak ako ľudí, sú nevypočítateľné. Ohňostroj sa prosto zrodil na šťastnej planéte.

■ Ak som už použil výraz tvorivý vrchol, potom tým druhým bol román Môj skvelý brat Robinzon. Je to dosť drsný príbeh dvoch bratov, ktorého jadrom je súboj o priazeň rovesníčky Dorotky, ale rovnocenným „pozadím“ príbehu je pohľad na dobovú slovenskú rodinu. Je to obraz dosť nelichotivý, ale dodnes pôsobiaci veľmi autenticky. Román vyšiel v roku 1968, v čase vrcholiacej „dubčekovskej jari“, keď spoločnosť vnímala viac dramatickú spoločenskú situáciu ako akýkoľvek literárny text. A vzápätí prišla vaša emigrácia. Viackrát ste už vyjadrili ľútosť nad tým, že román si vlastne už nestihol nájsť svojho čitateľa. Aj to bol iste dôvod, že vaša priateľka Kveta Dašková román teraz znova vydala. V akých okolnostiach táto kniha vznikala? A aké miesto jej prisudzujete vo svojej tvorbe? Mala znamenať posun k psychologicky prepracovanejším a drsnejším príbehom? A mali ste už podobné príbehy pripravené?

Tak ako mal Ohňostroj šťastie, Robinzon to mal ťažké. Myslím si, že kritiku aj verejnosť trochu pomýlila skutočnosť, že ho vydali Mladé letá a na obálke boli detské postavy. V skutočnosti je to kniha o dospievaní, teda pre dospievajúcich a dospelých. Využila som desperátnu senzibilitu tohto veku, aby som mohla vypovedať, čo som si o našej nemožnej spoločnosti myslela sama. Bola to tiež veľmi spontánna, zúrivo vychfľená, hoci dvakrát od základu prerábaná, jazykovo pozorne cizelovaná kniha. Dosť si zakladám na tom, že je miestami aj veľmi komická. Humor je pre mňa najväčší boží dar a najcennejšie estetické korenie. Máte pravdu, že keď vyšiel v šesťdesiatom ôsmom, už sa nám rútila pôda pod nohami. Po mojom odchode sa Robinzon, tak ako autorka, stali personami non grata a prirodzená rezonancia knihy bola násilím zahataná.

Keď vyšiel pred ôsmimi rokmi u Kvety Daškovej, mal veľmi málo reklamy, upozornení, o čo ide. Moje meno bolo mladej generácii celkom neznáme, a to sa prejavilo na jej prijatí. Môj starý verný priateľ profesor Milan Jurčo ju zaradil do svojich prednášok a píše mi o prekvapení študentov. O jazykovej rovine knihy, o jej dravej, miestami až šialeneckej metaforike by mali hovoriť kritici, je to ich doména. Ale už prichádza nová generácia mladých doktorandov a doktorandiek, dostávam ich listy, žiadosti o objasnenie toho a onoho, a tak sa teším, že čas Robinzona predsa len ešte príde.

■ Ešte nevďačnejší osud než Robinzo-
na stihol detskú knižku *Rozprávky z čer-
venej ponožky*, hýrivo fantastický príbeh
škôlkara Marka, ktorému jeho prsty na
nohách v priebehu piatich dní vyzo-
právajú päť zaujímavých rozprávok.
Knihu stihli vydať Mladé letá ešte ro-
ku 1969, ba získala aj výročnú cenu vy-
davateľstva, ale nastupujúci normali-
zátori ju už nedovolili predávať. Ako ste
dokázali v čase, keď všetko naokolo bo-
lo v politickom a spoločenskom vare,
nájsť dosť času a pokoja na napísanie
tolľkou fantáziou, humorom a autor-
skou uvoľnenosťou dýchajúce dielko?
Dostala sa vám kniha vo vašom kanad-
skom exile vôbec do rúk?

Rozprávkam z červenej ponožky, mo-
jej na Slovensku labutej piesni, ozaj uda-
losti roku 1968 zakrútili krkom. Ano, do-
stala som ich do Toronta, viem, že ich aj
vysielal rozhlas. Teraz mám dobrý dôvod
tešiť sa, že vyjdú znova, opäť u Kvety Daš-
kovej, už sa na tom pracuje.

■ Bez zveličenia možno povedať, že v ro-
ku 1968 ste boli na svojom tvorivom vr-
chole, a najmä pokiaľ ide práve o vaše
detské knižky. Odišli ste do emigrácie
nielen od svojich, naozaj početných

a vďačných detských čitateľov, ale zrej-
me aj od nových rozpracovaných príbe-
hov. Aké to bolo, keď ste v Kanade po-
zerali do výkladov kníhkupectiev na
vyložené detské knihy a uvedomovali ste
si, že vaše tam chýbajú – možno už na-
vždy. Mali ste vôbec vôľu a aj možnosti
sledovať v čase emigrácie kanadskú či
americkú detskú literatúru?

Pohľad do kanadských kníhkupectiev
roku 1969 bol frustrujúci po všetkých
stránkach. Ovalil ma záplavou titulov,
medzi nimi aj všetkých zakázaných, do-
ma za zločincov vyhlasovaných autorov
ako Trockij, Orwell, Silone, Kostler, An-
dre Gide atď. Ležali na pultoch akoby nič,
ľudia okolo nich akoby nič chodili,
a vôbec im nenaskakovala husia koža.
Dobre z domova vytrénovaná, obzerala
som sa kradmo napravo naľavo, kto ma
sleduje, keď po nich siahnem. Živá duša
si ma nevšímala, nikde ani tieň tajného.
V tejto krajine sa mohlo všetko, nebolo tu
zákazov. Ale beda! Nebolo tu ani našej
túžby po knihe, nekonečný hlad po celej
veľkej, nedoziernej svetovej literatúre.
Frustrácia číslo dve bolo ohromenie kvan-
titou. V predajniach ponášajúcich sa na
mamutie skladištia sa váľali tisícky a ti-
síciky autorských plodov a na mňa padol
hlboký pocit márnosti nad márnosť. Kopy
brilantných mozgov tu volali po pozor-
nosti nevšímavého publika. Kto by mohol
byť zvedavý na to, čo som spísala a čo by
som možno ešte spísala ja? Kto by potre-
boval práve môj hlas? Kto? Kde? Prečo?
Dlho vo mne tento šok ležal ako tony sne-
hu pochovávané obete lavíny. Naozaj
som si počiatkové roky v kanadskom sve-
te (stále mučená páľčivou vidinou mojej
vlastnej, tankami zgniavenej krajiny) dr-
žala hlavu a videlo sa mi, že viac niet dôvo-
dov, aby som zápasila s prázdnyim papie-
rom. Zato o kanadskej tvorbe pre deti vám
poviem komický príbeh. Keď sme prišli do
Toronta, spriatelili sme sa s ľuďmi okolo

univerzity a môj vždy povzbudzujúci muž ma všade predstavoval ako autorku viacerých kníh. Zdvorilí Kanaďania sa ma vypytovali, čo som to teda napísala. Hovorila som, že som medzi iným robila aj knižky pre deti. Dosť nedôverčivo sa po sebe dívali. Vtedajšia domáca tvorba vlastne nejestvovala a americká bola až k plaču komerčná, na úrovni vulgárnych, umelohmotných, fabrikami chfľených hračiek. Ja som veľmi čulo povedala, že Slovensko a celá stredná Európa má dávnu tradíciu serióznej tvorby pre mladých čitateľov. Že každý etablovaný autor má na rováši aj opusy adresované deťom a je na ne veľmi hrdý. „Vážne?“ dychtivo sa ma spýtal mladý básnik Dennis Lee. Ubezpečila som ho, že je to tak. Denisa navidomoči myšlienka zaujala. Onedlho aj vydal knihu *Aligator pie* (Koláč z aligátora) a dnes je zakladateľom a klasikom kanadskej literatúry pre deti. Možno mám na tom štipku zásluhy. Sama som vtedy písala texty pre divadlo a divadelné texty pre detských divákov, písala som ich po anglicky. Mám však na toto obdobie chorobnej clivoty po domove zlé spomienky. Čiernou emóciou mi nasiakli všetky práce, ktoré som vtedy robila, a vôbec sa mi nežiada sa k nim vracáť, prípadne ich prekladať.

■ **Keď ste si spomenuli na svojich detských čitateľov doma, iste ste ich občas porovnávali s detskými čitateľmi v Kanade. Akí sú? Aké vôbec sú dnešné kanadske deti?**

S kanadskými deťmi sa najintenzívnejšie stretávam cez svoju vnučku Claire, čiže Zuzulienku, a dvanásťročného dumaového Matuška. Sledovala som ich krok za krokom, ako rástli, čítala som všetky ich obľúbené knižky a dodnes to ako povinnú domácu úlohu robím. Poznám ich priateľov, školy a najmä ich obsiahle referáty a komentáre o živote vôbec. Pomimo týchto dvoch atypických Kanaďanov však

vidím, že čítanie kníh má na celom americkom kontinente medzi deťmi stále vážnejšie problémy. O ich pozornosť súťažia televízia a počítače. Tieto mašiny sú v každej triede, v mnohých rodinách a deti si navykajú na telegrafickú komunikáciu s ostrým rytmom: otázka a hup-šup okamžitá odpoveď. Na reflexiu nie je priestor. Nedávno tu prebiehal Mesiac gramotnosti, počula som supervážneho pedagóga radiť rodičom, že na to, aby dieťa zobralo knihu do ruky, treba mať premyslenú STRATÉGIU. Asi chcel povedať, že do rozvrhu rodinnej činnosti sa musí vbudovať čas tak, ako sa napríklad chodí na hodiny hokejového tréningu, čas, keď sa dieťa stretne s knihou. Deti čítať vedia, no iba krátke slová, ktorými angličtina tak oplýva, a holé vety. Nepoznajú adjektíva a robí im strašné problémy stlačiť v hlave patričný gombík, ktorým sa veta z papiera prevedie do farebného, tvorivého deja ich mysle. Mnoho detí tento automat nemá a naša štrnásťročná Claire, sama veľká čitateľka, sa rozčuľuje: „Tie decká nemajú žiadnu fantáziu, sú strašné!“ To hovorí o štvorpäťročných susedovcoch, ktorých chodí tu a tam večer varovať. „Ja im čítam, rozprávam, a oni majú úplne mŕtve oči.“ Myslím, že to sformulovala veľmi presne: Mŕtve oči detí, čo sa rozsvietia, len keď sa rozsvieti televízor alebo ten počítač. A trhá si nad tým vlasy aj moja vnučka. Ja ich mám na trhanie primálo, ale bez vtipov, je to problém.

■ **Keď ste v októbri minulého roku krstili svoju novú knihu *Svadba v Káne Galilejskej*, zmieňovali ste sa, že máte rozrobené viaceré práce. Ako je to s nimi teraz? Chystáte aj niečo pre deti?**

Pýtate sa v pravý okamih. Práve som spravila bodku za poslednou vetou nového rukopisu. Je to v mojom živote prvý raz, čo som napísala knižku o dievčat-

kách pre dievčatká, zhruba od siedmich do desiatich rokov. Volá sa O Mínke Pyžamínke. Samozrejme je tam humor aj fantázia. Zajtra ju rozošlem svojim osvedčeným priateľom na Slovensku a už som celá žeravá, čo povedia. Okrem toho mám už dva roky hotový text (80 strán) príbehov troch chlapcov, ako mi ich v mojom detstve o svojom detstve rozprával môj milovaný otec. Kveta Dašková je nad touto prácou trochu v rozpakoch, spájajú sa v nej totiž dva žánre, memoárový s detskou literatúrou. Kveta váha, či by o takúto koláž bol dostatočný záujem, od ktorého ona ako vydavateľka pochopiteľne

závisí. Nad týmto skrížencom piana s kukuricou obe dumáme a hľadáme, ako to urobiť, aby boli šťastní aj milovníci piana aj milovníci pukancov. Doriešiť tento rukopis je momentálne moja prvoradá autorská úloha. Hneď po tom skočím na tie ďalšie nedokončené rukopisy a na tie olovká ponorené vo vedomí, o ktorých som hovorila na začiatku. Potrebujem na to celkom máličko: zo desať rokov života. Vidíte, že som stále osoba pahlná, pochabá, optimistická. Niektorých zlovykov sa človek nikdy nestrasie.

Pripravil ANTON BALÁŽ

MARTINA MATLOVIČOVÁ /
Ohňostroj pre deduška (2000)

BIBLIOGRAFIA JAROSLAVY BLAŽKOVEJ

PRÓZA PRE DOSPELÝCH: Nylonový mesiac (1961), Jahniatko a grandí (1964), ...ako z gratulačnej karty (1997, výber z próz), Svadba v Káne Galilejskej (2001).

PRÓZA PRE DETI A MLÁDEŽ: Tóno, ja a mravce (1961), Ostrov kapitána Hašašara (1962), Ohňostroj pre deduška (1962), Daduška a Jarabáč (1965), Ako si mačky kúpili televízor (1967), Mój skvelý brat Robinzon (1968), Rozprávky z čerenej ponožky (1969).

PREKLADY: Jej knihy z prvého tvorivého obdobia (1960–1968) vyšli v prekladoch do mnohých jazykov. Nylonový mesiac (česky 1961, nemecky 1962, maďarsky 1965, poľsky 1965, slovinsky 1966, estónsky 1968, nemecky 1996 v antológii *Ich trage das Land*); poviedky zo zbierky *Jahniatko a grandí* vyšli v antológiách *poviedok Sieben Wurfel* (nemecky 1967), *Seven Short Stories* (anglicky 1967); *Tóno, ja a mravce* (česky, maďarsky, poľsky); *Ostrov kapitána Hašašara* (česky, poľsky, maďarsky, rumunsky, nemecky); *Ohňostroj pre deduška* (poľsky, maďarsky, dánsky, fínsky, česky, nemecky). V roku 1972 vyšiel francúzsky pod názvom *Un merveilleux grand-père* v nakladateľstve Rouge et Or. Odvtedy vychádzal v tomto vydavateľstve každoročne v ďalších vydaniach; *Ako si mačky kúpili televízor* (vyšli v 12 prekladoch do takmer všetkých európskych jazykov).

Narodila sa 15. novembra 1933 vo Veľkom Meziříčí (dnes Česká republika). Detstvo prežila striedavo v Čechách a na Slovensku. V roku 1945 začala študovať na Drtinovom gymnáziu v Prahe, ale stredoškolské štúdiá dokončila na Dievčenskom gymnáziu v Bratislave. V roku 1950 začala pracovať v Slovenskom rozhlasu a zároveň študovala na Filozofickej fakulte UK v Bratislave. Od roku 1954 bola redaktorkou denníka Smena. V roku 1956 bola z politických dôvodov z redakcie prepustená. Zamestnala sa v Záhradníckych a rekreačných službách mesta Bratislavy. V tom období nemohla ani publikovať, ale po roku 1958, keď nastalo politické uvoľnenie, prestalo aj pre ňu platiť publikačné embargo. Začala pôsobiť ako novinárka a spisovateľka. Začiatkom 60. rokov patrila k profilovým autorom Mladej tvorby, časopisu, v ktorom sa už koncom 50. rokov otvoril priestor pre mladú literárnu generáciu. V roku 1968 emigrovala do Kanady a jej rodina sa usadila v Toronte. V roku 1971 ju vylúčili zo Zväzu slovenských spisovateľov, jej knihy sa prestali vydávať a normalizačná kritika vyradila jej meno a jej dielo zo slovenskej literatúry. V Kanade autorsky najskôr spolupracovala s viacerými divadelnými skupinami, v roku 1975 pôsobila v slovenskom vysielaní Medzinárodnej rozhlasovej kanadskej služby CBC v Montreale a od roku 1976 redigovala v Toronte krajský časopis Čechov a Slovákov Nový domov. V rokoch 1978–1989 pracovala pre známe exilové nakladateľstvo Josefa Škvoreckého 68 Publishers. V roku 1988 sa presťahovala z Toronta do univerzitného mestečka Guelph v kanadskej provincii Ontario, kde žije aj v súčasnosti. Po roku 1989 navštevuje Slovensko, kde znova začínajú vychádzať jej knihy zo šesťdesiatych rokov i diela, napísané a publikované počas jej kanadskej emigrácie.

Život príliš krátky na lož...

K životnému jubileu Zlaty Solivajsovej

S menom Zlaty Solivajsovej sa človeku nevedojak spája predstava, akú vyvoláva výpoveď nadpisujúca dávnejší výber z tvorby inej ženy-spisovateľky: prefatý život cez poly... Lebo medzi 6. májom 1922, keď sa Zlata Solivajsová v Nitrianskej Blatnici narodila, a 6. májom 2002, keď v Banskej Bystrici dovŕšila okrúhle jubileum, sa udial rok 1972, v ktorom udalosti po auguste 1968 vyústili do normalizačného zjazdu Zväzu spisovateľov; ten prefaľ tvorivý rozlet vtedajšej redaktorky Stredoslovenského vydavateľstva v Banskej Bystrici vskutku cez poly.

Osudový rok na jednu miskú váh položil ľudskou láskavosťou a literárnym slovom ožiarené detstvo (hoci pre nedostatok hmotných prostriedkov vo viacdetnej rodine mohla mladá Zlata Vincúrová študovať a svoju záľubu v literatúre rozvíjať len ako samouk). K času „slniečného detstva“ („*bola som „slniečne dieťa“ – všetci ma ľúbili a ja som tiež všetkých mala rada*“ – spomína Zlata Solivajsová v rozhovore s M. Jurčom) čierny rok priložil lásku k literatúre, redaktorskú prácu, tvorivé úspechy, nádeje a plány talentovanej lyričky, ktorá sa v 60. rokoch popri zbierkach poézie (po úspešnom básnickom debute Jablká plné hviezd, 1962, svoje literárne ambície potvrdila i druhou zbierkou veršov Vyhnanie z raja, 1967) začínala prezentovať aj ako autorka imaginatívnych, filozoficky ladených rozprávok pre deti (Svietnik s holubičkou, 1968, Kľúč od každých dverí, 1971).

Druhú miskú pomyselných váh zafažilo dvadsať rokov nasledujúcich „po“: rokov, ktoré musela odžiť odsotená od literárnej práce, od literárnej tvorby, v ktorých si bolo treba doslova vyvzdorovať elementárne právo na možnosť zarábať si na chlieb – napriek všetkému so vztýčenou hlavou. Patril k tomu

ešte mrazivý šok z poznania, že mnohí, ba väčšina z blízkych ľudí „od literatúry“, ktorým verila a v ktorých verila, sa pod ťarchou doby zlomili a že nezostalo nič iné, len si (ako sama v citovanom rozhovore trpkو konštatuje) „*pri zvolaní „Priatelja / bojím sa / Koľkí z vás ostali?“ – skryť jednu ruku za chrbát, „aby nezvyšovalo toľko prstov – na rátanie“*“.

Jazyčkom na pomyselných váhach osudu zostala ľudská a občianska statočnosť Zlaty Solivajsovej, presvedčenie, že je „*život príliš krátky / na lož*“, a preto niet iného východiska, než „*priať nevyhnutnosť*“. Dvadsať rokov života, o ktoré bola olúpená a v ktorých šťastie s ňou „*zmluvu rozviazalo*“, jej už nevráti a nenahradí nikto. Tak ako nikto už nevloží do slovenskej literatúry a kultúry to, čo do nej za iných okolností mohla za dve desaťročia osobnostne a tvorivo vložiť práve a jedine ona. Lebo vyhnanstvo z literárnej pospolitosti dokázalo ochromiť (hoci nie neutralizovať) tvorivé sily spisovateľky a po páde bariér zasa pokora a zodpovednosť voči napísanému slovu bráni autorke ľahkovážne vyslať medzi čitateľov literárne „dieťa“ skôr, než by ona sama mala pocit definitívnosti a zmysluplnosti výpovede; zaiste aj preto stále v rukopise zostáva básnická zbierka Naše zelené dažde i texty Listov do mŕtvej schránky. Ale poetkine obraznosťou čisté, myšlienkou priehľadné básnické slovo z kníh vydaných v šesťdesiatych rokoch pohľadza duše čitateľov aj dnes. Básne z knihy veršov Pierko po pierku (1992) pripamätávajú citovú vnímavosť jej prvých básnických kníh, cez lyrické záznamy osobných pocitov a postojov poetky v čase vynútenej osihotenosti pripomínajú nežičlivú dobu a súčasníkovi imponujú svojím etickým imperatívom. Jej rozprávky nanovo oslovujú generácie mladých

čitateľov, obracajú ich pozornosť na pravdu, krásu a dobro ako prapodstatu života.

Literárny hlas Zlaty Solivajsovej v poézii i v rozprávkach bol vlastne vždy tichý, nápadný skôr svojou nefalšovanou ľudskou mravnosťou a emotívnosťou než hrmotnými efektmi na akýkoľvek spôsob. Tento hlas

spoluutvára hodnotový profil slovenskej literatúry. V dobe, na ktorú sa vzťahujú autor-
kine verše: „*Každý deň niekto z Pegaso-
vých krídel / vytŕha letky*“, ju, našťastie,
nielen Báseň, ale ani Rozprávka „*nevydala
tme*“.

ZUZANA STANISLAVOVÁ

Psychoanalýza chudoby

MIRON ZELINA

Kde bolo, tam bolo, bol raz jeden múdry človek, ktorý chodieval na breh oceánu, aby tam tvoril a písal. Skôr než začal pracovať, mal vo zvyku poprechádzať sa po brehu. Jedného dňa zazrel ľudskú postavu, ktorá sa pohybovala ladne ako tanečník. Usmial sa a pomyslel si, kto to tu len tak tancuje.

Zrýchlil krok, aby si postavu pozrel bližšie. Ako sa k nej približoval, videl, že je to mladý muž, ale netancoval. Skláňal sa za čímsi na brehu, zdvihol to a veľmi jemne hodil do oceánu. Podišiel k nemu a oslovil ho: „Dobrý deň, čože to robíte?“ Mladý muž sa zarazil, pozrel na neho a odvetil: „Hádzem do oceánu hviezdice.“ „Môžem sa spýtať, prečo to robíte?“ „Slnko je už vysoko a prichádza odliv. Keď ich nenahádzem späť, pomrú.“ „Mladý muž, neuvedomujete si, že po celom pobreží sú rozhádzané tisíce hviezdíc? Vy to už asi nezmeníte.“ Mladý muž si ho zdvorilo vypočul. Potom sa zohol, zdvihol ďalšiu hviezdicu a znova ju hodil do oceánu. „Ale zmenil som to aspoň pri tejto jednej.“

Jeho odpoveď muža prekvapila. Nevedel, čo na ňu povedať. Napokon sa otočil a zamieril do svojej chalupy. Po celý deň, pokiaľ písal, ho prenasledovala spomienka na toho mladíka. Nechcel sa jej poddávať, ale tá predstava bola nástoječivá. Neskoro popoludní si uvedomil, že on ako vedec a básnik nepostrehol podstatu toho, čo ten mladý muž robí. Bolo to vlastne rozhodnutie neprizerať sa nečinne a nebyť len divákom vo vesmíre, ale byť aktívnym, zúčastňovať sa na ovplyvňovaní kvality života. Ak si to, ako ten mladý muž, dokážeme uvedomiť, získame prostredníctvom sily svojich predstáv moc vytvárať budúcnosť. A v tom je naša šanca. Každý z nás si musí nájsť svoju hviezdicu. A ak dokážeme svoje hviezdice rozumne odhadzovať, niet pochyb, že si tvoríme kvalitnejšiu budúcnosť.

Záhada menom chudoba

Chudoba je nedostatok niečoho. Povedané inak, chudoba je prežívanie absencie hodnoty v sústave významnosti človeka. Stav, ktorý je následkom rozličných druhov chudoby, v psychológii nazývame frustráciou. Frustrácia je psychický stav osobnosti, ktorý nastáva, keď postup k cieľu je zahataný alebo keď nie je uspokojená potreba človeka. Ak človeku chýbajú peniaze, ešte sa nemusí cítiť chudobný; nemusí prežívať nedostatok, frustráciu, dokonca môže byť na svoju chudobu pyšný („Chudoba cti netratí“). Chudoba je nedostatok niečoho, na základe čoho sa človek cíti menej hodnotný. Význam sa prejavuje v kontexte jeho vnímania inými

ľuďmi. A tak paradoxne aj bohatý človek môže byť chudobný, pokiaľ sa takým cíti v procese vnímania a hodnotenia seba samého a pokiaľ je z toho frustrovaný. Vo význame objektívnejších významových kritérií nie je chudobný. Chudobná rodina na hornej Orave nevníma svoju chudobu tak intenzívne, ba možno sa jej členovia ani nepovažujú za chudobných v porovnaní s mladíkom v Bratislave, ktorý má bohatých rodičov, ale prepadol drogám, rodičia ho vyhodili z domu a on musí kraďnúť, lebo je chudobný. Rozdielnosť kvalít, druhov chudoby je teda značná.

Súvisí to aj s otázkou, kde je hranica chudoby. Koľko napríklad musí človek zarábať, aby nebol chudobný? Ale chudoba má aj svoje kvalitatívne stránky –

aká chudoba? Nedostatok čoho? Poznáme totiž chudobu jednotlivca, rodiny, ale aj chudobu štátu, komunity.

Chudoba materiálna je absenciou hmotných statkov, peňazí.

Chudoba ducha je nedostatok múdrosti.

Chudoba čistoty je špinou.

Mravná chudoba má podobu zla.

Chudoba lásky sa prejavuje ľahostajnosťou a nenávisťou.

Chudoba rodiny je absencia nielen hmotných statkov, ale aj pozitívnych vzťahov.

Chudoba štátu je archetypálne prežívanie nedostatku spoločnosti.

Chudoba zdravia je chorobou.

Chudobu je možné vymedziť aj ako nekvalitu života. Ak zoberieme do úvahy kritériá Organizácie spojených národov (medzinárodná klasifikácia), tak nekvalita života má tri podstatné znaky:

1. **Zdravie** – opakom je choroba. Kvalita štátu sa tu určuje tak, že sa ráta výška príspevkov na zdravotnú starostlivosť zo štátneho rozpočtu na hlavu obyvateľa. Sú však aj iné kritériá, napr. priemerný vek života, počet lekárov na obyvateľov, počet lôžok v nemocniciach a pod.

2. **Vzdelanie** – opakom je nevzdelanost, hlúposť, nízka tvorivosť. Pri medzinárodných porovnaniach sa vymedzuje počtom vysokoškolákov medzi ekonomicky činným obyvateľstvom (u nás je to okolo 10%, vo vyspelých štátoch 25 % – 30 %), počtom maturantov, počtom prijatých stredoškolákov na vysoké školy z populačných ročníkov (u nás je to okolo 24 %, vo vyspelých štátoch nad 35 % až po 50 %). Zarážajúce je, že len 50 % z tých maturantov, ktorí sa hlásia na vysoké školy, prijímame, čo nie je len porušenie ústavného práva, ale aj ľudských práv vôbec. V konečnom dôsledku sa to odráža v chudobe ľudí, štátu, v agresívnom a násilníckom správaní, v konku-

renčnej neschopnosti atď. Chudoba múdrosti a tvorivosti je jednou z kľúčových bied nášho štátu, našej súčasnosti a, žiaľ, za desať rokov sa veľa pozitívneho v tejto oblasti nepodarilo urobiť. Stigma nevzdelanosti a nemúdrosti u nás je taká silná, že ju potláčame, bojíme sa o nej hovoriť, politici si ju neprípúšťajú.

3. **Životná úroveň** – opakom je tá chudoba, kontext ktorej zvyčajne ľudia intenzívne vnímajú. Je to chudoba peňazí, chudoba majetku, chudoba zárobkov. OSN sa aj v tejto oblasti pokúsila vypracovať kritériá, ktoré by boli porovnateľné v rozličných štátoch. Stavebný robotník v Nemecku si môže kúpiť za svoj mesačný plat 4,3 krát viac spotrebných košov ako stavebný robotník na Slovensku. Kuchár v Nemecku 4,2 krát viac spotrebných košov ako kuchár na Slovensku. Klampiár v Nemecku 3,5 krát viac a strojvodca 2,9 krát viac spotrebných košov. Učiteľka materskej školy v Nemecku si môže kúpiť až o 6,9 potravínových košov viac ako učiteľka na Slovensku. Nemecký vysokoškolský učiteľ 7,94 krát viac potravínových košov ako vysokoškolský učiteľ na Slovensku. (Potravínový koš obsahuje: 1 kg hovädzieho zadného bez kostí; 1 kg bravčového karé; liter plnotučného mlieka; kilogram čerstvého masla; 1 kg pšeničnej polohrubej múky; 1 kg rascového chleba; 1 kg kryštálového cukru; 10 kusov vajec; 1 kg zemiakov a 1 kg jablák.) V Nemecku bol v roku 1998 maximálny plat učiteľa strednej školy 16,5 krát vyšší, v Portugalsku 11,6 krát a vo Francúzsku 11,8 krát vyšší ako maximálny plat učiteľa strednej školy na Slovensku. Z toho teda jednoznačne vyplýva, že chudoba zdravia, chudoba vzdelania a chudobná životná úroveň sú realitou dnešného Slovenska.

Reakcie na chudobu

Chudoba vedie k frustrácií a psychológia dostatočne preskúmala, ako sa najčas-

tejšie človek vyrovnáva s týmto stavom. Spomenieme najčastejšie vyrovnania sa človeka, ale aj rodiny, skupiny ľudí a spoločnosti so stavom frustrácie.

1. **Agresia** – nazhromaždenie napätia, zlosti z permanentnej chudoby často vyúsťuje do agresívnych činov. Agresia môže mať formu prejavov zlosti a zúrivosti, demonstrácií, petícií, nadávania, ale aj skutočného fyzického násillia voči predmetom a ľuďom, verbálnych útokov (udavačstvo, ohováranie), predstáv násillia a útokov. Často počujeme názory, že sme národom nadávajúcich, pesimistických, zachmúrených ľudí. Terče agresie nemusia vždy súvisieť so zdrojom frustrácie. Násillie na deťoch, násillie v manželstvách, ale aj prostitúcia a kriminálne činy sú často následkom frustrácie chudoby. Rozpory v rodine, nesúlad rodičov sa prejavuje zhoršeným správaním sa detí v škole. Človek, nespokojný so svojou chudobou, sa dá ľahšie naverbovať do agresívnych a nenávidiacich skupín, napr. aj do politickej strany, ktorá negatívne posudzuje každého a všetko.

2. **Regresia** – pokles do primitívnejších foriem správania. Často to býva regres do závislosti. Človek frustrovaný chudobou sa utieka k dominantným autoritám, diktátorom, lebo tí zaňho rozhodnú, a on im chce veriť, lebo prestal veriť sebe a iným ľuďom. Kríza chudoby, kríza hodnôt neraz v histórii vyplavila na povrch diktátorov, lebo to je práve podnet pre nezrelého človeka, aby sa správal ako dieťa a nechal sa v živote zastupovať kýmisi silnejším. To je zvyčajný mechanizmus závislosti odvodený z Freudovej teórie psychoanalýzy. Človek regresívne prenechávajúci rozhodnutia na autority sa zbavuje nebezpečia farchy viny za vlastné rozhodnutia.

3. **Ústup** – únik, útek z frustračnej situácie. Neúspešný vysokoškôľák opúšťa vysokú školu a ide do zamestnania. To je prispôsobivá reakcia neschopného študenta, ale neprispôsobivá pre schopného človeka. Kto nič nevie, nič sa mu nechce,

nebude robiť, bude nezamestnaný a chudobný. Kto ale vie robiť, chce robiť a nemôže si nájsť prácu, to je situácia inej kvality frustrácie. Môže viesť k tomu, že človek ustúpi do beznádeje, nesúťaživosti, pasivity a rezignácie. Naučí sa sociálnej bezmocnosti. Často sa tento jav spája s nadávaním, kritikou alebo nárekmi, plačom a vyžadovaním si ľútosti od svojho okolia. Neústupčivá reakcia vedie k tomu, čo nazývame pozitívnu antifrustračnou stratégiou života, v ktorej sa človek nevzdáva, nenadáva ani sa nepodriadyje iným, ale hľadá riešenia, je neustále aktívnym a neustále hádže hviezdice do oceánu, aby si nielen živil nádej, ale aj naplnil svoje bytie zmysluplnosťou.

Sú aj iné reakcie, ktoré sú však menej frekventované a spájajú sa zvyčajne s predchádzajúcimi. Patrí k nim **potlačenie** – typický freudovský mechanizmus, kde človek na svoju chudobu radšej nemyslí, nepripúšťa si ju, potláča ju do nevedomia a kompenzuje ju niečím iným, napríklad koníčkami. Ďalším spôsobom reagovania na frustráciu chudoby je **racionalizácia**. V tomto prípade človek zapája svoj rozum, svoje kognitívne schopnosti a zdôvodňuje si svoj stav chudoby ako vysoko pravdepodobný, možný alebo nevyhnutný. Prehodnocuje svoju situáciu chudoby a vysvetlí si, že nemôže nič robiť, robotu si nemôže nájsť, v štáte musia byť aj chudobní. To ho napokon môže viesť k pasivite a rezignácii, k bezmocnosti. Sú emocionálni fanatici, ktorí veria nevierohodnému. Sú fanatici poznania, ktorí veria v metapravdu. Sú fanatici hodnôt, ktorí veria v ľudské práva a dožívajú sa permanentných sklamaní. Ale majú nádej, sú veriaci, a to ich drží nad vodou.

Osobnosť chudobného hladujúceho

Ancel Keys z Minnessotskej univerzity spolu s H.S. Guetzkym a P.H. Bowmanom urobili výskum hladu. Ich dobrovoľníci hladovali šesť mesiacov. V tom čase bol

ich denný prídel potravy obmedzený na 1500 kalórií, čo je približne o tisíc kalórií menej, než je potrebné minimum. Na konci šesťmesačného obdobia pokusné osoby schudli v priemere o dvadsať kilogramov. Účinok chronického hladu na poznávanie, cítenie, postoje sa prejavili takto:

Poznanie: intenzívne zaoberanie sa jedlom spôsobovalo, že sa ľudia ťažko sústreďovali na úlohy, na ktorých sa rozhodli rozumovo pracovať. Ak sa človek pokúšal študovať, chytro sa prichytil pri tom, že rojčí o jedle.

Cítenie: došlo k otupeniu emocionálnych reakcií. Dobrá nálada zmizla. Ľudia nespievali, nepískali si. Rozhovory pri jedle boli skľučujúce. Malicherné chyby sa stali dôležitými a boli prameňmi mnohých rozladení. Ľudia navzájom vybuchovali.

Postoje: jedna z najväčších zmien, ku ktorej došlo, bola zmenšená sociabilita. Aj ľudia, ktorí sa ďalej spoločensky stýkali, cítili často nepriateľstvo k cudzím iba preto, že boli cudzí. Špeciálne sa odcudzovali jednotlivcovi, ktorý dával najavo, že vie, čo je to byť hladným, pretože sám bol bez potravy niekoľko dní.

Správanie: „Nemal som rád nie to, čo tí chlapi so svojím jedlom robili, ale nemal som rád spôsob, akým to robili. Objímali ho ako nejaké malé dieťaťko alebo obzerali si ho, ako keby to bolo zlato.“

Hovoríme o nedostatku jedla, ale nepodobá sa to správaniu človeka frustrovaného nedostatkom sexu, alebo správaniu človeka, ktorý sa nemôže presadiť mocensky? Nezdá sa vám, že sa na Slovensku málo spieva, že sa hneváme pre každú drobnosť, že sa navzájom neznáme, že sa stratil úsmev a zdvihnutá hlava, ktorá by sa dívala do oblohy budúcnosti a nie do prachu zeme?

Chudoba peňazí

Ide o šancu, či prežijeme život, ktorý stojí za to. Ide o kvalitu života. Vesmír nie

PETER CPIN /

Tomáš Janovic: Veselá knižka do prvej lavice

je stvorený podľa predstáv ľudí o pohodlnom živote. Ani zemeguľa. Museli sme bojovať a bojujeme s ohňom, vodou, otepľovaním, zvieratami, mikroorganizmami, ktoré sa odkiaľsi vynárajú a zabíjajú nás.

Zbrane sme vyrobili sami proti sebe.

Pre väčšinu ľudí je cieľom prežitia uspokojenie základných potrieb. Prežiť a dokázať to s určitou mierou pohodlia a dôstojnosti. No deti v Afganistane, Zaire či Rómovia v osade Grün pri Nálepkove, alebo bezdomovci pod bratislavskými mostami si neuvedomujú, či žijú dôstojný život. Ich „kvalitou“ života je dennodenné prežitie.

Len keď má človek uspokojené základné biofyzologické potreby, môže

plnšie realizovať potreby vyššie, a to potreby bezpečia, istoty, poriadku, zakotvenosti v rodine. Len čo má človek uspokojené tieto potreby, jeho chudoba sa znižuje a vyžaduje si uspokojenie vyšších potrieb, čím sa rieši aj chudoba vyššieho stupňa. Je to potreba niekomu patriť, niekoho mať rád. Vytvoria sa nové túžby napríklad po ocenení, uznaní, a keď sa aj tieto naplnia, odrazu človek cíti „hlad“ po tvorivosti, sebarealizácii.

Naznačujeme, že ľudská chudoba nemá konca kraja. S tým sa treba vyrovnávať, aby človek nebol frustrovaný vlastnou bezmocnosťou.

S bohatstvom a mocou prichádzajú nové požiadavky. Prototypom moderného človeka je Faust, ktorý získal moc od diabla pod podmienkou, že nebude nikdy spokojný.

Šťastie a spokojnosť ako kvality života vytláčajúce chudobu závisia od toho, aký je malý rozdiel medzi tým, čo si človek praje, a medzi tým, čo má. Je to potvrdené vedecky, ale aj mnohými porekadlami a ľudovými múdrosťami. Očakávania majú tendenciu rásť – „dáš mu prst a chce celú ruku“.

V ankete z roku 1987 (Chicago Tribune, 24. septembra) sa zistilo, že Američania, ktorí zarábajú viac ako sto tisíc dolárov ročne (to sú 2 % populácie), sa domnievajú, že na pohodlný život je treba 88 tisíc dolárov ročne. Tí, ktorí zarábajú menej, považujú za dostatočnú čiastku na pohodlný život 30 tisíc dolárov ročne. Tí bohatší hovoria, že na splnenie svojich snov by potrebovali štvrt milióna dolárov, zatiaľ čo sny priemerného Američana siahajú po pätinu tejto sumy.

Keď človek nemá čo do úst, nemá prácu, rozpadla sa mu rodina a je chorý, tak je to človek multichudobný a superfrustrovaný. Ale žije. Energiu mu dodáva nádej. Inak by spáchal samovraždu. A z toho možno odvodíť, že najväčšia chudoba človeka nie je, keď nemá nič, ale najväčšou chudobou človeka je, keď prestane

mať nádej. Psychológovia si kladú prinajmenšom dve otázky v súvislosti s psychoanalýzou nádeje:

Prvá: Čím je sytená nádej?

Druhá: Ako zmeniť nádej v čin?

Rozmýšľať o bohatstve iba v zmysle peňazí sa v takomto rámci javí zjavne zastarané. Je pravdou, že uspokojenie nižších potrieb si možno kúpiť za peniaze (aj to nie úplne), ale keď už sú uspokojené, potom sú ľudia motivovaní vyššími potrebami – spolupatričnosťou, citlivosťou, dôstojnosťou, úctou, ocenením, tvorivosťou.

Hovorí dnešný globalizovaný Slovak: „*Môj starý otec bol horár v Liptovskej Tepličke. Pamätám sa, že hlavné jedlo boli „grule“ (zemiaky) s mliekom, pri slávnostných príležitostiach aj s masťou a slaninou. A bol spokojný a šťastný. Nemal pocit chudoby. Ale bol aj nespokojný, lebo vedel, že sú aj ľudia, ktoríedia mäso každý druhý deň. Môj brat v Kubachoch je nezamestnaný. Je nešťastný, že nemá prácu, ale miluje les, prírodu, zvieratá a prebýja sa. Má svoje sny a nádeje, a tými je bohatý. A čo je dôležité, snaží sa ich uskutočniť.*“

Hovoríme o ambivalencii.

Hovoríme o relativite.

Hovoríme o zložitosti ľudskej psychiky.

Ako hovorí Walter Benjamin: „*Nádej je nám daná len kvôli beznádejným.*“

Boj s chudobou

Boj s chudobou má veľa rozmerov, veľa rozmanitostí. Nechceme hovoriť o tom, ako má rásť ekonomika, ani o sociálnej politike, ani o tom, ako sa má správať politika, aby si zobrala do centra pozornosti chudobu človeka. I keď to všetko by mohlo pomôcť a mnohí si myslia, že je to základom blahobytu.

Lenže história a skúsenosti, poznanie súčasného stavu hovoria, že chudoba bola a bude. Ide skôr o počty chudobných ľudí, ide o intenzitu chudoby, o druhy chudoby. Z hľadiska psychológie je otázkou,

ako s ňou žiť a čo urobiť, aby jej bolo menej, čo by mal človek robiť, aby sa vyrovnal s chudobou, dostal sa z nej. Už z predchádzajúceho je zrejmé, že ide skôr o psychoanalytické fenomény prežívania stavu chudoby či bohatstva, o zrelosť človeka predpokladajúcu konštruktívnu nádej, o schopnosť človeka konať a učiť sa z postupov, úspechov a chýb.

Jedno z rozhodujúcich riešení problému chudoby vidíme vo **vzdelávaní, výchove**. Lenže za posledných desať – dvanásť rokov, čím viac odborníci, občania, rodičia, učitelia, zdôrazňujú výchovu, tým menej sa robí pre zlepšenie edukácie. Človek, ktorý sa nenaučí tvorivo riešiť svoje problémy, aj problémy chudoby, nenaučí sa žiť v postmodernej konzumnej spoločnosti ľudským štýlom. Základ je v rodine, ale rodina podlieha vplyvom civilizácie. Ostáva škola ako profesionálna inštitúcia, učitelia, vychovávatelia, psychológovia, špeciálni pedagógovia, terapeuti, školskí katechéti, koordinátori prevencie drog a antisociálneho správania, aby tento stav zmenili alebo aspoň zmierlili negatíva. Robí sa to? Je ľahké obviňovať za takýto stav chudoby politikov, poslancov. No pri podrobnejšom skúmaní zistíme, že by nebol taký alarmujúci bezpasivita občanov, teda každého z nás. Vinní sme všetci. Naš strach zo vzbury. Naša tendencia utiecť zo slobody. Naš pohodlný ústup do regresie.

Sme majstri v nariekaní, nadávaní, kritizovaní, ale sme laici v navrhovaní riešení, ich hľadani a tvorení. Máme strach rozhodnúť sa pre niečo, utekáme od zodpovedností. Je to strach z vlastnej nedostatočnosti, nízke sebavedomie, strach z toho, že nezvládneme úlohy, teda napokon je to strach z nás samých! V reforme školstva, ako je to naznačené v projekte MILÉNIUM, sa zdôrazňuje výchova detí a mládeže k ambíciám, aby sa človek nebál túžob, nádejí, snov, plánov a vízií. Za starého režimu sme si zvykli na väzenie a teraz odrazu prepustení na slobodu

nevieme, čo s ňou robiť. Sme zúfalí z toho, že sa musíme neustále rozhodovať. Je to o demokracii a decentralizácii moci. Ale u častí ľudí badať aj iný efekt: sloboda priniesla taký priestor pre kvázislobodné rozhodovanie, že mnohí stratili pojem hodnôt a hodnoty rozhodnutí. Strieľajú nápady, chrlia koncepcie, zákony, a pritom sú nepripravení uskutočniť ich. Nerozmýšľajú nad dôsledkami a hodnotami týchto výmyslov. Spoločnosť nemá veľa účinných zbraní na obmedzenie chudoby hlúposti, ktorá v konečnom dôsledku plodí znova len anarchiu a chudobu.

Stretnutie v novej slobode, kreatívnej slobode, vyznačujúcej sa disciplínou a zodpovednosťou, je stretnutie zrelých ľudí. Nie je to „snem hrbatých duší“ (Karel Pecka) ani snem jednorozmerných ľudí. Nemalo by to byť stretnutie duchom chudobných strelcov egoistických nápadov, ale skutočne ľudí bohatých na zodpovednosť a tvorivosť. „Čo najväčšia sloboda spočíva v rozvoji čo najväčšieho počtu pozitívnych hodnôt v súlade nielen s vnútornou slobodou jednotlivca, ale aj v súlade s potrebami a cieľmi o slobodu sa usilujúcej spoločnosti,“ hovorí Fromm.

V úspešnom zápase s chudobou jednotlivca, rodiny, firmy aj spoločnosti sú rozhodujúce tri kroky:

1. Mať víziu, sen, nádej a túžby, tvoriť ich, obohacovať a zreáľňovať; byť neustále motivovaný ku skvalitneniu života;
2. Tvoríť viac možností, uplatňovať trpezlivosť, systematickosť v hľadaní a odvahu v rozhodovaní;
3. Konať, skúšať, nepodľahnúť sklamaniu.

Abraham H. Maslow povedal: „Človek, ktorý nikdy nebojoval, neodolával a nevyhrával, bude stále pochybovať o tom, či by to dokázal. Toto platí nielen pre vonkajšie nebezpečenstvá, ale aj pre schopnosť ovládať a zadržiavať vlastné impulzy, a preto sa ich nebáť.“ (*Ku psychológii bytia*. Persona, Modra, 2000, str. 38).

Po rebríku zažívať hviezdy

MILOŠ ONDRÁŠ

Nechaj tak prehovorí ticho za slovami. Stretnúť autora, podať si ruky v nedeľu do poludnia, mlčky prejsť niekoľko krokov, zastaviť sa v Medickej záhrade. Ako v nemom filme bez titulkov sledovať obrazy, ktoré nás obklopujú: na trávniku medzi pohodenými plechovkami od piva hopkajúca teenage, oblečená do pestrých šiat z vytrhaných papagájich pierok, v záhradnej fontáne bez vody stroskotaná loďka, ktoré opustili svojich námorníkov, nad klenbou zelene tony nečítaných novín s lepkavými farbami veľkoplošných reklám.

V tichu za slovami načúvať dupotu koní v dolárovej show v Todos Santos, pohľadom plávať medzi plutvami veľrýb pod posvätným stromom cejbal, prechádzať upršanou džungľou po oceľovom moste v neokonštruktivistickom štýle. Načúvať piesňam diaľok, smrti, pútnikov, modlitieb, sviatosti manželstva, napiť sa z prameňa Damianovej rieky, naznačujúcej smer k vlastným prameňom, korytám i ústiám, vydať sa na putovanie krajinou Čintet, ktorá môže byť aj cestou osobných blúdení i nachádzaní, pozvaním do vnútra kaplnky, do ktorej sa vstupuje Nádvorím hľadajúcich cez Sálu Zjavenia až k Svätyni Vtelenia.

Namiesto toho som opäť chytený do osídľu slova, s rizikom, že sa vzdialim od autorových zámerov (ak medzi nimi nebola aj intencia samotného vzdalovania sa od nich), s nejasným tušením, že sa odchyľim od vlnovej dĺžky jednotlivých čitateľských interpretácií, s neodvratnosťou toho, že opustím vlastné ticho, ktoré hukot slov neodvratne odnáša.

Naše vnútorné predstavy sa miešajú s predmetmi vonkajšieho sveta, uzatvárajú manželstvá a plodia svoje čarovné deti.

A nad nimi, ako kňaz, ktorý požehnáva tomu spojeniu, bdie úplne iný nedostupný svet. Svet trvania. A ten nie je ani vo vnútri, ani vonku. Kde sa končí prvé, kde sa začína druhé, kde pokračuje tretie? Čo z toho je skutočné a čo vymyslené?

Otázka, s ktorou si Pastirčákovi literárni hrdinovia často nevedia rady. A niet sa čo čudovať. Veď kto z nás, otupených zákonmi veľkého a „všemocného“ impéria empirie by aspoň na chvíľku nezostal stáť v nemom úžase nad tým, ako sa celkom nevinná detská kresba, znázorňujúca obec Pastelkovo nad Akvarelovicou, začne meniť na hustú bielu hmlu pohlcujúcu všetky reálne predmety a spolu s nimi aj deti, ktoré sa po jej rozplynutí ocitnú vo svete, alebo, lepšie povedané, vo svetoch, ktorých územia prekračujú hranice našitého, navideného, napočutého a odmietajú pokorné vazalstvo jeho veličenstva Rácia.

V Pastirčákovom literárnom svete nie je núdza o prestupovania z jednej knižky do druhej, z krajiny živých do ríše mŕtvych alebo do kráľovstvá predstáv, výnimkou nie sú ani prechody z dvojrozmerných plôch do trojrozmerných priestorov a naopak. Postavy a veci sa zmenšujú a zväčšujú ako Alicia v krajine zázrakov, miznú bez stopy, aby sa mohli vrátiť v tej istej podobe, ale už celkom iné, zmenené. Môžete vstúpiť do opusteného vagóna a ocitnete sa v neohraničenom priestore vo vysokej tráve na okraji nekosennej lúky, spolu s kráľom skočíte do jazera, aby ste sa na jeho dne opäť vynorili nad hladinu, na počítači vysvietite slovo Čintet, kliknete a ocitnete sa medzi voňavými stránkami kníh.

Podobných zaváranín, na ktorých si schuti zamaškrtil aj taký rozprávkar, ako

je ujo Klobása, by sme v Pastirčákových knižkách našli za plnú špazu. Pastirčákovve zaváraniny však neprifahujú len nečakanou kombináciou jednotlivých ingrediencií, ktoré sa ocitli v jednom pohári. Za priehladným sklom dokážete identifikovať tvár umelca-maliara, ktorá sa pomaly rozlieva napojená akvarelom parížskej modrej a smaragdovozelenej, potom ako by ste zrazu hľadeli do vnútra diamantu, v ktorom sa svetelné plochy lomí a prelínajú, machovozelené, akvamarínové a zlaté tóny sa miešajú do fialovosivých akordov. Orchester farebných akordov a svetelných tónov vylúdi veľmi tichú, ledva počuteľnú melódiu. A naozaj. Priložte ucho k poháru a načúvate. Tlkot tamtamu sa prelína so žblnkotáním harfy a bolestivo čistými tónmi hoboja. Za hudbou nástrojov rozoznávate slová podmanivého omamného šepotu: „Otvor násss, otvor násss!“ Odkrúcate uzáver na pohári. Z vnútra sálajú rozmanité vône (sladké, korenisté, svieže, omamné...), chvíľu cítite zrelé jablká, chvíľu konvalinky, chvíľu ruže, chvíľu eukalypty, živicu, borovicové ihličie, orgován, materinu dúšku, ananásové pole. Vône sa zlievajú do mentolového vánku, ktorý rozdráždi vaše vedomie a vy necítite nič, iba slastné, pokojné, nehybné modro. Z otvorených pohárov začínajú vystupovať ľudia, zvieratá a veci, ktoré poväčšine stratili svoju tradičnú pozemskú identitu. Po hladkom skle pohára sa nadol spúšťajú záhadní slizkí človekohadi, na okraji pohára sa drobnými detskými prstíčkami prichytili vtákodeť, z vnútra vylievajú sivobledé vpadnuté tváre starcojašterov. Pohár sa prevráti a nemotorným pohybom sa von tlačí zásuvková Anička, človekokôň Albert s detskými husľami v zuboch, za ním Dorokvas so svojimi cuculi, Veľotcosudca a mnoho ďalších potvôr a kreatúr, osôb i neosôb.

Pastirčákovve zaváranie však nie je len samopašným šantením pri naplňaní lačných zmyslových pohárikov nenásytných čitateľov. Jeho magický realizmus pod

hviezdnu oblohu programovo rozpúšťa skostnatené binárne opozície vo vzťahoch medzi faktom a fikciou, reálnym a ireálnym, skutočným a rozprávkovno-snovým. Zapaluje exaktne vykolíkové hranice. Na jednej strane prináša poznanie, že ucelené obrazy skutočnosti, môžu byť len pravidelne rozptýlenými zrnčkami v rýchle sa striedajúcich frekvenciách, ťažiacimi z nedokonalosti optickej sústavy ľudského oka. Na strane druhej nabáda k väčšej tolerancii a rešpektovaniu aj takých neskutočno-skutočných javov, akými boli len prednedávnym „fantazmagórie“ verneovskej proveniencie. Dnes lietame do vesmíru, ponárame sa do hlbín mora, využívame stroje na elektrický pohon, autostrády, mrakodrapy, televíziu, žijeme v prostredí, nad ktorým ako Damoklov meč visí ničivá sila atómových zbraní. Možno zajtra ...

Pastirčákova loďka pláva v medzinárodných vodách, na jej palube sa uzatvárajú manželstvá, rodia sa živé deti, kňaz-námorník im rozpráva rozprávky, ktoré nie sú vymyslené, pretože sú tieňmi duchovných svetov týčiacich sa v nebi nad nami. Odoláva víchriciam otázok: „Byť, či nebyť?“, pretože verí, že nebyť znamená Byť.

„Ale my nie sme literárne postavy,“ povedal Damian do ticha.

„Ako sme sa mohli dostať do vašej knihy?“

„Ste, iba o tom neviete,“ skočil mu do reči Tom. „Verte Bombadilovi, určite ste niekým písaný. Váš autor však akosi pomotal príbehy. Príbeh, ktorý práve píše, domotal s príbehom, ktorý je už napísaný.“

Tom Bombadil mal nepochybne pravdu, keď na jednom mieste v knižke Čintet hovorí o akomsi pomotaní už dávno napísaných príbehov s tými, ktoré sa za ich staronovej účasti práve literárne rodia: popri ňom z času na čas krajinou Čintet precupotá ustrašený biely králik z Carrollovej Alice, inde sa zase ozve naliehavé volanie

dievčatka Gerdy, hľadajúcej kamaráta Kaja, na inom mieste sa zalesknú mosadzné ozdôbky na harmonike Sandburgovej postavičky Zemíachikovej tváre, aby sa napokon v závere šesť detí putujúcich krajinou Čintet priblížilo na okraj Aslanovho kráľovstva, ktoré literárne oživil autor rozprávkovkej krajiny Narnie C. S. Lewis.

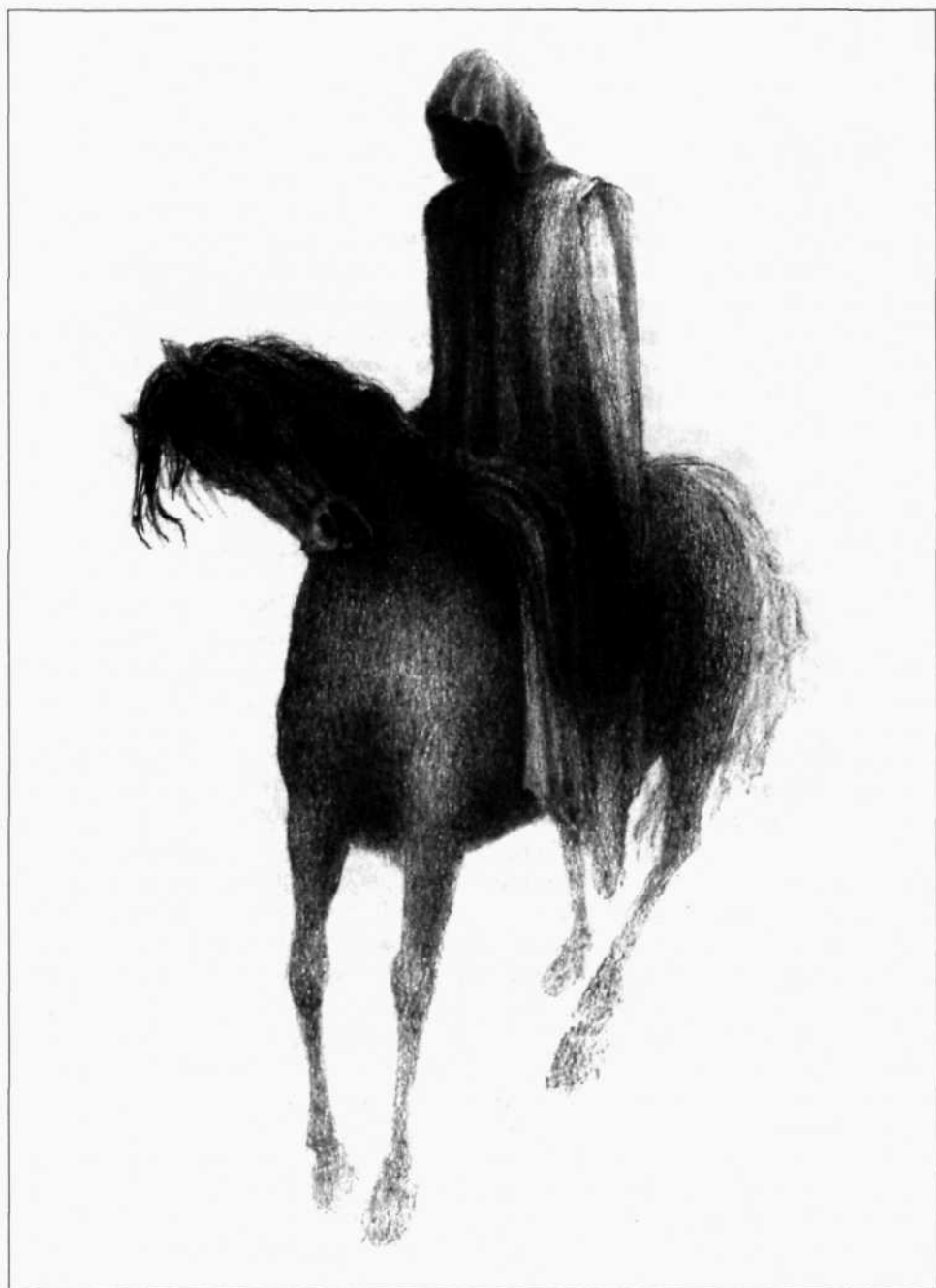
V Pastirčákovej knihe však toto rozmanité prelínanie literárnych svetov netvorí náhodne a chaoticky zauzlené kľbko. Vo vzťahu napájania jednotlivých textových fragmentov do tkaniva príbehu sa dá vystopovať určitý stupeň motivovanosti. Samozrejme, ani v tomto prípade nejde o nejakú polopatistickú priamočiarosť, skôr sa tu opäť vytvára priestor pre miesta tzv. „nedourčenia“ (Ingarden), ktoré nám poskytujú možnosť rôznych interpretácií. Zjednocujúcim prvkom všetkých príbehov sa mi zdá byť motív cesty, putovania a hľadania, na konci ktorého je väčšinou poznanie alebo aspoň tušenie existencie duchovného absolútna. Bosé dievčatko Gerda, vyzbrojené „len“ nezištnou láskou, dokáže poraziť moc Snehovej kráľovnej, a vyslobodí tak Kaja zo zajatia diabľovho zrkadla. Slovíčko večnosť, ktoré sa týmto aktom poskladá z predtým nezložiteľných ľadových kúskov, sa stáva symbolom trojedinosti Božej existencie vo vzťahu milovaného a milujúceho, ktorý je presiaknutý duchom lásky.

Podobne aj v Letopisoch Narnie od C. S. Lewisa, sedemdielnej fantastickej ságy, samozrejme, v inom poetologickom nasvietení ako u Andersena a spôsobom priamočiarejšej alegorizácie, sa stretávame s pokusom reflektovať cez beletristický text niektoré skutočnosti z histórie kresťanských dejín: od prvej časti, v ktorej sa Kristovo obetovanie a jeho vzkriesenie exemplifikuje cez postavu leva Aslana, až po poslednú, v ktorej deti, po ich smrteľnom úraze v našom svete, už natrvalo zostávajú v novej krajine Narnia: The term is over: the holidays have begun, the dream is ended: this is the morning.

Duchovnou dimenziou amalgamujúcou princípy kresťanskej etiky a „poznania mýtov, ság, hrdinských eposov a stredovekých legiend“ (E. Preložníková) je presiaknutý aj Tolkienov príbeh o putovaní hobitov, ktorí sú vyvolení na to, aby naplnili posolstvo v kozmickom boji medzi dobrom a zlom, v zničení prsteňa a znovuoobnovení starého poriadku, nad ktorým bude dohliadať múdry panovník.

Ani do Sandburgovej krajiny Rootabaga sa necestuje obyčajným spôsobom, ale po koľajniciach, ktoré vedú do neba, najskôr však musíte predať všetko, čo máte, a potom sa môžete stretnúť aj s postavou slepca Zemíachikova tvár s ceduľkou: I ja som slepý. Jeho slepí bratia majú totiž oči, ale nevidia. Dívajú sa, kam idú, a dostanú sa tam, ale zabudnú, prečo prišli, a nevedia, ako odísť. Je preto celkom prirodzené, keď sa s touto postavou stretneme aj v Čintete, a to hneď za pasážou, kde sa prezentujú „zaručené“ recepty na šťastný a plnohodnotný život (pomalé, hlboké a rovnomerné dýchanie s primeranými cvičeniami a ... v primeranej cene, alebo organizácia mladých ľudí v rovnakobelasých oblekoch, v rovnakonaštrobených košeliach, ktorá skúmala a vie!, či tabuľky s lunárnymi symbolmi odkrývajúce zložité veštby našich ďalších osudov).

Intertextuálne odkazy u Pastirčáka sa na mnohých miestach navzájom prelínajú, vytvárajú prieniky, z jedného bodu sa naraz môžete vybrať viacerými smermi. Napr. na mieste, kde Filip s Dorotkou neodolajú a zahryznú do záhadného ovocia, ktoré je síce lahodné, svieže a sladké, skrývajúce v sebe však aj úlomky zrkadla, sa môžeme napojiť na fikciu Andersemovej rozprávky (v texte je tento motív zvýraznený aj doslovnou citáciou z knihy), ale súčasne, ako ukáže aj ďalší dejový vývin postáv, nás tento motív môže odkázať aj na starozákonný príbeh o prvotnom hriechu muža a ženy a ich následnom rodičovsko-manželskom potrestaní (?). V pote tváre bude jesť svoj chlieb

DANIEL PASTIRČÁK: Čintet

Filip-otec-sudca, v bolestiach bude prinášať na svet a starať sa o svoje deti Dorotka-matka-Dorokvas.

Pastirčákovo intertextuálne videnie sveta čerpá z bohatej mozaiky rôznych foriem umenia (slovesné, výtvarné, hudob-

né), môže mať podobu citátov, zvýraznených v texte kurzívou alebo celkom nenápadných odkazov, pri ktorých aj zásuvková Anička, ináč sekretárka v Čintete, mohla byť predtým tancujúcou pred horiacou žirafou v daliavskej púšti (z rozhovoru autora v Bibiane 4/2001). Pokusy o odkrývanie jednotlivých súvislostí môžu mať potom podobu odpálenej rakety explodujúcej do farebného ohňostroja, zároveň môžu byť aj očarujúcim putovaním krajinami ešte neobjavenými, nezaznačenými (a možno aj nezataženými) exaktnou kartografiou našich vedomostí.

Pravidlá hry Čintet sú vo vnútri každého, kto hľadá mimo seba tajomstvo života väčšieho, než je sám a ...

Každý z nás sa príchodom na tento svet stáva účastníkom zložitej hry Čintet, či už čítal Pastirčakov príbeh, alebo nie, bez ohľadu na to, či a do akej miery si svoju účasť na tejto hre uvedomuje. Častokrát v zajatí vlastného ja, v zdanlivo sebazachovnom pude si vytvárame vlastné pravidlá tejto hry alebo, naopak, zaslepene podliehame diktátom pravidiel vytvorených inými, ktoré z nás robia zajatcov tohto sveta. Nasadzujeme si na hlavu koruny kráľov, ktoré nás oprávňujú rozhodovať o osudoch iných, v zápale bojových ošiarov rozohrávame šachové partie, v ktorých vyhadzujeme a obetúvavame figúrky nevinných. Vytvárame, živíme a prepadáme ilúziám o bezchybných súladoch, ktoré v záujme dokonalých rovností majú za následok rasový Endlösung či utópie o svetlejších zajtrajškoch, upadáme do materialistických blúznení, v ktorých sa nehrá medzi musíš a nemusíš, ale medzi chceš a nechceš alebo, zase naopak, do euforickej pokory, v ktorej sa oddávame do moci kráľovnej predstáv a upevňujeme sa v presvedčení, že nič iné okrem nášho vedomia neexistuje. Strácame sa v planom filozofovaní, aby sme sa napokon stratili sami sebe v nihilistickej pasivite: „Nemá

účel ... Žádný účel“, registrujeme sa v zásuvkách rôznych osobností. Prepadáme fetišu rodičovstva, nie preto, aby sme dali zmysel novému životu, ale aby sme zachránili potápajúce sa manželské vzťahy, našli strácajúcu sa životnú motiváciu v uspokojení potreby byť pre niekoho potrebným, prípadne kalkulujeme so starobou, v ktorej očakávame splatenie nášho rodičovského dlhu.

Skutočné pravidlá hry Čintet však nemajú charakter fyzických zákonov o točivosti osi, okolo ktorej sa všetko krúti a ktorá prechádza našim egom. Ich pravá hodnota spočíva v konaní dobra a napĺňaní Pravdy v mene Lásky, ktorá nás prekračuje hneď v dvoch aspektoch: v jej nezištnosti a v jej tajomnosti, v nemožnosti jej absolútneho poznania.

Pastirčakov Čintet, alebo more na konci sveta, je tak prirodzeným vyústením Damianovej rieky a ostatných riekok-rozprávok o večnosti a láske, rozvíja a do mohutnej epickej narácie sceluje príbeh o hľadaní skutočných hodnôt v záplave rôznych spoločensko-osobných deformácií. Je až prekvapujúce, ako sa autorovi vďaka jednotnej myšlienkovkej koncepcii podarilo spojiť takú rôznorodosť surrealistických motívov, zmyslových konfúzií, intertextuality, interžánrovosti a bohatej symboliky do jednej ucelenej literárnej výpovede. V súvislosti s tým sa jeho hľadanie nerozpúšťa v mori nezodpovedaných otázok, ale ukazuje aj smer cesty, ktorá má potenciú odpovede.

Byl jednou jeden kuchař a přemýšlel, jak udělat dort na dětský večírek. Myslel si, že hlavně musí být hodně sladký ...

„Podžme už domov, džeči!“ zakvílil Jonatan. Z čudného rozhovoru nerozumel ani slovo.

Polemiky pedagógov, vydavateľov, knihovníkov, literárnych vedcov či rodičov s jednostranne vyprofilovanými stanoviskami, ktoré vznikajú okolo adres-

nosti takých literárnych diel, ako sú napr. Damianova rieka či Čintet, mi vždy ako si podvedome pripomenú to kraskovské bolestivo persiflujúce hľadanie istoty, ktorá sa mu javí buď ako oslepujúco blčiaca falka fanatika, alebo ako zatemňujúco blikajúci kahanček nevedomca. Veď kto z nás „kompetentných“ dospelých dokáže s istotou v ruke zdvihnúť ten rozhraničujúci kameň, vymedzujúci priestor kartónových škatúl s knižkami pre deti od vyššie položených políc s literatúrou pre dospelých?

Gravitácia, ktorá nám sťažuje toto rozdeľovanie, má svoje korene jednak v samotnom dieťati, v jeho vekovej diverzibilite (Veď čo všetko sme schopní akceptovať do kategórie dieťaťa? Škôlkara, auditívne vnímajúceho rozprávkový text, školáčka, lúskajúceho prvé písmenká abecedy, či konfúzne citové, ale aj intelektové kľbká pubertiakov?), ale aj v neopakovateľnosti čitateľského zážitku každého jedného dieťaťa, v jeho potrebe a v akomsi prirodzenom ťahu po vytváraní vlastných textov, vlastných významov. S tým súvisí, na strane druhej, aj stroskotávanie našich dospeláckych úsílí načerpať dostatok tej dávno spotrebovanej energie, ktorá by nám dovoľovala vnímať svet detskými očami, zostávať v nemom úžase prvolezca, očareného kombinatorikou reálne-ireálneho sveta, slova a s ním súvisiacich významov. I napriek poznatkom z oblasti vývinovej psychológie či iných lógií, príp. určitých skúseností pri práci s deťmi a literárnym textom, zostávame pri výrokoch o perцепцnej primeranosti literárneho diela väčšinou v pozícii štylizovaného hovorca detí, ktorá v konečnom dôsledku nepatrí ani deťom, ani nám. Popri tejto skutočnosti v úvahách o detskej literatúre pretrváva u nás ešte vždy akýsi pozostatok z predchádzajúcej doby, ktorý kritérium vhodnosti stavia na báze kolektívnej čitateľnosti: pre deti je vhodné to, čo bezpečne preskočí väčšina. Prečo by sme dnešnému dieťaťu, kŕmenému rýchlými

lahkostrávitelnými prostoduchosťami, nemohli dať šancu výberu? Pastirčákov rozprávky ho potom môžu pritiahnuť magnetizmom jeho fantastiky, rozmanitosťou farieb, zvukov, vôní, pripútať dobrodružným prekonávaním nebezpečenstiev (možnosť identifikovať sa s detskými postavami z knihy Čintet), príp. očariť atmosférou tajomna z nedopovedaných vecí, ale rovnako tak mu dávajú možnosť odložiť knižku aj na neskoršie obdobie.

V súvislosti s tým dôležitú úlohu pri takýchto literárnych dielach, ktoré počítajú s vnímavejším príjemcom, zohráva aj vzájomná spolupráca medzi dospelým a dieťaťom v procese rodinného čítania, ktoré recipročne dokáže obohatiť tak dieťa, ako aj dospelého. To je zrejme aj možná cesta pri odkrývaní niektorých pre dieťa ťažšie dešifrovateľných významov, ktoré sa skrývajú za symbolikou Pastirčákových knižiek. Autor navyše sprístupňuje túto cestu k čitateľovi možnosťou viackódového čítania niektorých jeho textov, ako napr. v rozprávke Námorník a loďka, ktorú si dieťa môže v jeho prvoplánovom nasvietení prečítať ako príbeh o priateľstve, spolupatričnosti a vzájomnej pomoci takých nerozlučiteľných subjektov, ako je loďka a námorník. V ďalšej rovine sa ponúka podobnosť o dobrovoľnej poslušnosti, ktorá sa, čo znie trochu paradoxne, ale o to pravdivejšie, stáva základom pre formovanie skutočne slobodnej osobnosti. Tu je možnosť interpretácie v rovine interpersonálnych vzťahov (rodičovské, manželské, súrodenecké). Alebo môžeme príbeh vnímať v jeho duchovnej dimenzii, v múdrosti pokory vo vzťahu človeka a jeho viery, v pocite slobodnej plavby ľudských lodiek pod istotou ťarchy námorníkových krokov.

Pastirčákov text takúto možnosť viacerstvom čítania ponúka, stavia rebrík, po ktorom sa možno voľne pohybovať. To, na ktorý šteblik si dieťa trúfne, záleží už od neho samotného.

A, samozrejme, aj od nás.

ČI N T E T DANIEL PASTIRČÁK

Damian sedel na streche. Strecha sa ako plechový klobúk nakláňala do čela starej garáže. Krivé múry olistené vínnou révou opierala garáž o kamenný dom. Tu Damian trávil posledné voľné dni. Teraz, zahniezdenný medzi hrčovitými prstami révy, obtrhával čiernofialové bobule. – Marek zase čumí na telku. Otrasná nuda, – šomral si, ako prežúval šťavnaté bobule. – Keby tu bola aspoň Deborka, mohli by sme si spolu vymýšľať.

Hoci do večera chýbala ešte celá hodina, obloha potemnela bridlicovosivými mračnami. Damian zvažoval, kam utiecť prichádzajúcemu dažďu, a vtom z tmy za starými slivkami vyšľahol blesk. Hrom, blesk a zase hrom... blesk... a potom svieži šelest husto padajúcich veľkých chladných kropají. Damian sa vyškriabal po streche garáže ku streche domu a malým okienkom v priečelí sa prevliekol dovnútra – na pôjd. Zošuchol sa do mäkkého sena. Akoby sa vnoril do vln teplého mora. Chvíľu zostal ležať tak, ako padol: nohy opreté o múr, hlava zapichnutá v sene, oči zatvorené. Seno (tá hľba bylinných kostričiek z minulého leta) mu do nozdier vovanulo diaľku plnú vôní. Na okamih sa ocitol na šírých lesných lúčkach, v divých neoplotených záhradách, ktorými sa s Deborkou počas letných prázdnin prehánali. Tá vôňa a monotónne dunenie dažďa na streche z bielej škridly Damiana úplne omámili. Myseľ sa mu ocitla kdesi na hraniciach spánku a bdenia. Zdalo sa mu, že zatvorenými očami vidí cez podlahu pôjda do malej čerstvo vybielenej izbičky so starým kachliakom v kúte. Tam pod baculatou perinou leží starká – prababka – priehľadná ako kvapka dažďa, tvár zušľachtená bolesťou a čakaním. Oči má stale belasejšie, akoby sa cez poslednú horúčku dívala priamo do neba. Rodičia hovoria, že umiera. – Čo to znamená umrieť?

Vonku znova zablysklo a zahrnelo. Damian otvoril oči. Prevalil sa na brucho a zahľadel sa do modrastého šera pred sebou. Prítmie dlhého pôjda narúšali iba dva

pruhy zlatosivého svetla. Akoby sa na neho z náprotivnej steny cez malé okienka dívali dve magické oči. A práve tam, medzi svetelnými poliami, najprv iba ako kresba naznačená prachom rotujúcim vo svetle, potom ako priezračný duch, napokon úplne ako postava z mäsa a kostí, zjavil sa Damianovi starý muž. Muž ľahko našľapoval na mäkké vlny sena (ani trochu sa pritom nezabíjal). Rozhľadal presvetlené pavučiny a kráčal priamo k Damianovi. Spodok brady, nosa aj čela mu farebným svetlom osvetľoval lampión. Záhadný muž si ním svietil na cestu. – Kde som ho len videl? – zašepkal si Damian, – kde som ho videl? – Vycivená postava sa hrbila, akoby na chrbte niesla ťarchu celého storočia. Čím viac sa blížila, tým jasnejšie z tmy vystupovali jednotlivé črty tváre: uzol vrások spletený okolo temných očí do šibalskej grimasy, večný úsmev úzkych perí, mohutný tupý nos, pod nosom chaplinovská kocka fúzov... – Je to on! – žasol Damian. Hoci ho v živote nestretol, poznal ho dôverne z hĺbkych zažltnutých fotografií. – Prastarý otec!

Prastarý otec zomrel skôr, ako sa Damian narodil. A predsa ho už raz stretol takto tvárou v tvár. Na cintoríne. Rodičia zapalovali sviečky. V korune storočného duba (medzi jeho koreňmi odpočívalo pradedkovo telo) žiarili priezračné telá dušičiek. Akoby sa na listoch stromu zrkadlilo svetlo ďalekých hviezd. Vo vzduchu ostro voňali chryzantémy. Damian sa modlil. Modlitba mu vnútri otvorila oči. Vtedy ho uzrel v tme vysoko nad sebou. Videl ho takmer tak jasne ako teraz: prastarý otec taký, ako ho zachovali fotografie, a predsa úplne iný – pulzujúci neznámym životom. Akoby bol naraz starcom, mladíkom aj dieťaťom. Starý muž si sadol do sena oproti Damianovi. Lampión si položil na kolená. Vo vnútri lampióna plynuli ako večerné mračná zastreté obrazy neznámych krajín, obkreslené čiarou zlatého svetla.

AKO SA CHODÍ DO ROZPRÁVKY DANIEL PASTIRČÁK

DANIEL PASTIRČÁK T E T N I Č

– Starký, – zašepkal Damian, – ty žiješ? – Starý muž prikývol.

– Kde si sa tu nabral?

– Som tu stále, – odvetil. – Som tu však iným spôsobom, ako som bol predtým. – Damian nepočul hlas, mužove slová však jasne zaznievali v jeho mysli.

– Akým spôsobom?

– Som tu cez vás.

– Koho – nás?

– Trochu cez tvojho otca, trochu cez Deborku, Jonatana, no hlavne cez teba, Damian. – Keď starec vyslovil Damianovo meno, Damianovi sa z duše do oka zošmykla slza.

– Tvojimi očami pozorujem, ako sa svet mení, – pokračoval starec. – Tvojimi rukami ten svet ohmatávam. Moje staré, nepokojné myšlienky rozochvievajú tvoje mladé srdce.

– Ako môžeš byť vo mne? Sediš predsa tu pri mne, na sene.

– Prečo by som nemohol byť zároveň v tebe aj mimo teba? Som tu, no vo svojej najvlastnejšej podobe som úplne inde. Žijem vo svete, ktorý si ty nedokážeš predstaviť. O tom svete sa na zemi dospelým sníva a deťom sa o ňom rozprávajú rozprávky.

– Takže okrem toho nášho, sú tu, dajme tomu, ešte nejaké iné svety?

– Kedysi tu dolu pod nami, kde je teraz garáž, bola maštaľ. Keď som dojl, rozprával som tvojmu otcovi a tvojmu strýkovi rozprávky. Vtedy to boli ešte chlapci ako ty. Stačilo privrieť oči a dobre sa pozerať. Hlboko vo vnútri vecí totiž tečie zázračná rieka obrazov. Z tej rieky som do siete slov lovil rybky rozprávok.

– Rozprávky, – povedal sklamané Damian, – veď rozprávky sú vymyslené.

– Nie sú, – povedal starý muž rozhodne, – naše vnútro je ako jazero. Rozprávky sú tieňmi duchovných sve-

tov týčiacich sa v nebi nad nami. Tie svety sú privysoko na to, aby ich uzreli oči živých. Ich perleťové tiene sa však zrkadlia na hladine nášho vnútra ako rozprávkové príbehy. Vplietajú sa do snov živých ako nejasné znamenia. Nie, dobré rozprávky nikdy nie sú vymyslené. Keď si v rozprávke, si skutočnosti bližšie, ako keď sa len klížeš prázdny časom vášho vonkajšieho sveta.

Kým prastarý otec rozprával, hmlisté obrazy vo vnútri lampióna sa vyjasňovali. Pestré koruny neznámych stromov v neznámych krajinách sa Damianovi priblížili takmer na dotyk. Zvnútra svetla vylietali okrídlené bytosti. Opúšťali vnútro lampióna a postupne naplnili priestor pôjda mihotavými svetielkami. Užasnúť Damian na chvíľu v priestore okolo seba uzrel plno poodchýlených dvier. Za každými farebne žiaril začiatok akejsi rozprávky. Za najbližšími dverami Damian uvidel chlapčiatko v kockovanej košielke, ako sa na drevenom koni hojdá uprostred rozkvitnutej záhrady. Chlapček asi vycítil, že sa na neho niekto díva, a obrátil sa tvárou k Damianovi.

– Jonatan! – vykrikol Damian a rozbehol sa k pootvoreným dverám. V tej chvíli však svetlá za dverami zhasli, Damian urobil ešte niekoľko tápavých krokov a prekopícol sa do priehlbiny v sene. Pozviechal sa a zistil, že prastarý otec aj s lampiónom sa stratil.

Keď si mu oči znova privykli na prítmie, začal si kliesniť cestu senom k otvoru, ktorým sa po starom zaolejovanom rebríku schádzalo do garáže. Vonku sa znovu ozval hrom, tentoraz zaznel nepríjemne silno. Damian odsunul škridlu a pozrel sa na dvor pod sebou. Dvor sa topil v šere a v prívaloch dažďovej vody. Z domčeka oproti do pohasnutého dvora žmurkal fialovým svetlom jediný oblôčik. – Marek stále čumí na telku, – hneval sa Damian. Vtom sa priamo nad domčekom ako obrovská prskavka rozžalo bledé svetlo a takmer súčasne vyštekol hrom. V nasledujúcej chvíli svetielko v okienku zhaslo.

AKO SA CHODÍ DO ROZPÁVKY DANIEL PASTIRČÁK

ČI N T E T DANIEL PASTIRČÁK

– Vyrázilo poistky, – pomyslel si Damian. Zasunul škridlu, nahmatal rebrík a opatrne zostúpil do benzínom vonajúcej garáže. Odsunul závoru, prebehol popod sviežu sprchu dažďa a vrazil do tmavej kuchyne.

– Čo je, vyrázilo poistky? – spýtal sa smerom, kde sa na starom diváne črtala Markova silueta.

– Zrejme asi vypadla elektrina v celej dedine, – odpovedal Markov hlas. Vo vedľajšej izbe vzplanul plamienok. Babka prinášala sviečku.

– Poď, niečo ti ukážem, – šťuchol Damian do Marka, – lepšie ako rozprávky v telke, – naliehal. Marek sa neochotne pozviechal z vyhriateho miesta a nasledoval Damiana do mokrej tmy za dverami. O chvíľu už obaja, plece vedľa pleca, ležali v kope sena na povale.

– Stačí viac-menej zavrieť oči a dobre sa pozeráť, – vysvetľoval Damian Markovi.

– Naozaj si, akože, videl dvere? – neveril mu Marek. – To si si určite vyfantazíroval.

– Možno iba vyfantazíroval, povedzme, ale ako vysvetlíš pradedka a Jonatana? Dajme tomu, že sa mi to všetko iba zdalo. Čo však potom podľa teba je a čo nie je zdanie? A keby to aj všetko bolo viac-menej také jednoduché, ako hovoríš, aj tak je to zaujímavejšie ako tie nudy, čo dávajú v telke.

Napokon sa Damianovi podarilo Marka presvedčiť. Obaja zatvorili oči a čakali. Tentoraz Damian nevidel nič. Čakanie už začínalo byť hlúpe, ale vtom to Damian uvidel.

– Nachádzame sa, viac-menej, v akomsi starom kráľovskom meste. Vidíš to? – opýtal sa Marka.

– Vidím, – odvetil Marek, – sedíme, akože, v staromódnom aute, podľa značky na volante v cadillacu, – dodal.

– Čo vymýšľaš! – vybuchol Damian, – sme predsa v stredovekom meste, čo by tam, prosím ťa, robil cadillac?

– Ty sa zrejme pozeráš von oknom, – odporoval mu Marek. – Pozri sa priamo pred seba na riadiacu dosku.

– Faakt, – zatiahol Damian. – Takže sedíme v cadillacu, viac-menej, uprostred stredovekého námestia... A čo teraz? Vieš šoférovať?

Vtom sa ozvalo klopanie.

– To klopeš ty? – pozrel sa Marek na Damiana. Skôr ako stihol Damian povedať nie, ozvalo sa klopanie znova.

– Ktosi nám zrejme klope na okno, – zašepkal Marek. Damian otvoril a do auta nakukol starší pán v indigovej uniforme so zlatými a karmínovými prúžkami na golieri a ramenách.

– Dobrý deň, – Damian sa pokúsil zakryť rozpaky.

– Šofér von Beran. K vašim službám, panstvo, – uhladený pán sa zľahka uklonil, usmial sa do sivých fúzov a keď mu Damian uvoľnil miesto, pohodlne sa usadil za volantom. – Kam to bude, chlapci?

**DANIEL
PASTIRČÁK**
AKO SA CHODÍ DO ROZPRÁVKY

NIČ NOVÉ POD SLNKOM

Slovenská ilustrácia literatúry pre deti a mládež
v roku 2001

BARBARA BRATHOVÁ

Pri hodnotení ilustračnej tvorby roku 2001 som sa v prvom rade zamýšľala nad skutočnosťou, či sa situácia v tejto tvorivej oblasti zmenila. Vzhľadom na to, že nie je markantne odlišná od rokov predchádzajúcich, nevyhne sa zrejme opakovaniu myšlienok, ktoré už boli formulované, či už v „kuloároch“, alebo na verejných fórach. Avšak práve preto, že zásadné rozdiely nie sú evidentné, je potrebné stále znova o nedostatkoch hovoriť a podľa možností sa s daným stavom nezmievať.

Dôležité ukazovatele vývoja slovenskej ilustračnej tvorby sú prezentácie originálov ilustrácií na medzinárodnej súťažnej prehliadke Bienále ilustrácií Bratislava, kde sa konfrontujú nielen medzi sebou, ale aj s inonárodnou tvorbou. Ďalším, nemenej významným ukazovateľom je súťaž Najkrajšie knihy Slovenska. Pri hodnotení situácie ilustračnej tvorby za rok 2001 som vychádzala z týchto ukazovateľov.

V roku 2001 vyšlo viac ako päťdesiat titulov detských kníh, ktorých úroveň je pochopiteľne rôzna. Vychádza nielen z tvorivých možností autora, ale aj požiadaviek (mnohokrát predovšetkým z nich) vydavateľstva. Hodnotná ilustrácia detskej knihy je pritom stále problém, čo je paradoxné pre krajinu s takou tradíciou ilustrátorskej školy, ako je naša. Ešte stále nevymizli limi-

ty finančné a, žiaľ, aj názorové. Táto situácia posúva teda úroveň detskej knihy do často nepochopiteľných (aj keď možno pre súčasnú dobu príznačných) rovín.

Hodnotovo by sme knihy mohli rozdeliť na kvalitné, priemerné a zlé. Táto kategorizácia by však nevystihla podstatu vecí. Je priveľmi zjednodušená a možno aj zavádzajúca, pretože prvoplánová. Podobné kategorizovanie nemám rada, navyše v období, keď výtvare talentovaný ilustrátor má paradoxne stále málo šancí „urobiť“ knihu, respektíve umelecky náročnejší prejav je pre vydavateľov zrejme nestráviteľný (česť výnimkám, samozrejme, lebo našťastie aj tie sú), stále dominuje fenomén komercie. Aj keď treba uznať, že v trochu miernejšej podobe než donedávna. Nedajme sa však oklamať!

Trend, že kvalitných ilustrátorov vydávajú ochotnejšie v zahraničí, stále pretrváva. Je prinajmenšom nepochopiteľné, ak nie absurdné, že slovenský ilustrátor najvyššieho kalibru Dušan Kállay má v domácich podmienkach problém vydať knihu. Takže ono staré známe, „co je doma, to se počítá, pánové“, akosi v knižnej kultúre (aspoň v tej pre deti) neplatí. Aj napriek skutočnosti, že o výstavy slovenských ilustrátorov je v zahraničí neutíchajúci záujem.

Osobitná je otázka výtvarnej podoby učebníc. Jej úroveň nemá narastajúcu tendenciu, hoci si uvedomujeme, že ilustrovanie školskej literatúry je špecifická tvorba, pre tvorcov navyše neatraktívna. Snahy o výtvarnosť učebníc sú teda ojedinelé a málo výrazné.

Paradoxné je, že na jednej strane ilustrátorov z existenčných dôvodov ubúda, no na druhej strane začínajú ilustrovať výtvarníci, ktorí sa ilustrácii venovali len sporadicky alebo vôbec nie. Objavili sa už aj na BIB 2001, i mimo neho. Hovorím o výtvarníkoch, ktorých poznáme z voľnej tvorby, ako je napríklad *A. Augustín, Jozef Danglár-Gertli, Jaro Jelenek*, i nevýtvarníkov ako *Daniel Hevier*. Tento úkaz síce zásadne nenaznačuje smer slovenskej ilustračnej tvorby a má alternatívny charakter, istým spôsobom však poskytuje možnosť iného pohľadu tvorcu, vnáša do ilustrácie nové tvorivé prvky. Tieto podnety a zväčša ojedinelé pokusy vytvárajú nový (alebo aspoň iný) obraz o detskej knihe. Možno nehovorí, ako by ilustrácia mala vyzeráť, ale ako by prípadne vyzeráť mohla.

Aby som však nehovorila vo všeobecnosti, pokúsím sa na konkrétnom materiáli spomínanú situáciu dokumentovať.

Keď sa pozrieme na kolekciu kníh za posledný rok, pôsobí pomerne kvalitatívne nevyvážené. Začnem s tými menej príťažlivými titulmi, ktoré častokrát sklzájú do lacnej ľúbivosti /hoci tento moment, pochopiteľne, nebude platíť paušálne pre všetky/. Ilustrácie **Viktora Csiba** /Už budeme dobrí, B. Mydlíková, *Príbehy tety Bašky*, Bratislava, *Príroda* 2001/ sú vo svojej forme veľkorysé, maliarsky poňaté, plné svetla a dynamiky, figúrky majú komiksový charakter, avšak farebnosť

skĺza do gýča, zjavne je zbytočná prezdobenosť obálky, ktorá pohľad priťahuje, ale nie je príťažlivý. Podobný /aj keď nie rovnaký/ pokus o komiks je badateľný v ilustráciách **Juraja Balogha** /Hľadám lepšiu mamu, G. Futová, Bratislava, ML 2001/ ocenená – Najlepšia detská kniha jesene 2001 /podotýkam najlepšia, nie najkrajšia/. Strieda farebné a čiernobielye ilustrácie, ktoré majú skôr časopisecký charakter.

Kombináciu čiernobielych a farebných ilustrácií nájdeme aj u **Miroslava Regitka** (*Dovidenia, Zuzanka*, H. Zelinová, Bratislava, ML 2001). Charakterizuje ich popisnosť, plošnosť, statickosť, chýba im ľahkosť a bravúra. Prebal je farebný kontrastne k drobným ilustráciám. Má známky amaterizmu. Kniha pre mládež, vybavená ilustráciami **Alexeja Vojtáška** (*Biela stužka v твоjich vlasoch*, J. Šrámková, Bratislava, ML 2001), ponúka celoplošné (celostranové) kresby ceruzkou, ktoré výjavy, respektíve jednotlivé situácie zo života mladého človeka zjemňujú a posúvajú do perspektívy adekvátnej atmosféry. Nevymykajú sa však z bežných ilustrácií tohto typu.

Ďalší, nie najšťastnejší prípad ilustrovania La Fontaineových *Bájak* (Tranoscius 2001) je z maliarskeho štetca **Dušana Nágela**. Kolorované výjavy sú naivné, zaznieva (respektíve doznieva) v nich pokus o vtip, či satirické karikovanie. Napriek voľbe zdanlivo žiarivých farieb celok pôsobí mdlo. Pomerne slušná je *Veselá knižka do prvej lavice* (T. Janovic, Bratislava, ML 2001) ilustrátora **Petra Cpina**. Je kompozične vyvážená, ilustrácie sú kombinované, vtipné, jemne karikujúce jednotlivé polohy. Zreteľná je koordinácia s grafickou úpravou S. Mydla. Možno zmiatne iba trochu ťažká a krčco-

vitá obálka plná farebnosti v dúhovom spektre písmen. Drobná knižočka *Ženilo sa motovidlo* (Bratislava, Buvik 2001) je vybavená drobnými krehkými ilustráciami **Luby Končekovej-Veselej**. Sú síce farebné, vyžarujú optimizmus, avšak trochu sklzávajú do ľúbivej polohy. Dosť poburujúco pôsobí *Jasietka* (M. Ďuričková, Senica, Arkus 2001) **Zdena Brázdila**, ktorý prejavil na jednej strane snahu o realistickú presnosť, na strane druhej výtvarnú nedotiahnutosť. Jeho ilustrácie pôsobia staticky, farebne mdlé, kresliarsky nepresvedčivo.

Kapitolou samou o sebe je ilustračná tvorba **Martina Kellenbergera**, ktorý každoročne knihy priam chrlí. Na nedostatok práce sa teda sťažovať nemôže, no povestné – niekedy je menej viac – tu plne platí. **Pavol Dobšínsky** (L.Švihran, Senica, Arkus 2001) má takmer portrétový charakter, celostrany sú plné a husté. Čiary, farby i ozdobné nápisy majú orientovať, poučovať, popisovať. Na môj vkus to robia až priveľmi nástojčivo. Ilustrácie sú radené pravidelne na pravej strane, čím kniha postráda dynamiku a navodzuje dojem monotónnosti. Napriek tomu patrí k tým vydarenejším, keď nespomeniem nevelmi vkusnú obálku. *Budzogáň – dievčenský kapitán* (J. Navrátil, Bratislava, Regent 2001) je už odľahčenejší, vzdušnejší, jednotlivé výjavy majú svoj priestor, a teda aj možnosť vyznieť svojou výpoveďou. *Vincúrko* (V. Šikula, Senica, Arkus 2001) je od ilustrácií oprostený, Kellenberger ho vybavil iba obálkou. *Veselé potulky po svete* (Š. Moravčík, Martin, Vydavateľstvo Maticy slovenskej 2001) možno majú vskutku veselé aj byť. Kellenberger sa sústredil na detaily a akúsi ornamentálnosť jednotlivých dominant miest, ktoré sú pre ne charakteristické.

Kompozične je však celá kniha rozbitá. Oblúk Kellenbergerových publikácií ešte uzatvára kniha pre menšie deti *Môj macík* (M. Rázusová-Martáková, Bratislava, Belimex 2001).

Už v úvode som upozorňovala na zaujímavé oživenie detskej knihy z trochu sporadicky sa objavujúcej tvorby **Andreja Augustína** (*O malom tučnom dievčatku*, S. Popovič, Bratislava, AHA Public 2001). Kniha je vskutku príťažlivá svojím obsahom i svojou výtvarnosťou. Autor je maliar a jeho maliarsky rukopis sa odráža aj v ilustračnej tvorbe, plnej citu a zároveň neskrývaného sympatického humoru. Pokus o akýsi kumulovaný výtvarný prejav sa prejavil v knihe *Tri mestá* (K. Dašková, E. Gaálová, A. Komarek, Bratislava, Q 111 2001). Autori knihy sú troch národností, rovnaká situácia je aj s ilustrátormi, čo znamená, že slovenskú časť ilustrovala **Blanka Votavová**. Nápad možno zaujímavý, ale, žiaľ, spôsobil zjavnú výtvarnú nejednotnosť knihy, ktorá vyplýva práve z diametrálne odlišného prejavu každej z ilustrátoriek /E. Gaálová, E. Kellenbergová/. Možno teda samostatne hodnotiť prejav Blanky Votavovej, ktorej ilustrácie o Bratislave knihu oživilí a adekvátne reprezentovali. Ďalším príjemným až pozoruhodným titulom je *Krajina AGORD* (D. Hevier, Bratislava, HEVI 2001). Autor ju vybavil vlastnými celostranovými kolážami korešpondujúcimi s výborným obsahom. Tak, ako nápadito a citlivo pristupuje k textu, ktorý pojednáva o drogovej závislosti, tak dramatické, poetické, snové sú kombinácie jednotlivých výtvarných prvkov. Veľkorysé farebné plochy s nádychom tajomstva a ilúzie jednoznačne komunikujú s detailom, ktorý je zachytený v prvom písmene textu. Aj to má svo-

MARTINA MATLOVIČOVÁ /

Rudolf Dobiáš: Mojka, Jojka, komínová striga a baranček Albert

ju farebnosť, štruktúru, ba dokonca filozofiu.

Dušan Kállay dlhé roky reprezentuje špičku slovenskej ilustračnej tvorby, hoci paradoxne nie na Slovensku. Niežeby jeho „slovenské“ ilustrácie mali menšiu kvalitu, vydavatelia ich však stále považujú za natoľko náročné, že ich radšej nepublikujú. A tak knižka *A hopping band* opäť vyšla v zahraničí (A. Binard, Fukuinkan Shoten, Tokio 2001). Vyznačuje sa neopakovateľnou bravúrou, i keď možno konštatovať, že sa ilustrátor vo svojej výtvarnej výpovedi nedostal ďalej. V tomto prípade si kladiem otázku – dá sa ešte ďalej vôbec ísť?

Typický prejav **Svetozára Mydla** charakteristický optimizmom a domyselnými nápadmi sa odrazil v knihe *Ako sme sa s Ťukťukom ťukťukovali* (P. Karpinský, Bratislava, ML 2001).

Kombinácie prvkov, príjemné aj vo svojej hutnosti a ornamentálnosti, pôsobia invenčne, aj keď u Mydla nie sú prakticky ničím novým. Príjemnou a kultivovanou knižkou (keď si odmyslíme nie najšťastnejšie kombinovanú obálku) sú *Ponitrianske povesti a rozprávky* (Martin, Vydavateľstvo Matica Slovenskej 2001) mladej ilustrátorky **Dany Moravčíkovej**. Hoci sa jej tvorba objavuje sporadickjšie, je čerstvým vánkom v štandardnej kolónade slovenských ilustrátorov. Tvorí prevažne technikou akvarelu a jej možnosti v plnom rozsahu využíva. Jej ilustrácie majú tajomnosť a hĺbku. Pôsobia krehko, každý výjav má svoju charakteristickú jemnosť, akoby existoval v akomsi opare. Zaujímavé sú aj ilustrácie tiež začínajúcej autorky **Martiny Matlovičovej**, ktorá je však v produktivnosti svojej tvorby nástojčivejšia a suverénnejšia. S jej ilustrácia-

mi vyšli v roku 2001 hneď tri knihy: *Všetky moje zvieratá* (K. Dašková, spoluautorka il. Jarmila Králová, Bratislava, Q111 2001), *Mojka, Jojka, komínová striga a baranček Albert* (R. Dobiáš, Bratislava, Q111 2001) a *Všetky deti sú dobré* (Bratislava, Columbus 2001). Ilustrácie majú výraznú farebnosť, postavy svoj presne ohraničený priestor a plochu, figúry vo svojej zámernej deformácii vtip. Zaujmu formou aj kompozične (výjav ide za rámec plochy, necháva ho voľne plynúť do „nekonečna“). Hoci tento prístup nie je nový, na našom knižnom trhu a v našich podmienkach pôsobí pomerne sľubne.

Prečo... je kniha ilustrovaná **Jánom Valterom** (V. Šuplata, Bratislava, Junior 2001, ocenená ako Najkrajšia a Najlepšia detská kniha jesene 2001). Trochu sa aj čudujem – prečo? Ilustrácie nie sú jednoznačne vyprofilované, autor využíva kombinovanú techniku, pokúša sa o humor (sem-tam aj vydatrený), kniha je detsky prístupná, ilustrátor kladie rovnaký dôraz na celostranové ilustrácie, ako aj na tie doplnkové. Stále mi v nej však niečo chýba. Atmosféra? Kniha je ako celok pomerne kultivovaná, zjavne však bez výrazného espritu. Odlišný prístup (nenadbiehajúci detskému čitateľovi lacnými trikmi) nájdeme v knihe *Adam a Šišib* (P. Ševčovič, Martin, Vydavateľstvo Maticy slovenskej 2001) ilustrátora **Miloša Koptáka**. Obálka má grafický charakter, je výrazne farebná, čistá vo výraze, kontrastujúca s čiernobielymi ilustráciami, ktoré majú svoj vtip a symboliku. Čiernobiela kombinácia dosahuje finesy svetla a tieňa, celá štruktúra knihy je komplexná. Titul sa zaradil do kolekcie Najkrajších kníh Slovenska roku 2001. Právom.

Luboslav Paľo patrí medzi mladých ilustrátorov so slušnou frekvenciou kníh. V roku 2001 mu vyšli tituly *Aeneas* (V. Zamarovský, Bratislava, Perfekt, 2001) a *Slovenské povesti* (J. C. Hronský, Martin, Vydavateľstvo Maticy slovenskej 2001). Neilustruje len tituly pre detského čitateľa, rozdielnosť charakteru textov je taká evidentná, že má čiastočne za následok nejednotnosť jeho štýlu. Akoby stále hľadal svoju vlastnú výtvarnú cestu, hoci ju už zdalivo dávno našiel. Zvykli sme si na jeho tmavé, akési hnedé ticho, kresebné cizelovanie detailov, ktoré strieda s ľahkou veľkorysťou linky. Táto nevyváženosť spôsobuje nerovnakú úroveň, sila obrazu má vždy iný stupeň kvality. Ako jediný slovenský ilustrátor sa zúčastnil (popri 19 z krajín celého sveta) na podujatí Workshop UNESCO BIB Albína Brunovského 2001. Pracovné semináre vytvárajú priestor na experimentovanie, skúšanie nových techník a pohľadov, nie sú obmedzené objednávkami vydavateľov, a preto sú zjavne slobodné a voľné v tvorbe. Práve v tomto prostredí preukázal, ako dokáže byť tvorivý a invenčný. Tento fakt len dokazuje, že umelec musí byť v istom zmysle slobodný, no mnohé vydavateľstvá práve túto slobodu brzdia, snažia sa ju vtlačiť do svojich neslobodných štruktúr a klietok.

Vlado Král, ďalší z mladých ilustrátorov, sa predstavil v knihe *Astík a Obík: Rozprávky o dvoch psíkoch nezbedníkoch* (Košice, Kristína Rybárová – Agentúra K 2001). Kniha má svoju architektúru, možno povedať až scénografiu, vymedzuje farebné plochy, figúram sa snaží dať hĺbku, formy sú čisté, v obraze je zahrnuté isté divadelné myslenie. Kniha je vskutku reprezentatívna, napriek tomu nemá šťavu. Nemôžem sa akosi ubrániť pocitu,

že je to akási vyblednutá podoba Petra Čisárika. Nepoznajú túto skutočnosť, mohli by sme tieto ilustrácie takmer bez výhrad a možno aj s malým nadšením prijať. Bolo by však sympatickejšie, keby sme mohli prijať Kráľa v jeho vlastnej podobe.

Na odľahčenie (duševné i vizuálne) vyšla kniha **Ivana Popoviča** *Mať tak o koliesko viac* (I. Popovič, Bratislava, My Studio 2001), ktorú hádam ani netreba podrobne hodnotiť. Popovičov typický kresliarsky štýl, vtipné figúry, ľahké a bravúrne vo svojej linke, dokumentujú rôzne situácie. Sú radené na vonkajší okraj listu a dokazujú opakovane neopakovateľnú nápaditosť a humor, ktorý sa stal v tvorbe Ivana Popoviča akousi výtvarnou a výrazovou axiómou.

Ilustrátorka **Jana Kiselová-Siteková** je jednou z tých výtvarníčok, ktoré ilustrujú rozvážne, pomaly, ale iste. Každá jej ilustrácia je zážitkom svojou výsostnou ojedinelosťou, krehkosťou, cizelovaním detailov, či už figúr, alebo prírodných prvkov, nesmiernou technickou bravúrou. Maliarske gesto vo svojej drobnosti má svoj výraz a silu. Je potešiteľné a povzbudivé, že na BIB 2001 opäť získala za svoju tvorbu Zlaté jablko. Prezentovala sa knihami *Palculienka* (H. CH. Andersen, Bratislava, Buvik 2001) a *Hodinky* (M. Haľamová, Liptovský Mikuláš, Transcius 2000). *Palculienka* jej priniesla šťastie nielen na BIB 2001, ale bola ohodnotená aj ako Najkrajšia detská kniha leta 2001. V súťaži Najkrajšia kniha Slovenska 2001 získala cenu MK SR za vynikajúce ilustrácie a cenu BIBIANY, ktorá sa udeľuje vydavateľstvu za najkrajšiu detskú knihu.

Na záver môžeme vyjadriť vieru, že sa situácia na Slovensku postupom ča-

MARTINA MATLOVIČOVÁ /
Kveta Dašková: Všetky moje zvieratá

su zlepši, aj keď to bude trvať pravdepodobne dlhšie, než by sme si priali. Nemali by sme pritom iba ticho dúfať, ale aj opakovane apelovať na kompetentných, aby možnosti ilustrátorov mali iný rozmer ako doteraz. Ale kto sú tí imaginárni kompetentní? Kto má za úlohu „zachraňovať“ umenie tam, kde sa k slovu dostal business?

Ostáva teda poskytovať priestor tam, kde už je vyprofilovaný (na súťažiach typu BIB alebo Najkrajšia kniha a inde), v nádeji, že si kvalitnú slovenskú ilustráciu všimnú nielen zahraniční vydavatelia. Nebudeme to robiť pre seba, dokonca nie ani pre tvorcov, ale predovšetkým pre deti, ktoré si zaslúžia vyrastať na umelecky kvalitných knihách. Veď čo im prostredníctvom knihy ponúkame my v detstve, to nám ony v dospelosti, možno v inej podobe, vrátia. A to nie je investícia na zahodenie.

„Komárno, Komárno, SLOVENSKÉ POMEDZIA!“

Dni detskej knihy 2002

Posolstvo k tohtoročnému Medzinárodnému dňu detskej knihy napísala rakúska spisovateľka Renata Welschová. Nazvala ho *S knihou vystupujeme z osamelosti*. V jej príbehu v krásnej záhrade obstavanej vysokým múrom sedí veľmi osamelé dievča a nevie sa dostať von. Pomôžu jej knihy, ktoré sa náhle začnú spúšťať do záhrady. Najskôr sa z prvej naučí čítať a potom spoznáva stále nové a nové príbehy a vo všetkých sú deti, rozličné a všelijaké, o ktorých sa jej predtým iba snívalo.

Po prečítaní dostáva nápad naukladať knihy na seba ako schody. Po nich môže vyliezť popri múre a nazrieť z výšky ohrady do inej záhrady, kde sa nachádza osamelý chlapec. Keď mu pozhaďuje do trávy knihy zo svojej záhrady, aj on si z nich urobí na svojej strane múru schody a vyjde na múr k dievčaťu. V šťastnom konci príbehu sa deti objavili a zasmiali, usadili sa na múre a hompálali nohami...

Osamelosť a samota

Poetické posolstvo významnej spisovateľky z Rakúska navodilo vo mne predstavu iného ľudského stavu, do ktorého je potrebné vstupovať aj z neho vystupovať. Samota je akoby príbuzná osamelosti. Lenže kto je sám, nemusí byť vždy osamelý. Najmä pre dnešného uponáhľaného a mnohými rušivými momentmi ohrozovaného človeka sa

občasná samota stáva pokojným os-trovčekom, na ktorom sa psychicky uvoľňuje a obodruje. Môže sa zahľadiť do seba a uvažovať o veciach, na ktoré inde a inokedy nenachádza čas.

Samoty bývajú rôzne a dieťa s knihou, to je dieťa v pozitívnej, duševne hovej samote. V jedincovi, ktorý jej dáva prednosť pred mnohými vizuálnymi a virtuálnymi atrakciami, sa uvoľňuje vnútorný zrak i fantázia, prečítané vyvoláva v ňom nové obrazy a myšlienky, rozširuje jeho predstavy o dovtedy neznáme. Dieťa, ktoré si odvyklo či nezvyklo sedieť s knihou, odmieta vnútornú komunikáciu s príbehmi a životmi iných. Nevie a nechce byť samo so sebou a rozširovať si svoj duchovný svet. Uteká pred knihou, ktorá ho volá do pozitívnej samoty, akoby to nepatrilo k svetu, v ktorom treba byť ustavične nadviazaný na vizuálne a zvukové efekty valiace sa zo všetkých strán, pohyblivý virvar virtuálnej reality, ktorú nemožno ovoňať, pohladkať, vyliezť v nej na strom či ľahnúť si do trávy.

Komárno, kde sme v druhej polovici apríla už prakticky v tradičnej „rezervistickej“ zostave absolvovali Dni detskej knihy a vyše dvadsať literárnych besied na školách v meste i po okrese, toto dunajské mesto spojené mostom s maďarským brehom, mi dalo viaceré impulzy aj k tomu, čo som naznačil vyššie. Pre detského autora sú besedy aj prostriedkom, ako sa presvedčovať

o detských samotách s knihou. Kto ako jeho knihy čítal.

Besedovať so spisovateľom sa dá, pravdaže, aj bez toho, že by sa muselo hovoriť bližšie a dôkaznejšie o tom, čo napísal. Sú celé desiatky osvedčených otázok typu: Kedy ste začali písať? Kto bol váš vzor? Čím ste chceli byť ako dieťa? Ako ste sa dostali k písaniu? Ktorú svoju knihu pokladáte za najlepšiu? Ako dlho trvá napísanie knihy? atď. V podstate nemožno proti nim nič namietat – je však dobré, že organizátori besied v škole či v knižnici si zvykli robiť výber účastníkov, aby sa na ne dostali v prvom rade deti, ktoré majú záujem hovoriť aj o tom, čo je v autorových textoch, vysloviť svoje názory na postavy a fabulačné riešenia, povedať, čo sa im nepozdávalo, všimnúť si rozličné detaily, ba aj jazykové a štylistické zaujímavosti.

Bibliografické letáky

Na rozprúdenie besedy spravidla stačí, keď sa deťom pred ňou dostane do rúk bibliografický leták, aké na dobrej profesionálnej úrovni pripravili v Podunajskej knižnici v Komárne. Mladí čitatelia, horlivejší i príležitostní, majú pred sebou životopisné údaje i názvy kníh s krátkučkými charakteristikami. Pravda, spisovateľ dobre vie, že tí, čo stavajú len na názvoch, sotva niečo poznajú z toho, čo sa skrýva za nimi. Ale otázok môže vzniknúť celý rad. Napríklad z niekoľkých názvov mojich kníh Jeden granát pre psa, Škola sa začína v máji, Sneh je môj kamarát, Letná fujavica, Záhada vtácej záhrady... sa dá vyrobiť aspoň raz toľko súcich otázok.

Čitateľská aktivita školákov klesá najmä v poslednom desaťročí. Podieľajú sa na tom aj objektívne faktory: knihy

sú z roka na rok drahšie a k deťom, domov i do škôl, sa nedostávajú ani zďaleka tak ako kedysi. Avšak napriek tomu, že cena kníh stúpa, suma, ktorú detská literatúra dostáva na podporu vydavateľskej aktivity prostredníctvom rozpočtového transferu, klesla z každoročných najmenej sedemnástich miliónov v rokoch 1993–1997 na sedem miliónov v roku 2002.

S kým a ako v Komárne

Každý rok chodieval s nami do vybraného okresu pani Elena Sakálová z Katedry knihovníctva a vedeckých informácií FFUK. Na seminári o problémoch detského čítania hovorila o podnetných skúsenostiach v knižničnej práci s deťmi pani Kolárová z Levíc. V dlhodobej akcii *Čítam, čítaš, čítame* desať mesiacov spolupracujú so školami, nakoniec vyhodnotia najlepšie triedy. Nové Zámky sa prezentovali skúsenosťami v práci s postihnutými deťmi. To je ináč každoročná parketa našej ďalšej vernej spoločníčky psychologičky Gabriely Škorvankovej.

Do Komárna prišli riaditeľky knižníc Jana Holubcová z Levíc, Mária Kráľová z Topoľčian, Marta Szilághyiová z Nových Zámok so svojimi spolupracovníčkami. Škoda, že v nabitom programe sa nikdy nenájde čas na rozhovor spisovateľov s knihovníčkami.

Okrem besied treba aspoň trochu poznať mesto. Komárno má rozsiahly pevnostný systém budovaný v 18. a 19. storočí. Z obranných objektov nás najviac zaujala pevnostná stavba Bastión VI, v ktorej je umiestnené rímske lapidárium, expozícia zaujímavého súboru kamenno-sochárskych a iných pamiatok po Rimanoch z prvého až štvrtého storočia nášho letopočtu. Pozeráme si torzá i celky – sarkofágy, oltáre, reliéfy

tabule, náhrobné stély, kamene a dosky, portrétné hlavy, nápisy.

Potom obdivujeme súčasný komárňanský unikát – Námestie Európy s okolo štyridsiatimi stavbami charakteristickými pre jednotlivé európske štáty, a zisťujeme, že pivo je v jeho priestoroch dobré a lacné. Vidíme ďalej impozantné sochy a iné pamiatky – Mór Jokai, Ferenc Lehár, generál Klapka. Na dvore evanjelickej fary nájdeme Berákovu súsošie Cyrila a Metoda. Stojí provizórne medzi rohom garáže a detskou šmykľavkou. Veľkomoravskí svätci akoby sa čudovali, kde sa to ocitli, a dumali, čo ich čaká ďalej.

Zájdeme cez dlhý most ponad Dunaj aj do susedného Komáromu a navštívime tamojšiu knižnicu. Jej pani riaditeľka nás s ňou bližšie oboznámi, a keď si na chvíľu sadneme k vínu, Laco Švihran zisťuje, že je o dosť lacnejšie ako u nás. Cestou nazad do hotela potom ktosi na stene jedného domu v Komárne objaví nenápadný výtvor ľudovej tvorivosti: „Slovensko nemá budúcnosť“. A pod ním, ešte menším písmom, po maďarsky „Ez igaz“. To je pravda.

Jedno spoločné faux pas

Komárno bolo mimoriadne reprezentatívne a pohostinné. Uvítací program v knižnici i večerné stretnutie v historickom dôstojníckom dome, oboje za prítomnosti predstaviteľov mesta, okresu i kraja. Primátor Ing. Štefan Pásztor, prednostka Okresného úradu JUDr. Margit Keszegová, poslankyňa NR SR dr. Oľga Szabóová, vedúci okresného odboru školstva dr. Tibor Fonód, predseda kultúrnej komisie Nitrianskeho kraja Tibor Farkas, prednosta Mestského úradu Mgr. Ľudovít Gráfel, vedúca oddelenia kultúrneho rozvoja Mestského úradu Ing. Beata Sebőová, riaditeľ Po-

dunajského múzea Ing. Jozef Csütörtöky, riaditeľ Podunajského osvetového strediska František Škreko...

Pochopiteľne, výkonným centrom všetkého bola knižnica: riaditeľka Gabriela Zsoková, jej zástupkyňa Mgr. Eva Ďurčová, vedúca oddelenia pre deti Mgr. Alžbeta Littvová, vedúca pobočky č. 2 Estera Ďumbierová. Usiloval som sa vymenovať všetkých či skoro všetkých, aby tým väčšmi vyniklo faux pas, ktoré postihlo spisovateľskú výpravu. Hneď hovorím, že to faux pas je spoločné, teda bratislavsko-komárňanské. Prítomných spisovateľov a ilustrátorov totiž komárňanským reprezentantom nikto ani raz nepredstavil. Žeby sme boli aj vizuálne takí známi? Žeby nás každú chvíľu televízia pretŕčala národu? Ktovie – a tak teda predstavujem podľa abecedy: Magda Baloghová, Ján Beňo, Peter Čačko, Mariana Grznárová, Anton Habovštiak, Martin Kellenberger, Ľubica Kepštová, Jozef Pavlovič, Dana Podracká, Ivan Szabó, Katarína Ševellová-Šuteková, Ladislav Švihran, Ján Uličiansky. „No a čo?“ mohla by povedať pani profesorka, kritička našej revue číslo jeden. Nič zvláštne sa nestalo. Veď všetci títo autori okrem vari dvoch patria do „umelecky už neinvenčného stereotypu“. Už vlastne dopovedali svoje. Nevie, prečo ich stále ťahajú na dni detskej knihy. Mali by chodiť noví, mladší, ktorí majú viac „síl stimulovať ďalší vývinový pohyb“. Uznávam a navrhujem: nech sa budúci zájazdov do okresov zúčastňuje vždy pani profesorka, aby mohla aj v primeranom referáte informovať knižničnú a okresnú verejnosť, čo je pasé a čo má budúcnosť. Určite dotiahne na budúce Dni detskej literatúry aj svoj esteticky vyhovujúci komparz a tí, ktorých som nazval rezervistami, sa budú môcť venovať pamätiam, vnukom, včelám, záhradkám a zaslúženému odpočinku.

Rezervisti a ich starešina

Títo rezervisti, čo ja viem, majú vari ešte aj nejakú prednosť. I keď je to možno len z núdze ctnosť. Čo tí starci – Habovštiak, Pavlovič, Beňo, Švihran, Szabó, čo vám tí vedľa pesničiek! Producovali sa najmä v posledný večer, keď bolo posedenie s hudbou v hoteli Panoráma. Bol to spev niekedy aj s výkladom – Jozef Pavlovič je majster objavovania, ako a odkiaľ sa pieseň dostala v priebehu dlhej histórie až do repertoáru „rezervistov“. A Anton Habovštiak? „*Smutné časy nastávajú, bude vojna. Budeme rukovať do Komárna.*“ Túto pieseň vedľa mnohí. Ale náš starešina Tónko vytiahol aj ďalšie poklady. Hľa: „*Ej, bodaj to Komárno zho-relo na márne! Ej, veď som sa nachodil k mojej milej darmo...*“ A ešte:

„*Komárno, Komárno, slovenské pomedzia! Nejednej mamičky synkovia tu ležia. Ktorí dorúbaní, ktorí dostriehaní, ktorí nevožiatka koňmi došliapaní. Tam v tej chladnej zemi, tam kde Dunaj beží, ne jeden náš šuhaj v čiernej zemi leží!*“

Komárno, Komárno... hodne sa o tebe spieva. Lebo si naše mesto a malo by si byť viac aj naše, spisovateľské. Dobré, že sme v Komárne boli. Dobré je aj to, že sme poznali, čo sme poznať mohli. Každý rok by sem mal ktosi zavítať. Som presvedčený, že z našej skupiny by sa sem, na „slovenské pomedzia“, nikto neodmietol vrátiť. Ale ani do Kolárova, Hurbanova, Nesvád, Duloviec, Pribety, Svätého Petra, Bátorovských Kosíh a inde. Lebo všade tam sú detskí čitatelia.

JÁN BEŇO

Človečinou naplnená slávnosť

Slnčný 28. máj 2002 bol v Dome kultúry v Brezne venovaný okrúhlemu životnému jubileu Kláry Jarunkovej. Do tamjšieho kultúrneho stánku sa poschádzali učitelia, deti, pracovníci kultúry a priaznivci literatúry od Prešova po Bratislavu, hoci, prirodzene, najviac ich prišlo z autorkinho rodného regiónu. Prezentovala sa výstavka kníh, ktoré Klára Jarunková pre deti napísala. Odznali dotykové reflexie o jej tvorbe, zaznel monumentálny, impozantný spev mužskej folklórnej skupiny z jej rodnej obce, vystúpili deti z folklórneho súboru Šumiačaník i z horehronských materských škôl, prítomných rozveselili vtipné dramatizácie fragmentov z autorkiných próz v podaní žiakov základných škôl na Pohroní, potešili výtvarné práce detí, príhovormi si uctili slávnú rodáčku dospelí rečníci. Zo všetkého, čím vďační rodáci a čitatelia spisovateľku zahrnuli, bolo cítiť neštylizovanú úctu a lásku. Táto prirodzenosť dokonale súzvučí s jej osobnosťou: veď falošná póza je azda to najposlednejšie, čo by Kláre Jarunkovej v živote či v umení „sedelo“ a čo by jej bolo možné vyčítať. Autentická ľudská srdečnosť vytvárala v breznianskom Dome kultúry také silné fluidum, že autorka, sediac v hľadisku, medzi svojimi, a vždy taká výrečná a energická, tentoraz len ťažko ovládala dojatie a hľadala slová poďakovania. Prekrásna torta, šikovnými rukami Horehroniek opatrená „spisovateľskými“ symbolmi (knihou a brkom), vynikajúce „štrúdle“ z tej istej tvorivej dielne a samozrejme, nevťeravá pohostinnosť domácich vytvorili aj popoludňú atmosféru svedčiacu o rollandovskom dobrom človeku, ktorý na Slovensku ešte stále žije. Pod odbornou garanciou BIBIANY, medzinárodného domu umenia pre deti, zorganizovali teda Horehronci, zastúpení Odborom školstva, mládeže a telesnej kultúry OÚ v Brezne, Mestským kultúrnym strediskom v Brezne a Literárnym a hudobným múzeom v Banskej Bystrici, dôstojnú a človečinou naplnenú slávnosť, z ktorej sa človeku (a pani Kláre Jarunkovej dvojnásobne) vôbec nechcelo odísť.

Z. Stanislavová

NÁDEJ A ZÁRUKA

Dramatická tvorba pre deti 2001

MARTA ŽILKOVÁ

Aj v prípade, že daná téma je formulovaná ako hodnotenie dramatickej tvorby, nemožno obísť či vynechať kontext, v ktorom žije dielo i jeho príjemca, lebo obe strany nepretržite ovplyvňuje stav kultúrnej sféry i módne vlny prenikajúce k nám zo zahraničia. A rok 2001, ako aj začiatok tohto roku boli priamo nabité udalosťami, ktoré značne zasiahli umenie i pohľad naň. Predchádzajúci rok sa niesol v znamení rozhlasových festivalov, festivalu kultúry pre nepočujúcich v Nitre či duchovnej drámy v Močenku. Dokonca vzniklo aj niekoľko nových televíznych filmov. Naďalej pretrvávajú aj tlak komerčných aktivít reprezentovaných nielen filmom, ale aj ďalšími vynálezmi počítačových a spoločenských hier. V tejto súvislosti treba ešte upozorniť na vznik internetového časopisu s kultúrnymi ambíciami a vlastným okruhom prispievateľov, ktorí disponujú iným jazykom, odlišným zameraním inklinujúcim k reklame a vyznávajúcim iné ciele ako klasické literárne časopisy, čo tiež môže mať istý deformujúci vplyv na vkus mladých ľudí.

Okrem už spomenutých faktov na sféru detskej kultúry zapôsobil boom vyvolaný filmovým spracovaním románov Pán prsteňov a Harry Potter. Ich knižná podoba nie je novinkou, vzrušenie však vyvolali adaptácie oboch kníh – rozhlasová i filmová. Keďže obom dielam predchádzala mediálna kampaň, určite zasiahla značnú časť detskej a dospelujúcej

populácie. Úroveň oboch filmov je samozrejme kapitola, ale nemožno ju obísť, lebo vstupuje do kultúrnej klímy, v ktorej žije aj pôvodná slovenská dráma, ovplyvňuje ju a často aj vytesňuje na perifériu záujmu detského príjemcu. Slovenské pôvodné dielo sa nachádza v nezávideniahodnej pozícii popolušky (a tak skromne sa aj správa), pretože ju nechce ani škola (inak chvalabohu, lebo by od nej odstrašila aj prípadného záujemcu), ani rodina, pretože o jej existencii sa často dozvedá iba náhodou. Situácia kultúrnej ponuky je síce povážlivá, napriek tomu nie tragická. Ešte stále existujú zapálení umelci, ktorí slúžia dobrej veci, a tak dodnes sú plné sály bábkových divadiel (nemyslím tu povinné školské návštevy, ale nedeľné predstavenia, kam prichádzajú deti s rodičmi), v presile zahraničných televíznych programov sa sem-tam preklízu aj slovenské novinky – no a rozhlas má stále svojich stabilných poslucháčov, ktorých počet sa tragicky neznižuje, ale ani nezvyšuje. Osobitnú kategóriu detskej kultúry tvorí regionálna práca s detským tvorcom, ktorá však pri dnešnom systéme financovania speje k zániku.

Keďže Slovenský rozhlas naďalej ostáva najväčším producentom súčasnej slovenskej drámy, treba jeho produkciu a výsledkom oboch festivalov venovať primeraný priestor. Na tohoročnom Festivale pôvodných rozhlasových hier v Bojniciach hlavnú cenu získal Ján Uli-

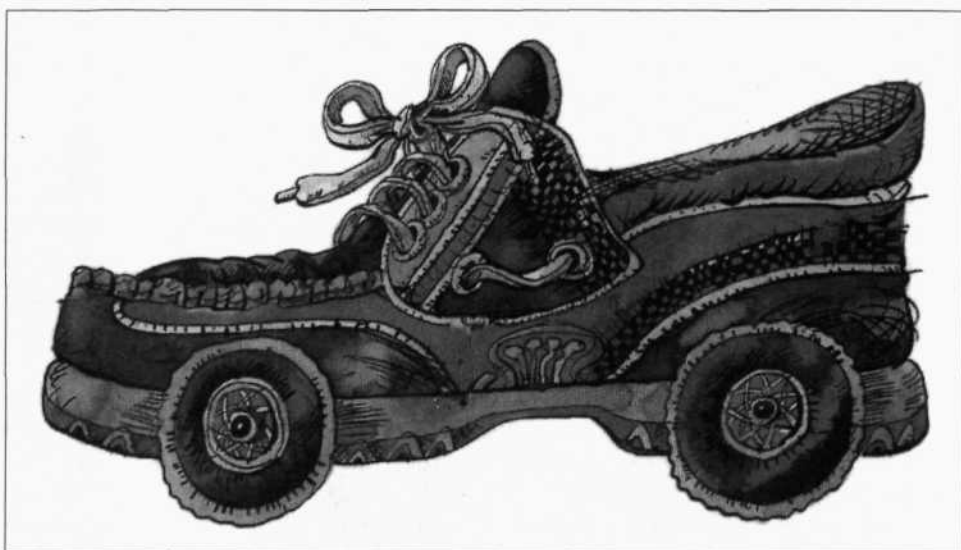
čiansky za rozprávkovú hru *Čarovná chvíľa*. Medzi odmenenými sa objavili ešte dve známe mená – **Viliam Klimáček** s rozprávkou *Smetiarske autičko a drak* a **Peter Glocko** s dramatizáciou vlastného textu *Kto nosí kominárom šťastie*. Vo všetkých spomínaných dielach dominovala hravosť, hudobnosť, radosť z tvorby (čo sa napokon odrazilo aj na hereckých výkonoch), vynachádzavosť pri komponovaní zvukového stvárnenia. Ukazuje sa, že rozhlasové umenie smeruje k „vizualizácii“, teda k čoraz širšiemu využívaniu zvukových a hudobných výrazových prostriedkov, čo si vyžaduje náročnejšiu a nápaditejšiu realizáciu, teda aj zvýšenú pozornosť režisérrov, zvukových majstrov a autorov hudby. V rozhlase – na rozdiel od televízie – sa realizačnej stránke venuje dostatočná pozornosť, takže mnohé nahrávky sú po tejto stránke invenčnejšie ako napríklad v prípade rozhlasových hier pre dospelých, čo možno zdôvodniť aj menším podielom fantázie v samotnom texte.

Piešťanský rozhlasový festival je novinkou, pretože ide o prehliadku rozhlasových večerníčkov. S nápadom prišla riaditeľka Mestskej knižnice v Piešťanoch Ing. M. Gallová a spolu s redakciou dramatických programov pre deti a mládež, konkrétne s B. Panákovou a J. Uličianskym, založili novú tradíciu – rozhlasový festival Zázračný oriešok. Toto podujatie možno v dnešných pomeroch pokladať za malý zázrak, pretože rozprávka sa nielen vysielala, ale mal ju aj kto počúvať. Mesto žilo v znamení festivalu a jeho sprievodných akcií. Deti prichádzali počúvať i besedovať s tvorcami. Nebudem hodnotiť festival ako celok, pretože ide predovšetkým o čítanie prozaických textov, upozorním iba na nový prvok v ich kontexte – a to sú dramatické miniatúry. Ide o nový žánrový prvok, ktorý je mimoriadne náročný, pretože si

vyžaduje značnú koncíznosť, pričom výpovedná hodnota textu nesmie stratiť svoju umeleckú výpoveď. Na festivale sa prezentovali zväčša dramatizácie, ktoré s pôvodným textom pracovali občasne citlivo (**Ján Uličiansky**, **Beata Panáková**), no niekedy aj svojvoľne, ako **Juraj Bindzár** s Andersenovou rozprávkou *Dievčatko so zápalkami*, kde aktualizačné tendencie išli na úkor umeleckej stránky textu.

V roku 2001 bolo odvysielaných 11 rozprávkových hier, z toho – okrem víťazných titulov na festivale – väčšinu tvoria adaptácie známych rozprávok na rozličnej úrovni. Osobitnú kapitolu tvoria **Sliackeho** spracovania biblických motívov, ktorým sa autor už dlhší čas venuje. Ukazuje sa, že „vylepšovaniu“, modernizovaniu či aktualizácii Andersenových rozprávok sa akosi nedarí, myslím tu konkrétne na **Janu Kákošovú** a jej úpravu rozprávky s vylepšeným názvom *Nové cisárovo šaty*, kde sa celkom stratila úderná pointa. Lepšie dopadla **Hevie-rova** adaptácia slovenskej ľudovej rozprávky *Soľ nad zlato*.

Rozhlasová hra pre deti zaznamenala vďaka **Klimáčkovej** dramatizácii *Pána prsteňov* obrovský boom. Počúvali ju dospelí aj deti. Spomínam ju aj preto, že vznikla v spolupráci verejnoprávneho rozhlasu s komerčným Twistom, čo je u nás novinka. Na túto skutočnosť naráža **Viliam Klimáček**, keď krajinu vzniku rozhlasovej adaptácie nazval Stredoeurópskom, lebo tu konečne stratili oprávnenie aspekty národný, sociálny, politický, verejnoprávny či súkromný, ktoré vždy brzdia akúkoľvek dohodu. Ukázalo sa, že ak sa stretne vhodné dielo, peniaze a dobrá vôľa, možno aj na Slovensku zažiť zázrak dorozumenia. Na Rádiu Twist predchádzala premiéra masívna reklama, vrcholiaca v hodinovom programe, kde boli poslucháči oboznámení so

SVETOZÁR MYDLO /

Peter Karpinský: Ako sme s Ťukťukom ťukťukovali

všetkými zúčastnenými osobami i zážitkami počas nahrávania. Vďaka dostatočnej finančnej dotácii sa do výroby seriálu zapojili všetky vymoženosti zvukovej techniky, vrátane sólového nahrávania. Výsledkom bola bombastická zvuková kreácia, kde sa dosahovali všetky odtiene imaginatívneho strachu, desu, šera, zla, hrôzy a iných tónov fantastického sveta hobbitov, trpaslíkov, čiernych jazdov atď.

Je samozrejmé, že žiadna adaptácia nemôže celkom nahradiť či vrátiť do podrobností pôvodné dielo. Ale pri porovnávaní rozhlasovej dramatisácie s filmovým spracovaním Pána prsteňov mnoho poslucháčov dospelo k záveru, že Klimáčkova verzia sa viac a hodnovernejšie približovala k originálu ako technicky veľkolepé filmové monštrum.

Z ostatných hier pre deti si zaslúži pozornosť **Klimáčekov** príbeh pod názvom *Čo na to Miki* o deťoch z neúplných rodín, o ťažkostiach v prvom štádiu dospievania, o drogách, o zlých rodinných pomeroch, o biede, ale aj o opustenosti

a citovej či duchovnej vyprahnutosti detí. Klimáček sa ponára do detského vnútra cez jeho vonkajšie prejavy, ktoré dospeli obyčajne chápu iba ako prejav neposlušnosti, pričom bohato využíva detský slang a osobitý jazyk, ktorý nám veľa prezradí o jeho nositeľovi, napr. aj to, že žije v Bratislave.

A napokon ostáva hra pre mládež – kategória na pomedzí tvorby pre mládež a dospelých. Bola zastúpená viacerými dramatisáciami zahraničných titulov, z nich režírne vynikla hra na motívy známeho románu *Alchymista* (úprava a réžia V. Sýkora). Z pôvodných slovenských diel realizačne zaujala trochu komplikovaná prvotina **Vila Santanelliho Jonáš**. Pri realizácii sa stretli mladí tvorcovia (réžia G. Dezorz, hudba R. Pepucha), ktorí v komplikovanom a imaginárnom texte s bohatým metaforickým videním našli bohatý zdroj pre vlastnú realizáciu. V budúcnosti o nich ešte budeme počuť. Ako aj o ďalšej autorky **Zuzane Križkovej**, ktorá v hre *Etuda pre šesť prstov a tenisky* rozvíja podobnú tému

ako V. Klimáček, ibaže jej hrdina žije v sociálnom ústave, zažíva všetky strasti podobných ustanovizní, ako aj necitlivosť výchovných metód. Autorka umožňuje nahliadnuť do sveta chovancov, ktorý je často dosť komplikovaný. I keď uvedené hry neprezradia o problematike oveľa viac, ako o nej už vieme, ich úlohou je útočiť na ľahostajnú spoločnosť a neustále opakovať potrebu uznávania slobody a ľudskej dôstojnosti.

Slovenská televízia skoncentrovala svoje sily až koncom roka, a tak v priebehu vianočných sviatkov sa odvysielali štyri premiéry televíznych filmov pre deti, dve z nich v českej koprodukcii. Táto vzorka však dostatočne vypovedá o možnostiach a koncepcii verejnoprávnej televízie. I keď kritika na adresu slovenských televíznych programov je súčasťou slovenského kultúrneho „folkloru“, vianočný program bol do istej miery výnimočný, lebo amerikanizácia ustúpila a uvoľnila miesto klasickej európskej, vrátane československej filmovej tvorbe. Možno si dnešní koncipienti programov a kultúrnej ponuky dostatočne neuvedomujú, že pozitívne vzory klasických hrdinov vytvárajú bariéru, na ktorej sa môže zachytiť a odraziť novodobé nebezpečie akčných seriálov a animovaných filmov, zaplavujúcich celoročnú produkciu slovenských televíznych staníc. Ak detský príjemca nemá s čím porovnávať, teda nemá pozitívnu skúsenosť, potom nekriticky prijíma všetko, čo sa mu ponúka. Aj preto vítame každý pokus o pôvodnú tvorbu a z tohto aspektu celkom pragmaticky pristupujeme k hodnoteniu minuloročnej televíznej produkcie. Berieme do úvahy obmedzené možnosti a nedostatočné finančné toky, pretože práve ony sú príčinou viacerých nedostatkov v štyroch nových televíznych filmoch pre deti (*Strieborná Hata*, *Zlatý chlieb*, *Pani Zi-*

ma, *Kováč Juraj*). Na všetkých týchto filmoch bolo cítiť finančnú nedostatnosť a úpornú snahu o aktualizáciu, čím sa často porušili zákonitosti žánru (napr. vo filme *Strieborná Hata* vzťah kráľovského dvora a samotný vzťah medzi kráľovnou a synom pripomínali skôr sídliskovú rodinu). Nedostatok fantazijných prvkov a adekvátnych filmových výrazových prostriedkov hlavne v exteriérových záberoch ochudobňoval všetky štyri diela o rozprávkový zážitok. E. Hudečková v rozhovore o najnovšom českom rozprávkovom seriáli tento dojem potvrdila výrok: „Pohádka musí byť krásna“. A to mnohým slovenským rozprávkam práve chýba. Veľa nedostatkov bolo v kompozícii samotných textov a v ich jazykovej úprave. Neprepracovanosť postáv, povrchnosť v zobrazovaní, ignorovanie vedľajších postáv (na čom boli postavené staré české rozprávky), nedostatok až neprítomnosť prirodzeného humoru, neschopnosť vyvažovať vážne situácie zábavnými, zdĺhavé divadelné dialógy – to všetko sa ako detská choroba vracia do našej televíznej tvorby. Zlý dojem z jazykovej stránky vyvolal predovšetkým dabing dvoch koprodukčných filmov. Aj tentokrát sa ukázalo, že z umeleckého hľadiska by bolo bývalo oveľa rozumnejšie nechať film v pôvodnom českom znení, kde sú hlasové dispozície hercov prispôbené konkrétnym postavám.

Ako pozitívny počin treba hodnotiť pokračovanie cyklu povestí o slovenských mestách. Po Bratislave a Trnave prišla na rad Nitra a povesť o známej soche Atlanta, ľudovo zvanej Corgoň. Televízny film *Kováč Juraj* zaplnil jedno z prázdnych miest stredovekej histórie a dokázal sa na ňu pozrieť moderne, bez hľadania nacionálnych zádrapiek. Vo všetkých filmoch vystupoval mladý herecký dorast (M. Igonda, M. Kuklová, M.

Hilmerová), disponujúci výrazným zovňajškom, príjemným hlasom a kultivovaným pohybom.

Divadelná sféra naďalej trpí nedostatkom pôvodných slovenských textov a v dôsledku toho aj nových inscenácií. V Žiline uviedli úpravu ľudovej rozprávky *O hlúpej žene*, do ktorej vkomponovali úryvky z ďalších rozprávok (O Snehulienke, Perníkovej chalúpke, O kozliatkach a vlkovi), čím síce natiahli pôvodný text, ale zároveň potlačili poetiku základnej rozprávky. Opäť sa vynára otázka adaptácie – jej spôsobu, cieľa a umeleckých predpokladov upravovateľa. V novom košickom bábkovom divadle inscenovali detské sci-fi domáceho autora **Gejzu Dezorza** *Momo z Marsu*. Autor využil motívy z komiksu O. Neffa a K. Saudka a marionetty štylizoval na spôsob Supermana. Ide o parodický spôsob prístupu k téme, kde autor celkom otvorene priznáva, že sa posmieva téme, štýlu, jazyku, ale aj divákovi, ktorý príbehu uverí. Pred nami sa odohráva vo svojej podstate čosi podobné ako v najnovšom výkriku módy – vo filme *Matrix*, ibaže v opačnom časovom garde, teda ešte pred vznikom života na Zemi. Čo je zaujímavé na tomto texte, sú pozitívne postavy. Ironizuje ich možno viac ako negatívne, vysmieva sa z ich hrdinstva i bezmocnosti, ktoré vyznievajú ako chvastúnstvo alebo naivita. Ide o zaujímavý text, akých je v našej – nielen dramatickej – literatúre málo. Uvedomujeme si, že na Slovensku pôsobia aj ďalšie divadelné zoskupenia, ako napr. Divadlo Piki, ktoré v kontexte slovenského bábkového divadla má svoje významné miesto. Ale finančná náročnosť získavania materiálu a neochota niektorých oslovených divadiel neumožňuje zmapovať túto sféru komplexne.

Osobitnú kapitolu tvoria autorské divadlá, kde sa scenáre píše priamo na mie-

ru konkrétneho divadelného súboru a podľa jeho zámerov. Často ide o neopakovateľné diela, ktoré sú nerealizovateľné v iných podmienkach. Začalo sa to kde si u Štepku, pokračovalo v Klimáčkovom GUnaGU a štafetu napokon prebrali niektoré divadlá pre deti, ako Divadlo AHA v Bratislave alebo Divadlo na Rázcestí v Banskej Bystrici. Riaditeľka posledne menovaného divadla Iveta Škripková už dávno pochopila, ako má pracovať moderné divadlo a ako sa má správať k svojmu divákovi, teda tak, ako to už dávno platí a funguje v Západnej Európe, o čom referovali v rámci Divadelnej Nitry divadelní odborníci a manažeri z celej Európy. Divadlo v Banskej Bystrici neožíva iba na večerných predstaveniach, ale celý deň ponúka svoje aktivity deťom i dospelým. Systematicky spolupracuje so zdravotne a mentálne postihnutými deťmi, pre ktoré sa osobitne tvoria scenáre pre ich vlastnú potrebu. Divadlo spolupracuje aj so školami a vysokoškólakmi a výsledkom sú zaujímavé projekty – spomeniem aspoň posledné ako *Ju-linkina čítanka* či *Šamanky*.

Kým oficiálna dramatická tvorba funguje často iba v náznakoch, zatiaľ rôzne alternatívne a iné divadelné odnože si začínajú tvoriť vlastné texty, vyhovujúce vlastnému naturelu. K nim patria detské divadlá v školách a iných ustanovizniach voľného času. Mávajú svoje pravidelné každoročné prehliadky, ale to je skôr problém divadelný. V posledných rokoch sa na Slovensku z centrálného divadelného prúdu vyčlenili dve divadelné zoskupenia, a pretože zasahujú detskú tvorbu a majú za sebou už niekoľkoročnú činnosť, venujeme im niekoľko poznámok.

Prvé zoskupenie tvorí kresťanská dráma s každoročnou prehliadkou v Močenku. V tomto roku oslavuje svoje desaťročné trvanie. Súčasťou močenského festivalu je občianske združenie KRE-

DIV, zamerané na rozvoj kresťanského divadla. Výsledkom jeho snaženia je zborník pôvodných dramatických textov, kde nájdeme divadelné hry vhodné aj pre mládež. Väčšina z nich spracúva biblické témy, alebo adaptuje známe prozaické predlohy. Je svojím spôsobom prvou lastovičkou trpiacou sprievodnými det-skými chorobami, naznačuje však jednu z ciest, ktorou sa poberá slovenská dráma.

Druhé zoskupenie tvorí dráma a divadlo pre nepočujúcich. V tomto roku sa uskutočnil už druhý medzinárodný festival, ktorý priniesol nové informácie o existencii zvláštneho druhu divadla, spočívajúceho na využívaní vizuálnych výrazových prostriedkov. Dominuje v ňom pantomíma, scénický tanec a výrazové divadlo s posunkovou rečou. Na Slovensku je to nový fenomén, ktorý sa pokúša prekročiť rámec školského divadla. Festivalu sa zúčastnili vyspelé súbory z Čiech (Praha, Brno), Holandska a Chorvátska s vysoko profesionálnym prejavom. V zahraničí, napr. v Brne, existuje profesionálne divadlo nepočujúcich s vlastným repertoárom.

V oboch spomenutých zoskupeniach sa hlavná pozornosť venuje deťom a dospievajúcim. Ich aktivity zasahujú pomerne značnú časť školskej mládeže, a keďže sú založené na kresťanskej filozofii lásky, vedú k tomu aj účinkujúcich, čo sa odráža aj v textoch scenárov. Žiaľ, aj v tomto druhu divadla chýbajú autori a profesionálne napísané texty. Tým, že divadlá väčšinou vedú učitelia, ktorí si scenáre píšú sami, ostávajú na úrovni školskej drámy s didaktickým zameraním. Vďaka tomu, že z Brna sa k nám vracajú tamojšou vysokou školou pripravení pedagógovia, možno predpokladať, že divadlo nepočujúcich aj na Slovensku nadobudne profesionálnu úroveň.

Mozaika vytvorená z rozsypaných omrvín dramatickej tvorby ani nie je taká chudobná. Záujem o divadlo ešte aj v ére počítačov existuje a potrebuje veľa zanietených jednotlivcov, ktorí by dokázali tento záujem o duchovnú činnosť naďalej živiť. Možno tu kdesi je zakódovaná záchrana kultúrnych a duchovných hodnôt, o ktoré sa neustále obávame. A že sa divadlu venujú deti a dospievajúca mládež, je toho dostatočnou zárukou.

JURAJ BALOGH /
Gabriela Futová: Hľadám lepšiu mamu

Hlad po dobrom slove

K jubileu spisovateľky Jany Šrámkovej

Spisovateľka Jana Šrámková je autorkou, ktorá vo svojich dielach v rôznych podobách rozvíja jeden rozvetvený ústredný motív – túžbu po láske a porozumení. Už v rozprávke *Lupienok a Makovienka* malé chlapča hovorí, že nie je hladné. To, čo mu chýba, je teplé ľudské slovo.

Jana Šrámková (narodená 12. 5. 1942 v Bratislave) už pred maturitou začala uverejňovať svoje verše v Mladej tvorbe. Poviedky a novely, zaoberajúce sa citovým životom mladých ľudí publikovala najmä v Slovenských pohľadoch a v zborníku *Krutost* (1966). Jej knižný debut pre deti *Kľúč od zlatej brány* /1965/ priniesol desať moderných rozprávok. Neha, lyrickosť a hravá fantazijnosť nesú v nich na svojich krehkých pliečkach naliehavé posolstvo porozumenia, tolerance, lásky, ale aj humorného a pokojného prístupu k problematickým stránkam života. Základným motívom autorkinej druhej knižky pre deti *Lupienok a princezná Makovienka* /1971/ je „túžba po peknom slove, hrejivom príhovore, ľudskej solidarite a nezištných vzťahoch“ (Július Noge).

V roku 1973 vyšla jej knižka *Biela stužka v tvých vlasoch*, ktorá patrí medzi erbové diela slovenskej literatúry pre mládež. Príbeh trinásťročnej Šimonky, vyrastajúcej so svojou matkou v domove dôchodcov je alarmujúcim a stále aktuálnym svedectvom o zdeformovaných medziľudských vzťahoch, v ktorých úcta k životu a láska k starnúcemu človeku stráca svoju ľudskú vážnosť a hodnotu. Pre pokročilý vek volá Šimonka svoju matku „mamičkou“. Svojich súrodencov, ktorí ju ako sestru ignorujú, oslovuje ako cudzích ľudí. Až zo širšieho kontextu sa dozvedáme o ich reálnych súrodeneckých vzťahoch, ktoré vo vzťahovej

rovine nemajú žiadny emocionálny obsah. Napriek frustrujúcim skúsenostiam Šimonka i jej mamička ostávajú nositeľkami lásky, ľudskosti a porozumenia. Trinásťročné dievčatko sa pohybuje v dvoch prostrediach – v domove dôchodcov, kde dominuje galéria osudov a charakterov opustených starnúcich ľudí, a v starom dome, pripravenom na demoláciu, kde sa stretáva s jedenásťročným Jakubom a štrnásťročným Martinom. Šimonka tu s prekvapením prichádza k poznaniu, že Martin, ktorý žije s obidvomi rodičmi, je osamotejši a opustenejší ako ona so svojou mamičkou bez skutočného domova. Vo vynaliezavom spoločenstve chlapčenských kamarátov kuje pomstu proti dospelým deťom opustených starčekov a stareník, ktorí svojich rodičov zraňujú nezáujmom a ľahostajnosťou. Dobromyseľná naivita hrdinkinho iluzórneho riešenia vážnych ľudských problémov sa stáva zdrojom komických a paradoxných situácií. Postavy románu nie sú vidieť tragicky, ale s nadhľadom citlivého a múdreho dospievajúceho dievčaťa. Spisovateľka Mária Jančová povedala, že Šrámkovej mamička je starénka hrbatá, telesne chybná, ale o to krajšia srdcom a zmyslom pre skutočnosť. Knižka bola preložená do piatich jazykov a v roku 1977 sa stala predlohou rovnomenného slovenského filmu režiséra Vladimíra Kaučiaka.

V ďalšej tvorbe sa Šrámková venovala poviedkovým prózam pre menšie deti. V knihe *Robko a Ďobko* /1984/ sa zaoberá problémom vzťahu dospeléj sestry a brata škôlkar. Problémová rovina prekonávania detskej žiarlivosti k mladšiemu súrodencovi je zobrazená v próze *Ako rastú futbalisti* /1985/. Knižka desiatich „dvojrozprávok“ *Rozprávky štrbavej opičky* je komponovaná ako spojenie realis-

tickej poviedky a rozprávky. Spisovateľka s vtipom a príznačnou detskou milotou zobrazila detské poznávanie a zároveň poskytla obraz o problémovom priestore súčasného dieťaťa predškolského veku.

Aj v Šrámkovej prozaickej tvorbe pre dospelých /poviedková kniha *Láska v troch osobách*, 1969, a *Ostrie*, 1996) ostáva ústredným motívom hlad po láske. Od toho, do akej mie-

ry sa tento problém naplňuje a realizuje v rodine, sa odvíjajú aj ďalšie medziľudské vzťahy a stav spoločnosti.

Celá autorkina tvorba ticho, ale naliehavo, vysiela správu o ľudskosti do sveta, aby nezabudol na svoj prapôvodný zmysel.

Veľa zdravia, pani Šrámková, a vreľá vďaka za kamarátku Šimonku!

LUBICA KEPŠTOVÁ

SÁVA POPOVIČ

O malom tučnom dievčatku

Vydavateľstvo A-HA public s.r.o., 2001. 1. vyd.
Il. Andrej Augustín. 29 s.

Po Malom Leonardovi ponúka Sáva Popovič čitateľovi svoju druhú knihu. Oproti „Leonardovi“, ktorého lietanie bolo metaforou voľnej detskej fantázie, nespútanosti a hravosti, sa mi tento nový text zdá výrazne až transparentne moralizátorský.

Autor si hneď na začiatku vytýčil jasnú a dosť „ošúchanú“ tézu, že každý si svoj osud buduje sám a záleží len na jednotlivcovi, ako ho bude vnímať okolie.

Príbeh zmeny „škaredého káčatka“ – v tomto prípade malého tučného dievčatka – na kráľovnú krásy a neskôr veľmi slávnú herečku nie je veľmi originálny. Rovnako klišéovite vyznievajú aj opisy školy: riaditeľ – vypasený, zástupca – chudý a zlý, ešte horšia matematikárka (mimochodom tá bola zlá aj v Malom Leonardovi) atď. Správanie spomínanej matematikárky („ktorú všetci prezývali Ryšavá mrcha“) vyznieva dosť nemotivovane. Je pochopiteľné, že si z hlavnej postavy utahovali spolužiaci, akceptujem aj to, že učiteľka nenávidela všetkých žiakov v triede, ale nechápem, prečo tak výrazne „sedela“ práve na dievčatku a prečo ju nazývala kyklopom. To autor nevyvetlil.

Domov malého tučného dievčatka je takisto vybudovaný na stereotypných obrazoch o nefungujúcej rodine. Otec sa v texte nespomína, asi chýba, matka je alkoholická, pretože je bývala herečka; jediným priateľom hlavnej postavy je jedlo atď. Podobne neoriginálny je aj spôsob prerozu hlavnej postavy zobrazený prostredníctvom motívu čierneho tunela, na konci ktorého je svetlo a pocit najčistejšej lásky. Tento, v literatúre mnohokrát opisovaný jav, údajne sprevádzajúci klinickú smrť, je podľa mňa príliš lacný. Sám autor niekoľkokrát upozorňuje čitateľa, ak si to ten ešte nevšimol, že ide o zlom v živote dievčatka.

Rovnako aj iné opisy, napr. sviatočného večera a sviečkami osvetlenej jaskyne, sú fádne, neobjavné a takmer hraničia s gýčom.

Jazyk textu tiež neposkytuje výraznejší estetický zážitok. Frekvencia opakovania slov v reči rozprávača je pomerne vysoká, napr. na s. 5 sa častica *no* na 8 riadkoch vyskytuje trikrát, pričom takéto opakovanie nevyvoláva dojem hovorovosti, ale skôr nezručnosti a nepozornosti autora. Nefunkčným sa mi v jazyku rozprávača zdalo i využitie slangových tvarov (*vadí, kýblik*). Štruktúra viet je často zložitá až neprehľadná („*Áno, to malé tučné dievčatko sa bude musieť pozrieť do zrkadla, a to bolo preň najväčšie zúfalstvo, pretože uvidí svoju tvárik, ktorú, musím priznať, malo ako, no niečo medzi ružovým prasiatkom a čínskym cisárom.*“ s. 5). Spájanie vetných členov a viet spojkou *a* by zrejme malo evokovať systém detského rozprávania, ale opäť skôr evokuje autorovu nešikovnosť (ak berieme do úvahy aj fakt, ktorý sa dozvieme na záver príbehu, že rozprávačom je dospelý). Banálne mi pripadajú frázy typu: „*V jej triede panoval zákon džungle*“ (s. 6); „*...to bolo srdce zasiahnuté Amorovým šípom*“ (s. 12); „*Dievčatko už prestalo veriť v lásku*“ (s. 12).

Po štylistickej stránke dojem autorovej neobratnosti vo mne vyvolávalo niekoľkonásobné vstupovanie rozprávača do deja spôsobom: „*Ale vráťme sa....*“. Mám pocit, že Popovič na malej ploche 29 strán rozohral viacero príbehov, čo však nedokázal technicky zvládnuť.

Rovnako ani mená postáv nepredstavujú silnú stránku textu. To, že sa hlavná postava volá Ester (možné prepojenie na biblickú Ester nie je celkom jasné), sa čitateľ dozvie, akoby náhodou až na s. 9, dovtedy ju rozprávač najčastejšie nazýva malým tučným dievčatkom. Meno hlavnej postavy sa opäť objaví až na s. 17, keď toto meno v sne dievčatka šepká čísi hlas a čitateľ je na chvíľu zaskočený, pretože nevie, komu to meno vlastne patrí. Ako zbytočný mi pripadá veľmi podrobný výpočet a charakteristika žiakov triedy na s. 6, mnohí z nich sa v texte

už nikdy viac neobjavia. Autor takýmto popisom nijako nenavodil presvedčivú atmosféru života školy a triedy, takže opis sa javí ako samoúčelný. V texte naopak absentuje dôležité zdôvodnenie prezývky jednej z hlavných postáv – Upíra. Meno tejto Metamorfózy je pre dospelého čitateľa až priveľmi jasné (ona je vlastne tá, cez ktorú sa zmena malého tučného dievčatka najvidentnejšie prejaví, ona z outsidera urobí kráľovnú krásy), naopak pre detského čitateľa má meno tejto postavy len akýsi exotický nádych.

V rámci príbehu na mňa dosť nekontextuálne pôsobil výstup troch spolužiačok – čarodejníčiek a ich veštbá. Uznávam, bolo to efektné. Ale prečo a načo? Predtým boli spomenuté iba raz a potom už v texte nikdy viac nefigurovali. Nejasná bola aj podstata Esterinej zmeny. V tuneli pocítila, že: „*Ona sa chce stať tým krásnym svetlom, ona chce rozdávať takúto lásku, ona chce rozumieť každej ukrivdenej duši*“ (s. 17). Po tejto fráze sa však už autor k chápaniu ukrivdených duší viac nevracia. Samozrejme, ak pod tým nemyslí, že sa Ester neskôr stala herečkou, to však, podľa mňa, nie je to isté. Esterina zmena skôr spočívala v sebaapresadzovaní, a keď na ulici zbije spolužiaka, pretože sa jej posmieva, akosi mi to nejde dokopy s rozdávaním lásky. Z textu som mal pocit, že to, čo Ester v živote hľadá, netuší ani sám autor. Je to láska, sebaúcta, dobro, umenie? Ďalšou z autorových nedôsledností je zmena optiky rozprávača na konci príbehu – celý príbeh, ako sa na záver dozvedáme, nám rozpráva Esterin manžel. Rozprávač priznáva: „*Po veľmi dlhých rokoch som sa raz mojej milovanej Ester pýtal, čo sa vlastne stalo, že sa tak náhle zmenila, a tým zmenila aj svoj osud. Všetko mi vyrozprávala*“ (s. 28). Potom je však pre čitateľa nepochopiteľné, odkiaľ sa rozprávač dozvedá to, čo sa Ester zdá tesne pred smrťou.

Na príbehu O malom tučnom dievčatku možno kladne hodnotiť využitie hyperboly, ktorou sa znásobuje účinok vypovedaného, hravosť v časti o čínskom cisárovi a nápadité opisy divadla podávané ústami starnúcej herečky. Tieto prostriedky do istej mie-

ry detskú literatúru ozvlášťujú a obohacujú. Napriek tomu sa mi zdá, že kniha nedosiahla kvality Popovičovej prvotiny a predstavuje len akési transplantovanie motívov z triviálnej literatúry pre dospelých (láska, nenávisť, únosy, intrigy.) do literatúry pre deti, pričom jej „ideové“ posolstvo je falošné.

PETER KARPINSKÝ

LADISLAV GROSMAŇ

Z pekla šťastie

SNM – Múzeum židovskej kultúry, Bratislava
2001, s. 118.

Po štyridsiatich šiestich rokoch vyšla v slovenčine nová kniha Ladislava Grosmana, židovského spisovateľa pochádzajúceho z Humenného. Prvou bola novela *Obchod na korze* (1965), ktorá sa stala svetoznámou vďaka rovnomenému filmu, ktorý bol v roku 1966 ako prvý československý film ocenený cenou Oscar. Tesne po emigrovaní do Izraela mu ešte vyšla v češtine ďalšia novela *Nevěsta* (1969), potom sa na celé desaťročie jeho meno vytratilo z kontextu oficiálnej literatúry, takže sme na sklonku roku 1981 oficiálne ani nezaregistrovali jeho úmrtie. Priznám sa, že vďaka mlčaní okolo jeho osoby neviem nič o jeho spisovateľských aktivitách v Izraeli. Až v roku 1994 vyšla v Prahe ďalšia jeho kniha, ktorú písal v posledných rokoch života. Vlni v preklade Michala Nadubinského vyšla v *Edícii Judaica Slovaca* jej slovenská verzia.

Sú to beletrizované spomienky 12–14 ročného židovského chlapca z Humenného z čias fašistického vyhladzovania Židov. Grosman rozpráva o vyše dvojročnej anabáze svojho hrdinu, ktorého sa otec pokúsil zachrániť pred vyvezením do likvidačných táborov odoslaním k príbuzným do vtedajšieho Maďarska, s jemu vlastnou jemnosťou a dôveryhodnosťou. V perspektíve spomí-

kania sa mu jedinečným spôsobom podarilo spojiť bezprostrednosť chlapčenského prežívania s dospelým vedomím o hrôzostrašnosti doby. Kniha tak ponúka cez zážitkovú perspektívu jedného chlapčenského osudu širokú panorámu života v časoch vojny, ktorá má pre mladého, ale aj dospelého čitateľa nezastupiteľné informatívne hodnoty historické, kultúrne, etnografické aj psychologické. Grosman sa usiloval byť maximálne objektívny. Preto ak na jednej strane nezastiera ani tienisté stránky života židovskej komunity (chudoba, chradnutie viery a náboženského života, reflexy chladného pragmatizmu atď.), na druhej strane sa zas vzpiera tendenčným predstavám o zbabelosti Židov (viď postavenie sa Gerberovcov so zbraňou v ruke či inzultácia udavačky Róbertom).

Napriek tomu, že východiskom bolo dokumentárne rozprávanie reálneho Grosmanovho krajana, ktorého skryl za meno Róberta Guta, jeho stratégia je výsostne umelecká. Prejavuje sa to na všetkých úrovniach textu. Najvýraznejšie v tom, ako dokázal v rámci chasidskej ústnej tradície zobrazovať všetky fakty a situácie ako súčasť priamej skúsenosti hrdinu. Jeho príbeh je bohatou mozaikou farbistých výjavov zo životov desiatok ľudí. Ďalej napríklad v tom, ako dokáže byť zdržanlivý pri líčení hrôz a utrpenia. O najstrašnejších skúsenostiach a situáciách nám poskytuje len dodatočné informácie, pretože vie, že naturalizmus hrôzy po desiatkach otriasajúcich dokumentov už dávno stratil svoju pôsobivosť. Preto presúva pozornosť na „obyčajnú“ detskú dychtivosť svojho hrdinu po živote, voči ktorej rasistická krutosť vyznieva krutejšie a iskierka nádeje na prežitie neoddiskutovateľnejšie. Doslova až postmoderný rozmer dodáva príbehu Róbertova fenomenálna pamäť na texty, cez ktorú sa evokuje nielen dobová čitateľská atmosféra, ale aj nastražujú zrážky ilúzií s realitou, ba aj otvárajú unikové cestičky z kráľov policajných a udavačských pascí.

Ak by sme mali Grosmanovo dielko porovnávať s obdobným dielom nositeľa Nobelovej ceny J. Kosiňského *Maľovaný vták*,

zistili by sme, že napriek zhode sujetov existuje medzi oboma dielami viacero základných rozdielov. Kosiňski v šesťdesiatych rokoch pod tlakom historickej pravdy ukončil príbeh záchranou chlapca Červenou armádou (dokonca z neho urobil syna pluku!) a pod sugesciou existencializmu a surrealizmu dal väčší priestor prejavom úzkostnej senzibility (hrôzostrašné sny, imaginatívne rituály záchranu a pod.). Grosman už obchádza takýto šťastný koniec a ukončuje rozprávanie vyústením do krutej reality života. Jeho obraz života židovského chlapca je nielen realistickejší, ale aj dramatickejší a ľudsky hlbší.

Treba len dúfať, že aj naša tvorba pre mládež z tohoto nadpriemerného diela získa odvahu obracať sa na mládež chlapsky otvoreným slovom o živote.

VILIAM MARČOK

ERIK JAKUB GROCH

Tuláčik a Klára

Košice, vydavateľstvo Tichá voda, edícia Knižná dielňa Timotej [s.a.]. 1. vyd. Il. Ľuboslav Paľo, 78 s.

Aj knihy majú svoje osudy – hovorí stará múdrosť. Má svoj vydavateľský osud aj prvá rozprávková knižka Erika Jakuba Grocha, inak jedného z najpozoruhodnejších slovenských básnikov posledného desaťročia a jedného z tých vydavateľov kníh, ktorí si mimoriadne potrpia na stavovskú česť, budovanú obsahovou kvalitou vydávaného textu a estetikou jeho adjustáže. A tak sa na Grochovu prvotinu pre deti *Tuláčik a Klára*, ilustrovanú výtvarníkom Ľuboslavom Paľom, čakalo dosť dlho. V prvých mesiacoch roka 2002 však napokon malí čitatelia definitívne dostali do rúk knihu, ktorej rovnako po textovej ako aj po ilustračnej stránke v plnej miere prináleží uznanie.

Príbehy E. Grocha o priateľstve ryšavého psíka Tuláčika a dievčatka Kláry roz-

právajú o veciach, ktoré treba pokladať za najdôležitejšie v živote, a rafinovane jednoduchým, presným, nevyumelkovaným jazykom metaforicky konkretizujú ich archetypálnu podstatu. Napríklad podstatu pojmu domov. Archetyp domova asi najlepšie vizualizuje detská kresba, a skutočne v súlade s tým sa domov v predstave Tuláčika aj spredmetní: je to dom, „čo má okná, dvere a komín na streche. Pred domom je záhrada. V záhrade je strom. A okolo záhrady je drevený plot.“ Rovnako konkrétne je vyjadrený aj pojem domova ako citového priestoru: Tuláčikovi sa „snívalo, že spí Kláre na kolenách. Že sa na jej kolenách schúlil. Že je iba ryšavým kľbkom v teplom košíku. Doma.“ Hodnotové parametre domova výrečne vyjadruje Tuláčikov pocit opustenosti v momente, keď sa stratil a keď „všetko bolo strašidelné“, keď „mu bolo zima“ a keď „mu bolo smutno“. Pociť strate vlastne tvorí východiskový sujetový impulz a sedem príbehov – akoby na každý deň v týždni jeden – je rozpráváním o podmienkach, aké treba splniť, aby sa sformovalo a pretrvalo opravdivé citové puto. Takou podmienkou je napríklad empatia (spolucítenie s Tuláčikom viedlo Kláru k tomu, že „prikryla koláč na stole novinami, aby Tuláčikovi neprišlo zle“, keďže psom koláče nechutia) prerastajúca do vzájomnej tolerancie, do ochoty zrieknuť sa časti svojich výhod v prospech toho druhého, pristúpiť na obojstranný ústretový kompromis. Znakom takého kompromisu je napríklad koláč, ktorý Klára upiekla v podobe piškótovej kosti, a keď ho potom s Tuláčikom jedli, „bolo im spolu dobre. Klára sa tešila, ako chutí Tuláčikovi koláč. Tuláčikovi sa páčilo, že Klára začala jesť kosti.“

Akoby E. Groch hodnoty ľudského života a vzťahov nahmatával v ich elementárnej forme, v akej tvoria bytostnú podstatu mravnej a citovej prirodzenosti detstva. Príbehom sa skonkrétnuje napríklad fakt, že slávybažnosť a pýcha bývajú sprevádzané osamelosťou (preto sa Tuláčik napokon „tešil, že nie je slávny. A sám.“), že okázalá forma (výnimočné šaty) neurobí človeka automaticky ani múdrejším, ani významnej-

ším, že život treba prežívať tak, aby sme mali dosť času vnímať svet ako zázračný, a to dokážeme vtedy, ak si vieme všímať maličkosti a potešiť sa zo samozrejmeho jestvovania vecí naokolo. Preto tichá radosť Tuláčika a Kláry z pohľadu na trávku, „ktorá rástla sama od seba“, na potok, „ktorý prúdila a nikto ho nepoháňal“, na slnko, „ktoré nik nemusel pridržiavať, aby nespadlo“, vyúsťi do pocitu, že „je svet schovaný v jednom, jedinom kúzelníckom klobúku. Takom veľkom, že sa do neho všetci pomestíme.“ Zatiaľ čo náhodou knihu ukončuje rozprávka o oddanosti a obetavosti v mene lásky a priateľstva a rovnako náhodou ju pointujú symboly „modrého neba“, „zelenej trávy“ a „ryšavého srdca“. Podstata pojmu láska nadobúda v Grochovom podaní aj takúto konkrétne zmyslovú predstavu: „Tuláčik vie behať oveľa rýchlejšie ako Margita. Ale Tuláčik uteká vždy tak, aby ho Margita dobehla... Tuláčik vie zavýjať oveľa hlasnejšie ako Margita. Ale Tuláčik zavýja vždy tak, aby vynikol Margitin krásny hlas... Tuláčik je oveľa hladnejší ako Margita. Ale Tuláčik dá kosť najprv Margite.“ Nezištnosť priateľstva vyjadrujú zasa gestá Kláry, ktorá prekoná každú prekážku, aby Tuláčikovi pomohla zabudnúť na sklamanie (zvesí obraz Margity zo steny, premaľuje stenu, a keď to nepomôže, tak ju jednoducho celkom odstráni). Zo sujetovej koexistencie detský naivného Tuláčika a láskavej, nežnej Kláry vyplýva sprítomnenie detstva ako stavu prirodzenosti, harmónie a úprimnosti duše.

Ilustrácie Luboslava Paľa vnímavo sledujú latentnú nesentimentálnu emocionalitu Grochovho textu. Čisté kresby detskej postavičky, kompozičné riešenie textu a ilustrácie, svetelný efekt a tlmená prírodná farebnosť ilustrácií zdôrazňujú textové poslanstvo o čistote detstva, o hodnote priateľstva a neštylizovanej prirodzenosti v živote. Funkčná miera personifikácie v ilustračnom zobrazení psa (ľudská mimika, ľudské gestá) dodáva obrázkom humorný nádych, korešpondujúci s ľahko úsmevným podtextom Grochových rozprávok. Spisovateľ a výtvarník sa tu jednoducho prejaví-

li v kongeniálnej symbióze, a tak vzniklo dielko výnimočných umeleckých kvalít.

ZUZANA STANISLAVOVÁ

LADISLAV ŠVIHRAN

Pavol Dobšinský

Senica, Arkus 2001. 1. vyd. Il. Martin Kellenberger. 30 s. – Edícia Malá encyklopédia (osobností), zv. 2.

Pôvodná literatúra faktu patrí k tým literárnym systémom, ktorý v nových spoločenských podmienkach postihla vari najvýraznejšia stagnácia. Pritom to bol systém, ktorý najmä zásluhou vydavateľstva Mladé letá, jeho náučnej redakcie, dosiahol v 60.–80. rokoch prenikavé úspechy. Nejde len zjednodušene o tvorbu Vojtecha Zamarovského s jej európskymi parametrami, ide o celkove prepracovanú stratégiu v rozvoji tejto literatúry, o množstvo erudovaných autorov a diel s najrozmanitejšou odbornopoznávacou orientáciou. To všetko prestalo existovať, pôvodná literatúra faktu je dnes skôr kuriozitou než samozrejmom súčasťou vydavateľských aktivít.

V takejto situácii potešujúco vyznieva informácia, že senické vydavateľstvo Arkus založilo Malú encyklopédiu osobností, v ktorej chce detským čitateľom predstaviť „mnohé osobnosti, ktoré dlhší či kratší čas pôsobili na našom území.“ Konkrétne by malo ísť o Jána Jesenia, Pavla Dobšinského, Majstra Pavla z Levoče, Mateja Korvína, Hviezdoslava, Mateja Bela, Antona Bernoláka, Mórica Beňovského, Máriu Teréziu, Matúša Čáka Trenčianskeho...

Či práve tieto mená sú najvhodnejšími osobnosťami pre malý encyklopedický projekt, je pravda vecou diskusie Pavol Dobšinský však doň nepochybne patrí. K „slovenskému Homérovi“, ako Dobšinského nazval Vladimír Mináč, sa totiž správame viac než macošsky. Nejde teraz o to, že národ, ktorého mravnú a estetickú identitu

Dobšinský objavil v jeho rozprávkach, nedokázal urobiť z Drienčan, jeho posledného pôsobiska, pútnické miesto slovenskej rozprávky. Ide ešte o žalosnejší fakt, totiž o absolútnu nevedomosť, ktorá Dobšinského život a tvorbu obostiera. Ako vysokoškolský učiteľ som každý rok svedkom tejto neznalosti, alarmujúcejšej o to viac, že je spôsobená nie akousi nedefinovateľnou averziou uchádzačov o vysokoškolské štúdium k Dobšinskému a k rozprávke, ale ignoranciou, ktorú Dobšinskému prejavuje stredná škola, gymnázií vrátane. Absolútny dôkaz pre toto tvrdenie poskytuje učebnica literatúry pre 1. ročník gymnázií a stredných škôl, jej príslušná časť o slovenskom romantizme, v ktorej niet ani len zmienky o Pavlovi Dobšinskom, resp. o štúrovskom literárnom folklorizme. Pritom nejde len o túto učebnicu. Dobšinský, jeho najvýznamnejšia činnosť, je outsiderom aj pre nejakého autoritatívneho literárneho vedca, pričom – pripomeňme si opäť Mináčove slová – „a ešte mnoho generácií príde, ustavične budú prichádzať k Dobšinskému, lebo mnohé, čo dnes skvele cvendží slávou a šírami sveta, časom vybledne ako staré plátno, ale Dobšinského povesti budú, kým bude slovenská reč.“

Slovom, vydavateľstvo Arkus prezieravo vystihlo jednu z našich kultúrnych anomálií a rozhodlo sa začať ju odstraňovať tam, kde je to najdôležitejšie – u detí. Šancu poskytl Ladislavovi Švihranovi, produktívnemu autorovi popularizačnej literatúry, ktorý ju zvládol na spôsob väčšiny svojich prác. O Dobšinskom totiž informoval, uviedol všetky najpodstatnejšie fakty z jeho života a tvorby, pred dobrodružstvom spoznávania, vyjadreným expresívnejším spôsobom, ktorým by detského čitateľa strhol, vnútorne zaujal, urobil ho účastným dramatického zápasu o rozprávku, však uprednostnil neutrálny/nezáživný učebnicovo-encyklopedický štýl. Ibaže učebnica, aspoň tá, ktorá existuje v našich končinách, však ešte k žiadnej osobnosti dôverný, to jest citový vzťah, vzťah, ktorý je nad každou pamäťou, nevytvorila a nevytvorí. Skôr naopak.

Dobšinský zostáva teda i po Švihranovi výzvou pre ďalšieho autora, ktorý pri rekonštrukcii jeho ľudského i tvorivého údela mal by skorigovať i fakt, že Prostonárodný zábavník, našu najrozsiahljšiu rukopisnú (!) romantickú zbierku ľudovej slovesnosti, Jan-ko Francisci roku 1842 nevydal, ale zostavil, a že Prostonárodné slovenské povesti, najvýznamnejšie dielo Pavla Dobšinského a romantického literárneho folklorizmu vôbec, nie je zbierkou len realistických rozprávok, ale i rozprávok širšieho typologického spektra, napríklad rozprávok čarodejných a legendových.

ONDREJ SLIACKY

RUŽENA SMATANOVÁ

Môj kamarát kocúrik

Bratislava, Mladé letá 2001. 1. vyd. Il. Zuzana Nemčíková. 111 s.

Po knižke Čítajte s nami (1995), určenej pre začínajúcich detských čitateľov (publikácia bola opatrená doložkou MŠ SR o tom, že ide o doplnkový text k čítankám pre žiakov 2. a 3. ročníka ZŠ), a knižke Prázdniny u starej mamy (1998), tematicky i čitateľsky zameranej na citové problémy detí tzv. stredného školského veku (aj táto publikácia má ministerskú doložku, no s vekovou orientáciou na žiakov 4. a 5. ročníka ZŠ), dostáva sa mi do rúk ďalšia knižka Ruženy Smatanovej s názvom Môj kamarát kocúrik. Autorka si jej prostredníctvom otvára ďalší (vekový) priestor, do ktorého sa týmto spôsobom rozhodla vstúpiť a osloví tú „čitateľskú kategóriu“, ktorej veľmi jednoducho hovoríme najmenšie deti alebo terminológiou didaktiky detskej literatúry – deti predčitateľského vekového obdobia.

Šesťnásť zaujímavých príbehov zo života štvorročného chlapca Vintalka alias Viktorka zaplňa v istom zmysle časový úsek dvoch rokov – po jeho vstup do školy. Úvod-

né rámcovanie týchto príbehov má viac povahu extempore – príležitostnej situácie (udalosti), na ktorej Viktorko na návšteve tety Reginy dostane do daru kocúrika Rumlenda a v tejto súvislosti sa mu pošťastí skomoliť si sebe samému krstné meno na Vintalko. Keďže toto meno sa zapáči obidvom dospelým účastníkom tejto príhody – tete Regine i mame – stane sa až po vstup do školy Vintalkom. Teta Regina v tomto momente odchádza zo scény a na scéne trvale zostáva nerozlučná dvojica Vintalko a Rumlenda a striedavo (alebo kombinovane) mama, otec, sesternica Jarka, susedov Rudko, pani učiteľka a Evička zo škôlky. Šesťnástym príbehom v poradí je eticky modelovaná situácia, v rámci ktorej sa už nie Vintalko, ale Viktorko pri výbere spoluseďiaceho prejaví – podľa slov pani učiteľky – ako chlapec s dobrým srdcom.

Napokon aj ostatné príbehy zo života Vintalka sú koncipované ústretovo vo vzťahu k morálnemu a človečiemu formovaniu detskej bytosti, pre ktorú je v tomto období príznačné dychtivé nasávanie atmosféry pokojného, starostlivého a chápevého rodinného prostredia, do ktorého zvonka zasahujú svetské problémy; podporujú a utvrdzujú charakter, ktoré sú „v hre“ a ktoré túto hru do istej miery „píšu a inscenujú“. V prípade koncipovania všetkých príbehov R. Smatanovej je táto autorská stratégia nielen prítomná, ale povýšená na tvorivý princíp. Kontakt dieťaťa so svetom, napr. v tej podobe, ako ho vidíme v poviedke Vintalko, objavuje svet a potom už bez priameho pomenovania v ďalších krátkych prózach, je vedený cez pohľad dieťaťa, teda z detského aspektu, no vždy s bezprostrednou alebo s potenciálnou zastúpenosťou aspektu dospelého. Dieťa sa tu naozaj nechápe ako „malý dospelý“, ale svojbytná ľudská bytosť so svojimi vlastnými radosťami, starosťami i problémami, ktoré prežíva samo, no nie v osihotení, ale s vedomím podpory, pomoci, usmernenia. Výsledky alebo dôsledky týchto kontaktov so svetom sú pre dieťa veľmi cenné; ukladá si ich do vlastnej pamäti detstva, aby ich niekedy neskôr už ako dospelý jedinec mohol hoci

v modifikovaných variáciách využiť, spomenúť si na ne, vedieť o nich. Preto si osobitne cením podobu takejto prózy, resp. potrebu takéhoto čítania najmä v tomto predčitateľskom veku, keď sa dieťaťu sprostredkovane cez autorku prihovára rodič, ktorý mu jednotlivé príbehy číta, podáva, pripadne aj interpretuje. Za šťastný pokladám aj „dar“ od tety Reginy, ktorá sa síce Vintalkovi ktovie prečo nepáčila, pretože on sám – bez súrodenca – určitú spoluúčasť na hrách a činnostiach potrebuje, nehovoriac už o vytváraní pozitívneho vzťahu k zvieratám a k živej prírode vôbec zo strany najmenších detí. Keď teda sumarizujem všetky tieto príbehové a dejové okolnosti, ktoré sú príznačné pre prózu R. Smatanovej, vychádza, že je vhodným protipólom tej „vtieravej a agresívnej“ lektúry, ktorá v súčasnosti zaplavuje náš knižný trh, nevynímajúc z toho ani literatúru pre najmenšie deti. Teda – je to paradoxné – pozitívne hodnotenie predkladaného diela spôsobuje – samozrejme, okrem už spomenutých, jestvujúcich pozitív – aj súčasný život slovenskej detskej literatúry, do ktorého tento knižný projekt vstupuje. Keď hovorím o projekte, nemyslím už len na toto dielo, ale aj na predchádzajúce dve knižky, ktoré sa v podstate nachádzali na rovnakej štartovacej dráhe a – čo je pre ne i pre samu autorku dôležité – čitateľskou verejnosťou boli prijaté kladne, prinajmenšom s pochopením, pretože Smatanová vie komponovať príbeh aj po slovesnej, štylizáčnej a jazykovej stránke veľmi dobre, a to rovnako myšlienkovu i esteticky.

VILIAM OBERT

EDITA ŽILÍKOVÁ

Bol raz jeden strom

Nitra, Paleta 2001. II. Edita Žilíková, 80 s.

Pod názvom knižky Bol raz jeden strom sa nachádza dôležitý doplňovací údaj: Roz-

právky z Veľkého Zálužia podľa rozprávania Márie Mikulovej napísala a nakreslila Edita Žilíková. Túto informáciu zostavovateľka a ilustrátorka v jednej osobe rozvíja ďalej takto: „Ja som si tie rozprávky nahrala na magnetofónový pás, zapísala a teraz sa chcem s vami o ne podeliť. Keď som ich písala pre túto knižku, snažila som sa zachovať čo najviac z jej rozprávačského umenia“. Znamená to, že Žilíková na rozdiel od literárnych adaptácií folklórnych rozprávkových zápisov (najmä ich motívického dotvárania alebo pretvárania) si zvolila postup alebo formu literárneho prepisu folklórneho rozprávkového (zvukového, autentického) záznamu, navyše s určením konkrétneho priestoru, obce Veľké Zálužie pri Nitre. S publikáciami – súborom rozprávok – tohto typu sa v našej literatúre stretávame len zriedka. V tejto súvislosti možno uviesť aspoň iba knižku Jána Beňa Starý husár a nočný Čert (1993), v ktorej autorsky spracoval materiál z autentického rozprávačského zdroja, rozprávkové subjekty podávané ľudovým rozprávačom Michalom Pavlovičom z obce Prievaly.

V rozprávkach zaradených do súboru Bol raz jeden strom sa výrazne prejavuje jedna zo základných tendencií života a životnosti rozprávok spočívajúca v tom, že rozprávková tradícia sa skladá rovnako z textov ich rozprávačov, ako aj z textov ich poslucháčov, pričom rozprávkejšej variantnosti ide v ústrety otvorenosť rozprávkových textov, ktorá pri všetkej kompozičnej stabilizovanosti umožňuje vynechávať časti rozprávania, rôzne ich meniť alebo dopĺňať. Dynamicky premenlivým procesom rozprávania v čase vtedy a teraz vzniká rozprávka ako slovesný tvar, ako žáner ľudovej prózy so špecifickými vlastnosťami. A to je aj prípad E. Žilíkovej a M. Mikulovej: známe motívy slovenských ľudových rozprávok sa dostávajú do nového sujetového kontextu, rozvíjajú ho, dynamizujú a miestami aj problematizujú.

Zbierku tvorí trinásť ľudových rozprávok, z ktorých väčšinu predstavujú rozprávky realistické; ich dej sa odohráva v re-

álnom dedinskom svete. Najviac je rozprávok humoristických a satirických, takými sú napr. rozprávky *O lakomcovi*, *O múdrej dcére*, *Kamenná soľ*, *O cigánovi a jeho somárovi*, *O tom, ako muž miesto ženy doma robil* atď. Dôraz je v nich kladený na ľudovú múdrosť, vtip, dedinský život a humor dedinského človeka, ktorý dokáže jestvovať i v zložitých životných situáciách. Veľkú skupinu tvoria rozprávky čarodejné napr. *O Šanne*, *O Aničke a Katarínke*, *O Palček – Jankovi*, *O Priadke*, *O Matejovi Pivonkovi*. Niektoré sú variantmi známych slovenských ľudových rozprávok, to je však v prípade ľudovej rozprávky a jej migrujúcich motívov pochopiteľné a samozrejme.

Cieľom autorky bolo v rámci čo najväčšej miery autenticity materiálu priblížiť pôvodný text detskému percipientovi. Hodnotný etnografický materiál, získaný v prirodzenej komunikačnej situácii a zapísaný v nárečí sa citlivým prerozprávaním Edity Žilíkovej dostáva do deťom zrozumiteľnej podoby. Zostáva pritom z obsahovej i formálnej stránky zachovaná pôvodná kompozícia rozprávky, taktiež jej lexikálna i stylistická rovina. Text rozprávok by možno bolo vhodné doplniť vysvetlivkami, resp. slovníčkom neznámych nárečových slov, ktorým sa nedalo v texte vyhnúť (a ani by to nebolo vzhľadom na zachovanie koloritu rozprávky vhodné). Dieťa si však môže neznáme slovo ozrejmiť v komunikácii s dospelým.

Prínosnosť súboru rozprávok Edity Žilíkovej Bol raz jeden strom spočíva v autenticity, pôvodnosti a citlivosti spracovania regionálneho rozprávkového materiálu. Zaujímavým faktom v súvislosti s recenzovanou knihou je i to, že publikácia vyšla i v Braillovom písme a na audiokazetách. O ich nahovorení do audio-podoby sa zaslúžili herci Starého divadla v Nitre a v súvislosti s pretlmočením do Braillovho písma vydavateľka knihy v závere ďakuje Únii nevidiacich a slabozrakých a Slovenskej knižnici pre nevidiacich M. Hrebendu v Levoči.

EVA VITÉZOVÁ

Slovenské ľudové rozprávky

2. zv.

Bratislava, Veda 2001. Editorka a vedecká redaktorka Viera Gašparíková. 1. vyd. II. Marek Ozmandík. 1071 s.

Zbieranie a vydávanie ľudovej slovesnosti má u nás dlhú tradíciu (pripomeňme si, že zbierka prísloví Neo-forum Latino-Slavonicum, ktorú vydal Daniel Sinapius Horčíčka, vyšla r. 1678) a v našich dejinách bolo nielen súčasťou zachovávaného národnej pamäti Slovákov, ale aj iniciovania závažných kultúrnych i kultúrno-politických činov. Do tejto práce boli zapojení viacerí vynikajúci duchovia Slovenska, ako v 19. storočí boli Pavol Jozef Šafárik, Ján Kollár, August Horislav Škultéty, Pavol Dobšinský, Jozef Ludovít Holuby, Samuel Cambel a ďalší. Posolstvo, ktoré odovzdali novým generáciám i nasledovníkom v 20. storočí, bolo neobyčajne svojím významom pre národnú literatúru aj pre národný jazyk. A 20. storočie v nových podmienkach toto posolstvo ďalej rozvinulo a posunulo na vyššiu poznávaciu úroveň. V rokoch 1923–1931 vyšlo päťväzkové dielo Jiřího Polívku *Súpis slovenských rozprávok*, na konci 20. rokov sa začína veľká celoslovenská zberateľská akcia študentov slovenského seminára Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, ktorá trvala dvadsať rokov (prebiehala v rokoch 1928–1947). Žiaľ, jej výsledky sa k čitateľom dostávajú až v ostatných rokoch, pričom sa publikačnej realizácie týchto výsledkov nedožil ani vedúci celej akcie, český filológ a literárny historik profesor Frank Wollman (1888–1969), ktorý pôsobil aj na bratislavskej univerzite.

Slovenské ľudové rozprávky zozbierané v uvedenej akcii, pravdaže, v podstatne zúženom výbere, sú vydavateľsky rozplánované na tri objemné zväzky, zachytávajúce samostatne texty zo stredného Slovenska, zo západného Slovenska a napokon z východného Slovenska. Rozprávkové texty zo stredného Slovenska (v počte 191) vyšli ako I. zväzok Slovenských ľudových rozprávok

vo Vede, vydavateľstve SAV, r. 1993. Po viacročnej prestávke r. 2001 v tom istom vydavateľstve vydali zväzok Slovenských ľudových rozprávok, obsahujúci dovedna 255 rozprávkových textov zo západného Slovenska. Zväzok na 107 stranách okrem rozprávok zahŕňa takmer 150 strán porovnávacích komentárov ku každému rozprávkovému textu. V týchto komentároch editorka a vedecká redaktorka zväzku PhDr. Viera Gašparíková, DrSc., zhrnula neobychajné množstvo informácií, ktoré pripravenému čitateľovi pomáhajú zorientovať sa v type a tematike rozprávky, hovoria o histórii témy, ako aj o jej rozšírení v domáciach aj medzinárodných reláciách a o jej obdobnom spracovaní v iných textoch. Akademické vydanie rozprávok ďalej prináša zoznam obcí, v ktorých sa uverejňované texty zapisovali, zoznam rozprávačov a zoznam zapisovateľov textov spolu s miestom, rokom záznamu a číslami textov v tomto vydaní. Knihu uzatvára veľmi potrebný slovníček nárečových a menej známych slov, ktorý vypracovala V. Gašparíková s opretím o slovník pripravený jazykovedcom Jánom Oravcom, a postup uverejňovania rozprávkových textov podľa obcí, pričom obce sú usporiadané podľa starých žúp. Schéma sa znázorňuje aj na mapke.

Z uvedených údajov vidno, že kniha okrem vlastných rozprávkových textov prináša mnohé cenné informácie, dôležité najmä pre odborníka. V tom zároveň treba vidieť „akademickosť“ vydania slovenských ľudových rozprávok. Tak ako sa celý projekt zrodil pod odborným vedením a záznamy textov robili odborne pripravení zapisovatelia, aj spôsob ďalšieho spracovania, redigovania, výberu a publikovania bol v rukách odborníkov etnológov, a tak práve vďaka nim máme dnes pred sebou vzácny súbor rozprávkových textov, ktoré už so zreteľom na čas, v ktorom ich záznamy vznikali, majú neobyčajnú dokumentárnu hodnotu, ale mnohé z nich sú aj presvedčivým svedectvom tvorivosti a umeleckého nadania ich tvorcov, rozprávačov, pričom za týmto individuálnymi podávateľmi zároveň poznávame silu kolektívneho ľudového gé-

nia, bez ktorého slovesnej práce by takéto produkty neboli mohli vzniknúť. Aj pri tejto príležitosti, keď hodnotíme výsledok práce mnohých podľa mena známych rozprávačov, ale aj celých generácií bezmenných tvorcov ľudovej slovesnosti, žiada sa skloniť v úcte pred všetkými, čo hocikakým spôsobom prispeli k týmto vzácnym slovesným prejavom umeleckého citu a všeľudskej túžby po dobre.

Druhý zväzok akademických ľudových rozprávok koncepčne, spracovaním aj výtvarným riešením publikácie prirodzene nadväzuje na svojho predchodcu spred ôsmich rokov. Na obidvoch zväzkoch badať nielen výraznú účasť zostavovateľky a vedeckej redaktorky V. Gašparíkovej, ale aj zreteľný jednotný výtvarný rukopis: obidva zväzky totiž ilustroval Marek Ormandík. V jeho farebných aj čiernobielych obrázkoch ožívajú viaceré scény z uverejnených rozprávkových textov a pôsobivo zobrazujú vážne aj vtipne ladené rozprávkové motívy.

Najväčšia zmena oproti I. zväzku, prirodzene, vyplýva zo západoslovenského územia, na ktorom sa publikované texty odborne zaznamenali. Pravdaže, nejde o celkový jazyk a štýl rozprávkových textov, ide o jazykové javy podmienené západoslovenským prostredím, z ktorého pochádzali a v ktorom žili rozprávači textov. Zasadenie textov do západoslovenského jazykového prostredia je prirodzené a skôr striedme a náznakové ako dôsledné. Prejavuje sa v hláskosloví, tvarosloví, skladbe, ale najmä v slovnej zásobe. Hláskoslovné západoslovakizmy zisťujeme v takých príkladoch, ako sú: *mlýnek* namiesto spisovného *mlýnček*, *Pátko* (Piatok), *odebrať* (odobrať), *nač* (načo), *spátky* (spiatky), *kantárek* (kantárik), *beča, bečka* (bočka), *deščica* (doska). V tvarosloví sú nárečové znaky oveľa početnejšie. Ukazuje to napríklad široký výskyt vokativu (5. pádu) typu *gajdošku, strýčku, ženo, husáru, starečku, Jane, cigánu*, ďalej tvary instrumentálu (7. pádu) typu *s nima, s koreňami, dolu schodami*, lokálu (6. pádu) typu *na lavóri, na chrbáte*, genetivu (2. pádu) typu *okrem jeho duši*, slovesné tvary typu *sadnul si, obehnul ho, prásknul ich, to*

sa siláci, čakati, abych našiel a podobne. Zoživotňovanie vecí, časté v živej reči, vidno z takých príkladov ako: *takého duba vytrhol aj s koreňom; koreň nechal na dubcovi*. Nárečové javy v skladbe badať najmä v okruhu slovesných väzieb, napríklad: *fidlikať na harmoniku, všimol si tej tabule, pozhovárať sa s pána kráľom*. Západoslovenský nárečový ráz textov sa najviac prejavuje na slovnej zásobe. Pravidelne sa tu stretáme so slovami typu *včul, včil, čil, dočilka, šenkér, velice, núter, porád, friško, naspátiky, žebrakýňa* (zadná časť kostola), *uklúdzil* (schoval), *semká, očuť* a pod. Mnohé nárečové slová pochádzajú z nemčiny, napríklad: *burk, fána, konc, kafehauz*.

Jazyk rozprávkových textov je živý, vyznačuje ho hovorovosť a hovorenosť v slovnej zásobe aj skladbe, ako to ukazujú početné kontaktné výrazy, oslovenia, krátke vety, v ktorých rozhodujúcu úlohu má sloveso, najmä s významom činnosti. Na viacerých miestach textu by sa hovorenosť v podobe nefunkčného používania ukazovacích zámen (napríklad: *Ten špagát si upravil na ten vrchnák*.) bolo žiadalo stlmiť a pri redakčnej úprave zámena vypustiť. Nadbytočný je aj výskyt číslovky jeden v ta-

kých prípadoch, ako je: *Išli, až prišli do jednej veľkej doliny na jednu veľkú lúku*.

Rozprávkové texty do istej miery odrážajú starší stav vo vývine nášho jazyka. Svedčia o tom také javy, ako je záporový genitív typu *nemal žiadnych očí*, plurál úcty, napríklad: *Kde sú tata?*, onikanie, napríklad: *Mladý pán, čo rozkážu?* Originálnosť jazyka potvrdzujú také výrazy ako *lúty, mladoš, opretrh* (rúbať opretrh), *úmor* (zbiť na úmor), *kupectvo* vo význame kúpa a mnohé iné, ako aj väzby typu *istí, príst do jarmoku, žena mi je vystretá, pýtať sa po nočahu, prosiť za almužnu* a podobne.

Vyjdenie 2. zväzku akademických Slovenských ľudových rozprávok hodnotíme ako významný kultúrny čin a odporúčame ho do pozornosti všetkým, čo sa zaujímajú o naše kultúrne dedičstvo, o našu históriu a o náš národný jazyk, no osobitne tým, čo v našom štáte rozhodujú o rozdeľovaní finančných prostriedkov. Keby sa takéto projekty v našej spoločnosti stretali s väčším porozumením a reálnou podporou, istotne by sa ich uskutočňovateľom darilo ich zábery uvádzať do života skôr. Zostáva nám len veriť, že sa tento veľkolepý projekt podarí v krátkom čase aj dokončiť.

JÁN KAČALA

Najkrajšie detské knihy 2001

JAR: Štefan Moravčík: *Náš pes má kuraciu hlavu!* Il. Dana Moravčíková (Vydavateľstvo SSS). **LETO:** H. Ch. Andersen: *Palculienka*, Il. Jana Kislová-Sitekova (Buvik). **JESEŇ:** Václav Šuplata: *Prečo...* Il. Jano Valter (Vydavateľstvo Junior). **ZIMA:** Zuzana Zemaníková: *Ponitrianske povesti a povrávky*, Il. Dana Moravčíková (Vydavateľstvo Maticie slovenskej), Ivica Uhnava: *Skutočná princezná*. Il. Tereza Bindzarová-Baroková (Odkaz).

Najlepšie detské knihy 2001

JAR: Roman Brat: *Tvrdohlavý baran* (Perfekt), Kristína Vulganová: *Astík a Obík* (Kristína Rybárová – Agentúra K). **LETO:** Vincent Šikula: *Vincúrko* (Arkus). **JESEŇ:** Václav Šuplata: *Prečo...* (Vydavateľstvo Junior), Gabriela Futová: *Hľadám lepšiu mamu* (Mladé letá). **ZIMA:** Peter Karpinský: *Ako sme s Ťukťukom ťukťukovali* (Mladé letá).

Potterofília a potterofóbia

PETER KARPINSKÝ

V poslednom čase mám pocit, akoby sa na Slovensku vzťah k sérii kníh o malom čarodéjníkovi Harrym Potterovi pohyboval iba v rozmedzí dvoch pólů – bezhraničný obdiv (u čitateľov) a bezhraničné zatracovanie (u kritikov a autorov). Vo svojom príspevku nechcem autorku spomínaných kníh J. K. Rowlingovú ani súdiť, ani obhajovať, pokúsim sa len niekoľkými reflexiami zareagovať na tento problém a v krátkosti aj na článok Pavla Prikrýla – *Ošiaľ zvaný Harry Potter*¹.

Globálny záujem o Harryho Pottera (či už ako knihu, literárnu postavu, reklamný objekt atď.) sa javí ako pozoruhodný fenomén (literárny, reklamný, obchodný i psychologický), ktorý si zasluhuje našu pozornosť. Je možné, že tento enormný dopyt nie je spôsobený ani tak nadštandardnou kvalitou textu, ako skôr úspešným marketingovým postupom, z ktorého by si mnohí naši vydavatelia mali vziať príklad. Niekedy sa mi totiž zdá, že na Slovensku sme ešte stále nepochopili, že kniha je tiež tovarom (či už sa nám to páči, alebo nie) a rovnako ako každý tovar aj ona potrebuje reklamu predovšetkým v tomto „nečitateľskom“ období. Uznávam, že možnosti našich vydavateľstiev sú neporovnateľne menšie oproti možnostiam tých veľkých, zahraničných, ale ak čitateľ o knihe nevie (a neporadí mu ani kníhkupec, ktorého literárna kompetencia je často sporná), ako si potom môže kúpiť niečo zo slovenskej produkcie? Zdá sa mi teda, že problém Harry Potter verzus slovenská literatúra nespočíva ani tak v tom, čo je kvalitnejšie, ale v tom, čo a prečo je známejšie. Prirodzene, akokoľvek pompéžna a dobre premyslená reklama by nezabrala, ak by kniha následne čitateľa neoslovila. Zdá sa, že pri Harrym Potterovi zafungovalo jedno i druhé. Svedčí o tom neutíchajúci (možno mnohokrát aj umelo opätovne vyvolávaný²) záujem a stále nový a nový prílev čitateľov³. Aj ja som podľahol mediálnemu tlaku, so záujmom a potešením

(!) som si spomínané knihy prečítal a so zvedavosťou očakávam ich pokračovanie. A to je práve to, na čom Rowlingová a jej vydavateľ stavajú – mediálny tlak a zvedavosť čitateľa. Text knihy je koncipovaný tak, aby čitateľa (detského i dospelého) neustále udržoval v napätí⁴ (upozorňujem, že teraz nehovorím o estetike textu, ale o jeho stratégii). Aj koniec zatiaľ posledného, štvrtého dielu⁵ zostáva relatívne otvorený a čitateľa núti v napätí očakávať ďalšie pokračovanie, čo evidentne prispieva ku komerčnému úspechu knihy. Z tohto hľadiska musím spisovateľskú zručnosť J. K. Rowlingovej obdivovať.

Na druhej strane, obrovská popularita literárneho diela môže mať aj negatívny dosah a často sa javí ako podozrivá nielen pre dospelého čitateľa, ale aj pre dieťa⁶. U niektorých môže dokonca vyvolávať odmietavý postoj len z čisto principiálneho hľadiska (nebudem čítať to, čo čítajú všetci). Pri takomto masovom čítaní môže vyvstať otázka eventuálneho vplyvu knihy na čitateľa, hoci osobne si nemyslím, že by šlo o nejaké patologické vplyvy. Iného názoru je Pavol Prikrýl. Vo svojom článku *Ošiaľ zvaný Harry Potter* reaguje na túto problematiku veľmi ostro a miestami sú jeho výčitky na adresu Rowlingovej knihy, podľa môjho názoru, aj neoprávnené.

Pavol Prikrýl na začiatku svojho príspevku hovorí o zvrátenosti čarodejníckeho sveta Harryho Pottera, pričom argumentuje „nechutným“ menu na oslave výročia popravy jedného zo školských duchov; resp. „nechutnými“ čarodejníckymi ingredienciami; alebo „nechutným“ Ronovým dávením slimákov a pod. Mám pocit, že autor nepochopil jeden zo základných princípů textu – hyperbolu, ktorý tu slúži ako komický a dramatický prvok. Ak by sme boli konzekventní a hľadali by sme zvrátenosti v literatúre určenej deťom, stačí nám siahnuť po Dobšinského slovenských ľudových rozprávkach alebo Perraultových Rozprávkach Pani Husi.⁷ Rovnako

nepresvedčivé sa mi zdajú aj autorove tvrdenia o narušených vzťahoch a kríze autority – zdá sa mi pochybné vnucovať deťom akúsi idealizovanú fikciu, keď samy vidia, že svet okolo nich tak nefunguje. „Zaujímavý“ je výber diel, ktoré autor ponúka pedagógom ako náhradu za Pottera: Rázusov Maroško (vari v slovenskej literatúre už nemáme kvalitnejšie dielo detskej literatúry?); Twainov Tom Sawyer a Huck Finn (nezdá sa mi, že by práve títo dvaja boli nositeľmi ideálov dobra a krásy, ako tvrdí P. Prikrýl⁸); Winnetou, Anna zo Zeleného domu (pamätám si časy, keď boli tieto diela označované za gýč, už nie sú?). Nemyslím si, že takto postulované riešenie (násilná výmena niečoho za niečo) by zaznamenalo u čitateľov výraznejší úspech a prinieslo by svetu menej plaču a utrpenia, ako uvádza autor⁹. P. Prikrýl si vo svojom príspevku často zamieňa jazyk pôvodného Rowlingovej diela so slovenským prekladom, a tak Rowlingovej vyčíta používanie slova mukl, hoci toto je záležitosť slovenskej prekladateľky. Snáď najzarážajúcejšia je časť autorovho príspevku pojednávajúca o morálke zla. Nie Harry Potter, ale takáto interpretácia literárneho textu mi pripadá zvrátená. Prikrýl vychádza z premisy, že v samotnom texte je už obsiahnuté zlo. Podľa môjho názoru

je zlo ukryté v človeku a záleží len a len od neho, či ho dokáže v sebe potlačiť. Dieťaťu, ktoré ešte nemá postulovaný pevný morálny kódex, by pri rozhodovaní, čo je dobré a čo zlé, mali pomôcť (nie zaňho rozhodovať!) rodičia. Pomoc by nemala spočívať v tom, že mu knihu či film zakážu, ale že si s ním o texte pohovorí a korigujú jeho vnímanie. Mám pocit, že Prikrýl absolútne a principiálne neguje akýkoľvek Rowlingovej morálny prínos, hoci v knihách je neodškriepiteľný napríklad boj proti rasizmu a za sociálnu rovnosť. Javy, ktoré by pri správnej manipulácii s textom mohli čitateľovi skôr pomôcť v jeho morálnej orientácii a nie mu ublížiť. (K Prikrýlovým tvrdeniam o krádeži motívu a protikresťanskému spiknutiu sa neodvažujem vyjadriť, pretože ich autor alebo vôbec faktograficky nepodkladá, alebo ním uvádzané fakty majú spochybňujúcu kvalitu.)

Na záver by som chcel ešte raz zopakovať a zdôrazniť, že som vo svojom príspevku nemal v úmysle vystupovať ako Rowlingovej advokát (určite má dosť vlastných a lepšie platených právnikov), nezamýšľal som sa nad umeleckou hodnotou jej textov, iba som chcel v krátkosti naznačiť, že problém zvaný Harry Potter tkvie možno úplne inde, než ho hľadáme.

POZNÁMKY

¹ Prikrýl, P.: Ošial zvaný Harry Potter. In: Bibiana, revue o umení pre deti a mládež. 1/2002, s. 52 – 55.

² Mám na mysli rôzne druhy Potteriád, ktoré sa v poslednom čase organizujú.

³ Deti knihu čítajú aj niekoľkokrát, prípadne porovnávajú český a slovenský preklad, alebo ovplyvnené knihami si vytvárajú fiktívne čarodějnické školy. V spojitosti s touto knihami sa často hovorí o renesancii čítania, bojím sa, že je to iba prechodný jav, ktorý opäť pominie, a mnohí z detských čitateľov pri Potterovi aj skončia.

⁴ Poznám vysokoškolsky vzdelaných ľudí, ktorí knihu neboli schopní odložiť ani počas obeda.

⁵ Mimochodom štvrtý diel, hoci pravidlom býva, že pokračovania sú kvalitatívne slabšie než prvý diel, u Rowlingovej je to paradoxne naopak – opúšťa čierno-bielu schému a jej text sa stáva viacrozmernejším.

⁶ Pozri STANISLAVOVÁ, Z.: Sila starých príbehov. In: Bibiana, revue o umení pre deti a mládež. 1/2002, s. 56 – 60.

⁷ Hoci tieto texty neboli primárne intencne zamerané na detského čitateľa, v súčasnosti vychádzajú vo vydavateľstvách pre deti a mládež a chápu sa ako lektúra pre deti.

⁸ Pozri pozn. 1, s. 54.

⁹ Pozri pozn. 1, s. 54.

POZNÁMKA REDAKCIE

V reakcii na výber diel, ktoré Pavol Prikrýl ponúka namiesto Harry Pottera, Peter Karpinský poznamenáva: „Rázusov Maroško (vari v slovenskej literatúre už nemáme kvalitnejšie dielo detskej literatúry?)“ Nie, pán Karpinský, nemáme. A vôbec vás, slovenského vysokoškolského pedagóga, nemienim teraz strážovať tým, že vám budem vysvetľovať, čím Maroško bol a čím je pre slovenskú literatúru a našu kultúrnu identitu vôbec. Ak to totiž nevie, resp. necítite, niet na svete takých slov, ktoré by vás o tom presvedčili. Škoda, pretože po takomto odkrytí svojho hodnotového systému vaše argumenty za i proti „potterománii“ strácajú na hodnotovosti.

ONDREJ SLIACKY

Bologna ako výzva

Talianska Bologna je mestom prvej európskej univerzity a mestom detí. Túto jej charakteristiku každoročne potvrdzuje aj Medzinárodný knižný veľtrh, ktorý je venovaný literatúre pre deti a mládež. Slovensko sa tentoraz prezentovalo v štyroch národných expozíciách. Svoj stánok tu mala BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti, Slovenská Grafia a Slovart Print, Neografia Martin a napokon Literárne informačné centrum s najkompletnejšou expozíciou knižnej produkcie 17 slovenských vydavateľstiev. Na pôde stánku i mimo neho prebehlo viacero produktívnych tvorivých rokovaní, ktorých výsledkom je koprodukčná spolupráca slovenských a inonárodných vydavateľstiev. Aj tento rok bol už tradičný záujem o tvorbu slovenských ilustrátorov. Najčastejšie sa siahalo po Palculienke Jany Kiselovej-Sítekovej (BUVIK). Záujem vzbudili aj ilustrácie Martiny Matlovičovej (Ohňostroj pre deduška, Q 111), Dušana Kállaya (Veselý koncert, SOFA), Petra Uchnára (Hnali sa veky nad hradbami, Vydavateľstvo Matice slovenskej) a Albína Brunovského (Ružová Anička, Mladé letá). Zaslúženého uznania sa dostalo ilustrátorky Martine Matlovičovej a Ľuboslavovi Paľovi, ktorých ilustrácie sa ocitli na paneloch prestížnej medzinárodnej expozície 159 ilustrátorov z celého sveta. Od roku 1994 sa táto výstava stala súčasťou Medzinárodného knižného veľtrhu v Bologni. Treba podotknúť, že spomínaní ilustrátori boli odbornou medzinárodnou porotou vybraní medzi 2442 ilustrátorov z Európy, Severnej Ameriky, Ázie, Austrálie a Afriky.

V podobných intenciách sa niesol aj výber slovenských titulov do Internationale Jugendbibliothek v Mníchove, najväčšej medzinárodnej knižnice literatúry pre deti a mládež na svete. V expozícii ich putovnej výstavy, ktorá prezentovala 250 knižných titulov z celého sveta, Slovensko zastupovali 4 tituly – kniha povestí Antona Marca Hnali sa veky nad hradbami s ilustráciami Petra Uchnára, Vkladná knižka básničiek a rozprávok Jozefa Mokoša s ilustráciami Petra Čisárika, Jaskyňa dávnych predkov Boženy Lenčovej s ilustráciami Igora Piačeka a Anjel Gabriela Vincenta Šikulu.

Za pozornosť stojí skutočnosť, že medzi tromi knihami českej expozície dominovala česká mutácia Hevierovej Krajiny Agord, ktorá v Českej republike získala Cenu knihovníkov SUK za rok 2001. Túto prestížnu cenu udeľuje k Medzinárodnému dňu detskej knihy /2. apríla/ Sukova studijní knihovna literatúry pro mládež za prínos k rozvoju detského čítania.

Knižný veľtrh v Bologni je už tradične miestom vyhlásenia malej nobelovky za detskú literatúru – Ceny Hansa Christiana Andersena, ktorú udeľuje Medzinárodná únia pre detskú knihu /IBBY/. Patrónom tejto ceny je dánska kráľovná Margaréta II. Cena H. Ch. Andersena za literatúru bola udelená Aidanovi Chambersovi z Veľkej Británie za literárne majstrovstvo vo variovaní gradačných techník a netradičný výber námetov zo života dospievajúcich. Andersenovu cenu za ilustráciu získal anglický ilustrátor Quentin Blake. Do širšieho medziná-

rodného kontextu ho posunula jeho originalita a zmysel pre humor v súčinnosti s majstrovskou líniou evokujúcou pohyb. Jeho charakteristický rukopis poznajú aj naši čitatelia z knížiek Roalda Dahla (*Hastrošovci*, *Čarodejnice*, *Matilda*, *Jakub a obrovská broskyňa*, *Kamoš obor*), ktoré vyšli v nitrianskom vydavateľstve Engima. Blake ilustroval aj vlastné knihy pre deti. Ceny Hansa Christiana Anderse na budú víťazom odovzdané 29. septembra na jubilnej kongrese IBBY v švajčiarskom Bazileji. Slovenská sekcia IBBY nominovala na toto prestížne ocenenie Milana Rúfusa a Janu Kiselovú-Sitekovú.

Jedným zo sprievodných podujatí knižného veľtrhu bol aj seminár, ktorý zorganizovala medzinárodná redakcia časopisu *Bookbird*, ktorý vydáva IBBY. Na seminári 27 redaktorov predstavilo časopisy zo svojich národných sekcií IBBY. Nechýbal ani časopis slovenskej sekcie IBBY *Bibiana*. Recenzentika sa stala najfrekventovanejším problémom diskusie, hovorilo sa o žánrovom vymedzení recenzie a jej rozpätia od informačného reportu až po odbornú vedeckú analýzu. Redaktorka *Bookbirdu* Lilia Ratcheva-Stratieva vyzvala svojich dopisovateľov do diskusie o kontroverzný čitateľskej popularite Harryho Pottera, ktorá bude prezentovaná v širšom medzinárodnom kontexte na stránkach *Bookbirdu*. Podobnú diskusiu odštartovala *Bibiana* už v tomto ročníku.

Na pôde brazílskeho stánku nás predsedníčka Brazílskej sekcie IBBY Elizabeth D'Angelo Serra oboznámila s komplexným národným čitateľským projektom „*Kniha v mojom dome*“, ktorý garantuje brazílska vláda, ministerstvo kultúry a Národná brazílska knižnica. Jej cieľom je rozšírenie

čitateľských aktivít medzi detskou brazílskou populáciou, stimulácia kreatívnych aktivít v regionálnych knižniciach a zvýšenie záujmu o literatúru a kultúrne dianie. Od roku 1997 vychádza v Brazílii literárna revue „*PROLER NEWS*“, ktorá je bezplatne distribuovaná po celej krajine. Programovo sa venuje šíreniu čitateľského hnutia v Brazílii a aktuálnym informáciám zo sveta literatúry. V roku 2002 poputuje do každej brazílskej rodiny 5 detských knížiek. Celkový súhrn 35 miliónov kníh, ktoré vyberal tím odborníkov z literárnych, pedagogických a knižníckych kruhov z celej Brazílie, zahŕňa rôzne literárne žánre – poéziu, autorskú a folklórnu rozprávku, svetovú klasiku a dramatickú tvorbu. Subtílne brožované knižky, vytlačené špeciálne na tento účel, predstavujú pre mnohé rodiny prvý a možno jediný základ domácej knižnice. Organizátori tohto rozsiahleho projektu veria, že dieťa, ktoré získa kolekciu ilustrovaných kníh, si prenesie čitateľský záujem aj do ďalších rokov. V čase, keď dobrá detská kniha u nás čoraz ťažšie nachádza cestu k svojmu čitateľovi, môžeme Brazíliu tak trochu závidieť. Sociálne problémy v našich rodinách zátvárajú dvere pred stále drahšou knihou a ani regionálne knižnice nemajú dostatočné prostriedky na to, aby deťom ponúkli knižné novinky vo svojich priestoroch. Napriek tomu všetkými dostupnými ľudskými prostriedkami bojujú o každého nového čitateľa. Slovenské dieťa v takejto situácii ostalo bez kultúrneho garanta, ktorý by ho podporil na ceste za čítaním a poznávaním. Dá sa vôbec za takýchto podmienok vychovávať rozhladených konzumentov umenia?

LUBICA KEPŠTOVÁ

Tvorba Kláry Jarunkovej

Na Pedagogickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave sa 26. apríla 2002 uskutočnila vedecká konferencia o diele poprednej súčasnej slovenskej spisovateľky, autorky diel určených najmä deťom a mládeži, Kláry Jarunkovej. Podujatie zorganizovala Katedra slovenskej literatúry a literárnej výchovy Pedagogickej fakulty UK a BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti, pri príležitosti autorinho osemdesiatročného životného jubilea. Na konferencii sa zúčastnili literárni vedci a jazykovedci z bratislavskej Pedagogickej fakulty UK, z Fakulty humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, z Fakulty humanitných vied Prešovskej univerzity, z Univerzity svätého Cyrila a Metoda v Trnave, z Literárneho informačného centra, BIBIANY a z ďalších kultúrnych ustanovizní, ako aj študenti bratislavskej fakulty.

V úvodnom referáte O. Sliacky (Pedagogická fakulta UK) podal charakteristické znaky literárneho diela K. Jarunkovej a charakterizoval jej miesto v slovenskom literárnom procese v druhej polovici 20. storočia. V nasledujúcom referáte V. Marčok (Pedagogická fakulta UK) na pozadí literárneho diela autorky sledoval obraz mladého jednotlivca ako predpokladu plnohodnotného človeka. M. Baloghová (Mladé letá) predstavila edičnú aktivitu vydavateľstva Mladé letá v súvisi s dielami K. Jarunkovej. Okrem iného uviedla údaj, podľa ktorého len v tomto vydavateľstve vyšlo dovedna 394 000 výtlačkov jej kníh.

V druhom tematickom celku V. Petřík (Ústav slovenskej literatúry SAV) na pozadí cestopisných kníh *Pár krokov po Brazílii* a *Obrázky z ostrova*, ako aj románu *Stretnutie s nezvestným* analyzoval tému domov a svet v tvorbe K. Jarunkovej. Zdôraznil jej myšlienku „doma žiť, svet poznávať“. M. Jurčo (Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici) si podrobne všimol umelecké postupy K. Jarunkovej v umelecko-náučnej rozprávke *Deti slnka*. J. Kačala (Pedagogická fakulta UK) vo svojom referáte hovoril o jazyku a štýle Jarunkovej diel a vyzdvihol charakteristické

znaky jej jazyka, ktorými si získala osobitné miesto vo vývine slovenského literárneho jazyka v druhej polovici 20. storočia. A. Osifová (Pedagogická fakulta UK) sa venovala rozboru špecifickej slovnej zásoby v Jarunkovej diele *Stretnutie s nezvestným*. Predpoludňajší program konferencie uzavrela B. Brathová (BIBIANA), ktorá sa vo svojom referáte o vzťahu slova a odrazu zaoberala výtvarnou stránkou Jarunkovej diel a predstavila ilustrácie jednotlivých vydaní.

Na začiatku popoludňajšieho programu jubilujúcu spisovateľku pozdravil dekan Pedagogickej fakulty M. Zelina a študentka odboru špeciálna pedagogika, ktorá sa spisovateľke prihovorela v mene študentov Pedagogickej fakulty UK posunkovou rečou s pomocou prekladateľky.

V záverečnom tematickom celku zazneli ešte štyri referáty: L. Kepštová (Literárne informačné centrum) sa zaoberala tematickou a jazykovou stránkou Jarunkovej *Hrdinského* zápisníka a pripomenula, že toto kedysi obľúbené dielo po novembri vôbec nevychádza. E. Nemcová (Filozofická fakulta Univerzity svätého Cyrila a Metoda v Trnave) sa zamýšľala nad otázkou, či humor Jarunkovej *Hrdinského* zápisníka je ešte stále aktuálny; reakcie účastníkov konferencie na úryvky citované z knihy naznačovali, že na uvedení otázky je iba jedna odpoveď: kladná. Z. Stanislavová (Fakulta humanitných vied Prešovskej univerzity v Prešove) bližšie analyzovala detskú prózu K. Jarunkovej. Na záver E. Tkáčiková (Pedagogická fakulta UK) pripomenula zainteresovanú interpretáciu Jarunkovej diela z pera J. Nogeho v jeho monografii *Próza Kláry Jarunkovej* z r. 1978.

Záverečné slovo patrilo hlavnému organizátorovi konferencie O. Sliackemu, ktorý vysoko zhodnotil tematické zacielenie a umelecké kvality diela K. Jarunkovej a autorku označil za jednu z najvýznamnejších tvorcov literatúry pre deti a mládež v súčasnosti vôbec.

Texty prednesených referátov a príspevkov vyjdú v nasledujúcom čísle revue *Bibiana*.

JÁN KAČALA

SUMMARY

In the evaluation of the Slovak literature for children and youth of the year 2002 entitled **From Aestheticized Play to Aesthetic Discovering**, prof. Zuzana Stanislavová of Prešov University observes that increasing number of new authors in literature is still evident. The results of some of them give hope for a more positive period in the development of original literature for children. From the production of the middle-aged generation she acknowledges mainly Daniel Hevier's author fairy tale *The Country Gurd* /the word gurd read from the end means drug/, which is an artistic reconstruction of drug addiction, and a stimulation of hope at the same time, because evil in drug shape is surmountable. The next contribution of the present Bibiana issue represents an exclusive interview given to Anton Baláž, a noted Slovak prose writer, by the legend of modern Slovak literature, the writer Jaroslava Blažková who has been living in Canada since 1968. In the interview called **The Small Pieces of Lead which Do Not Corrode**, the author of the famous book *The Fireworks for Granddad*, published in France, makes clearer the sixties of the last century, the period that also thanks to her means the origin of modern Slovak literature for children. She openly says about her life of an emigrant in Canada and about Canadian cultural climate. The interview contains her complete bibliography of books and editions abroad. In a short essay **The Life Too Short for Deception**, prof. Z. Stanislavová reveals creation and life story of the poet Zlata Solivajsová on the occasion of her 80th birthday. Her life was very dramatic after the invasion of the former Czechoslovakia by the Warsaw Pact Armies. In the author fairy tale *The Alphabet for Monsters* she expressed, in an artistic way, her disagreement with this aggression. Due to that, she was persecuted by the totalitarian system, lost her civil rights, her books were eliminated from libraries and her publication activities were suppressed. Prof. Miron Zelina of Faculty of Education of Comenius University continues his series of psychoanalyses. In **Psychoanalysis of Poverty** he deals with a phenomenon typical of all the post-communist systems. He does not reflect it only in the social level but in the level as a whole, universal one. He does not blame only politicians for this alarming state. He also accuses citizens who multiply poverty by their passive attitude and resignation. "A man who is not able to learn how to solve his problems in a creative way, is not able to learn how to live in postmodern consuming society in a human way", says the author in the conclusion of the study. In his opinion the way out lies unambiguously in education. In 2000, a young writer, Daniel Pastirčák, published a book *Čintet, or the Sea At the End of the World*. Its four parts are joined by the story about identity and

freedom of a man, about his experiences with the structures of POWER. Through the initially innocent play: "intet", the six children heroes find themselves in a mysterious place. If they want to break free and find the little Jonathan who had been lost, and change themselves from monsters to ordinary children again, they have to abolish all their false relations by means of love. In the essay **Litting Stars While Climbing a Ladder**, a young literary critic, Miloš Ondráš, is trying to discover all the deep layers of the book which belongs to the most significant successes of current Slovak literature. The part of the delayed presentation of the book is an extract named **The Way of Entering the Fairy Tale**. In the article **Nothing New Under the Sun**, the art historian Barbara Brathová evaluates the Slovak illustrations for children and youth of the year 2001. In this connection she criticizes those publishers who prefer commercial illustrations to exacting illustrational creation. In her opinion a good example of this is the Andersen Prize Winner Dušan Kállay who has recently been the center of interest for only foreign publishers. In his reportage **The Days of Children's Book 2002**, the writer Ján Beňo reports on a visit of a group of Slovak writers to the border town Komárno and on the interest of local parents, teachers and children in children's books. In the article **Hope and Guarantee**, Marta Žilková reports on drama creation for children in 2001, and at the same time appreciates radio plays. In her short essay **Hunger for a Good Word**, the critic Ľubica Kepštová reminds the readers of Bibiana of the jubilee of the writer Jana Šrámková whose book *The White Ribbon in Your Hair* belongs to the basic works of modern Slovak literature for youth. The most remarkable of the new books presented to the readers by the Bibiana is the work of Ladislav Grosman **The Luck of the Devil**. The writer whose cinematized novel **The Shop in the Main Street** was awarded Oscar, a prestigious prize of American Film Academy, depicted in it life story of a Slovak Jewish boy who, unlike his family, survived holocaust. This is the very first book in the Slovak literature, dealing with this subject. The author of the positive book review is prof. Viliam Marčok who wrote the study on Slovak writers of Jewish identity. In his article **Potterphilia and Potterphobia**, a young literary critic and prose writer Peter Karpinský of Prešov University, in a polemic way responds to the polemics on Harry Potter, published in the previous Bibiana issue. His objections do not refer the book itself but the demagogic critique of Rowling's work, which is in contradiction to its real meaning. The pictures from the last year's books for children and youth were used for illustration of this issue.

Transl. Jana Zlatošová

BIBIANA

ISSN 1335-7263

